

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele.

Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

THOMAS BARTHOLIN

1616 · 20. OKTOBER · 1916

MINDESKRIFT

PAA

300 AARSDAGEN FOR HANS FØDSEL

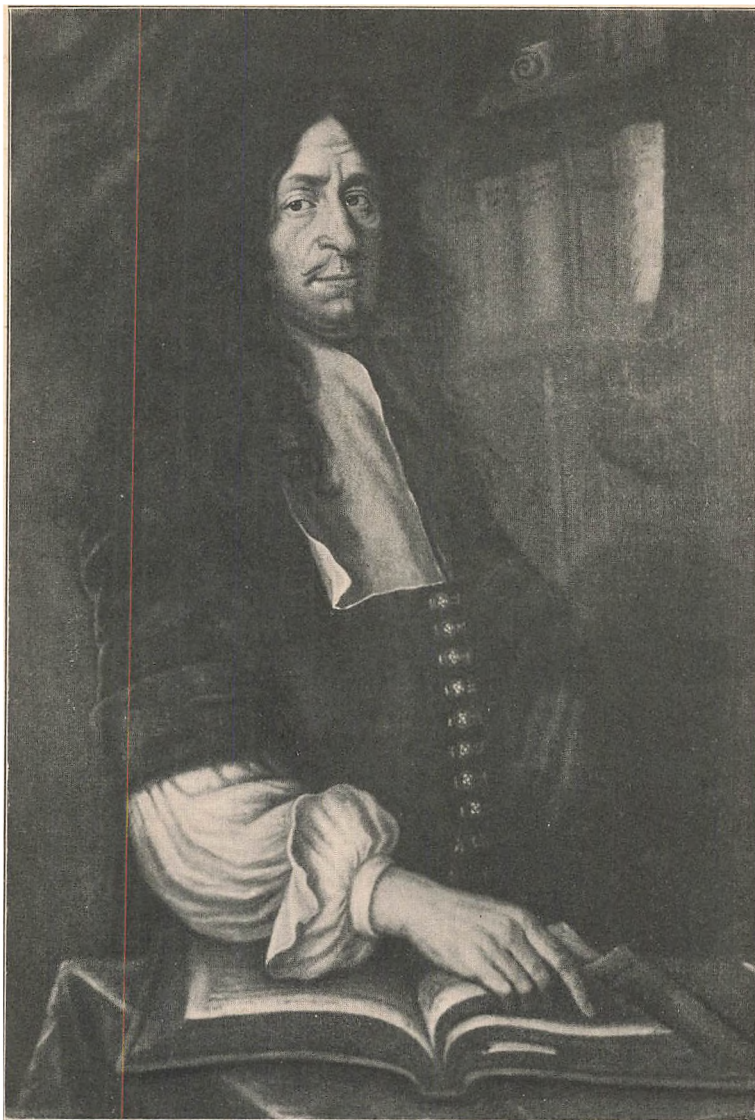
MED 25 ILLUSTRATIONER

KØBENHAVN
J. L. LYBECKERS FORLAG

1916

THOMAS BARTHOLIN

MALERI AF VENDET KUNSTNER (FREDERIKSBORG SLOT).

Abraham Bartholin

THOMAS BARTHOLIN

1616 · 20. OKTOBER · 1916

MINDESKRIFT

PAA

300 AARSDAGEN FOR HANS FØDSEL

MED 25 ILLUSTRATIONER

KØBENHAVN
J. L. LYBECKERS FORLAG
1916

SÆRTRYK AF
UGESKRIFT FOR LÆGER

TRYKT I 300 NUMMEREREDE
EKSEMPLARER

Dette er N° 252

INDHOLD

	Side
Mindetale holdt paa Universitetet paa 300-Aarsdagen for Thomas Bartholins Fødsel. Af Vilhelm Maar.....	1
Et Blad af Domus Anatomicas Historie. Af Vilhelm Maar.....	14
Et Hyldningsdigt til Thomas Bartholin fra Vitus Bering. Af C. E. van Leersum.....	20
Nogle Breve fra Thomas Bartholin til Ole Worm. Ved J. W. S. Johnsson.....	22
Thomas Bartholin og Oldforskningen i Danmark i det 17. Aarhundrede. Af Carl Neergaard.....	38
Om Portræter af Thomas Bartholin. Af Otto Andrup.....	54
En Mindestens Historie. Af Vilhelm Maar....	69
Et Trøstebrev fra Thomas Bartholin. Ved Axel Garboe.....	74
Thomas Bartholin og Hagestedgaard. Af Axel Garboe.....	78
De adelige Bartholin'er. Af fhv. Arkivar Thiset.	80
Bartholinerlægten. Af K. Carøe.....	82
Bartholinerne som Adelsmænd og Jordegodsbesiddere. Af C. T. Bartholin.....	89
Thomas Bartholin som Digter. Af O. Andrup..	93

Mindetale

holdt paa Universitetet

paa

300-Aarsdagen for Thomas Bartholins Fødsel.

Af Vilhelm Maar.

Fra den Tid, den klassiske Lægevidenskab fik fast Form hos Klaudios Galenos i det 2. Aarhundrede efter vor Tidsregning, havde Videnskabsmænd og praktiske Læger gennem 1400 Aar lært og troet, at en Del af Blodet fra højre Side af Hjærtet førtes ud ad Venerne, uden at noget vendte tilbage. Gennem 1400 Aar havde de lært og troet, at den øvrige Del af Blodet i højre Side af Hjærtet ikke førtes ad de iøjnefaldende, fingertykke Kar gennem Lungerne til venstre Side af Hjærtet, men tværs gennem Hjærtets Skillevæg gennem Huller, som aldrig noget Menneske havde set og aldrig vil faa at se, fordi de overhovedet ikke eksisterer. Gennem 1400 Aar havde Videnskabsmænd og praktiske Læger lært og troet, at Blodet fra venstre Side af Hjærtet førtes ud ad Arterierne, uden at noget vendte tilbage. Gennem 1400 Aar — til den Dag eller de Dage i 1616, da William Harvey i London holdt de Forelæsninger, i hvilke han viste, at Blodet bevæger sig i et Kresløb. Ingen Opdagelse indenfor Lægevidenskaben har bragt en Omvæltning som denne. Ingen har vel haft større Betydning end denne for Lægevidenskabens videre Udvikling. Harveys Foredrag blev holdt i April 1616. Samme Aar — nøjagtig 6 Maaneder senere den 20. Oktober — fødtes Thomas Bartholin.

Thomas Bartholin fødtes i en lykkelig Stund. Alle det 17. Aarhundredes store og grundlæggende Opdagelser indenfor Læge- og Naturvidenskab indtraf, medens han levede. Da han var 6 Aar — 1622 — fandt Gasparo Aselli Kyluskarrene; da han var 25 og 26, fandt Moritz Hoffmann og Georg Wirsung Bugspytkirtlens Udførselsgang, den først kendte Udførselsgang fra en Kir-

tel, hvorved Opfattelsen af disse Organers Funktion fuldstændig ændredes; da han var 32, kom Johannes van Helmonts, den eksperimentelle Fysiologis Skaber, sidste store Værk. Og gennem Thomas Bartholins Manddomsaaer følger alle de store Opdagelser efter hinanden i endnu hurtigere Tempo: Marcello Malpighi gør den ene Opdagelse af mere vidtrækkende Betydning end den anden, finder, for blot at nævne et Fund blandt talrige, Haarkarrene, der danner Forbindelsen mellem Arterier og Vener, dem ikke engang Harvey havde troet paa. Alphonso Borelli indfører eksakte matematiske og fysiske Metoder i den fysiologiske Forskning til største Held for denne. Jean Pecquet og Johannes van Horne finder Brystgangen (*ductus thoracicus*), Johannes Swammerdam de røde Blodlegemer, Anthony van Leeuwenhoek Spermatozoerne og forskellige Mikroorganismer — for ikke at tale om de Sten til Videnskabens Bygning, som Europa over lagdes af Mænd som René Descartes, Frans de le Boë Sylvius, Reignier de Graaf, Robert Boyle, Richard Lower, John Mayow, Robert Willis, Francis Glisson, Jean Riolan, Santorio Santorio, Francesco Redi og Olof Rudbeck. Ja, Thomas Bartholin naaede endog at se en af sine Elever fremme i allerførste Række. Han naaede at se Niels Stensen gøre talrige Opdagelser, af hvilke en enkelt vilde have været stor nok til at sikre sin Mand et udødeligt Navn, han naaede at høre ham fremsætte Ideer af en Rækkevidde, saa først de seneste Tider har kunnet vurdere dem efter Fortjeneste.

Sandelig, Thomas Bartholin fødtes i en lykkelig Stund.

Han fødtes ogsaa et lykkeligt Sted — i en af de til Københavns Universitet hørende stille Professorgaarde. Han fødtes som Søn af *professor medicinæ*, senere *professor theologiæ*, Caspar Bartholin. Denne, et fint og stilfærdigt Menneske, en flittig og anset Videnskabsmand, var ved Thomas Bartholins Fødsel 31 Aar gammel. Hans Hustru Anna var en Datter af den dygtige Matematiker og Læge Professor Thomas Finke, der dengang var 55 Aar — han blev 95 — en saare myndig og indflydelsesrig Mand, hvis Myndighed ikke aftog, og hvis Indflydelse tiltog, efterhaanden som praktisk talt alle Pladser ved Københavns Universitet blev besat med hans Slægt i fire Led. *Prof. med.* Caspar Bartholin opkaldte sikkert med velbæraad Hu sin Søn efter sin mægtige Svigerfader.

Da Thomas Bartholin gik i sit 13de Aar, mistede han sin Fader. Men Ole Worm, den støtte, hæderlige, verdenskloge Ole Worm, som ogsaa var en af Thomas Finkes Svigersønner og altsaa ved

Giftermaal Onkel til Thomas Bartholin, tog sig fra den Dag af hele sit Liv med den kærligste Forstaaelse af Thomas Bartholin og var ham altid i Faders Sted.

Ser vi paa Thomas Bartholins Liv i store Træk, adskiller det sig i ingen Henseende fra andre danske Videnskabsmænds Liv paa hans Tid, ikke fra hans Brødres, Fætters eller fjærnere Slægtninges: En omhyggelig Opdragelse i Hjemmet, nogle faa Aars Studier ved Universitetet, en lang Udenlandsrejse over Holland, Frankrig og Italien, paa hvilken Doktorgraden erhvervedes, lærde Arbejder blev til, og Bekendtskab og Venskab knyttedes med Videnskabsmænd i de nævnte Lande. Tilbagekomst til København med Ansættelse i det første ledige Professorat ved Universitetet, Virken ved dette i en Aarrække som Videnskabsmand og Lærer, Erhvervelse af Tillids- og Æresposter og Magt — indtil sidste Stadium: Opgivelse af Lærervirksomheden og Pligterne med Bibeholdelse af Tillids- og Æresposterne og Magten. Men ser vi nøjere paa Billedet af Thomas Bartholins Liv, finder vi, at om det end er anlagt som de samtidige Videnskabsmænds Livsbilleder, er der overalt i det en større Rigdom og Mangfoldighed af Farver, stærkere Modsætninger mellem Lys og Skygge. Thomas Bartholin var alligevel ikke som de andre. Han var den største i godt og den største i ondt, den største som Menneske og som Videnskabsmand.

1637 drog Thomas Bartholin ud paa sin store Udenlandsrejse, tyveaarig begejstret, smuk og indtagende, hurtig af Nemme, veloplært og med en solid Grund lagt for den Lærdom, han snart skulde erhverve sig. Han besad i fremragende Grad Evnen til at vinde Mennesker, baade jevnaldrende og ældre; han vandt dem allerede da, som hele Livet igennem, ved sit indtagende Væsen, ved sin store Menneskekundskab, ved sit Talent for at smigre; han vandt deres Venskab — og han imponerede dem ved sin overordentlige Arbejdsevne og sin uhyre Lærdom. For flittigere end Thomas Bartholin var faa, og lærdere end han ingen. — At nævne alle de ansete Videnskabsmænd, som Bartholin paa sin 10 Aar lange Studierejse gennem Holland, Frankrig og Italien lige til Malta kom i Berøring med eller sluttede Venskab med, vil være uoverkommeligt. Her skal blot mindes om, at han i Holland fandt en Ven i den unge, senere saa navnkundige Frans de le Boë Sylvius, der i den Ud-gave, Bartholin i Holland foranstaltede af sin Faders Anatomii, i denne for første Gang beskrev sit Fund af de Hjernedele, der den Dag i Dag bærer hans Navn (*fossa Sylvii, aqvæductus Sylvii*) —

og ligeledes fandt en Ven i Johannes Walæus, der i samme Bog offentliggjorde sine to bekendte Breve, i hvilke han som den første Videnskabsmand paa Fastlandet slog Rigtigheden af Harveys store Opdagelse fast. I Paris stod Bartholin René Moreau og Guy Patin nær. I Italien, hvor han især opholdt sig i Padova og Neapel, nød han godt af vor ansete og lærde Landsmand Johan Rodes omsorgsfulde Interesse, og han omgikkes Anatomen Johannes Vesling og studerede længere Tid hos Kirurgen og Anatomen Marco Aurelio Severino i Neapel. Kun disse Navne skal nævnes, fordi de fleste af dem er Navne paa Mænd, der især gav sig af med det, der blev Thomas Bartholins Hovedinteresse, Anatomien. At nævne Navnene paa alle de andre store Mænd, med hvilke han kom i Berøring, vil, som sagt, være uoverkommeligt. — Men Thomas Bartholin dyrkede ikke alene Omgangen med Videnskabsmænd og Lærde i disse Aar. Han studerede selv og øgede sit Fond af Lærdom; og længe inden hans Rejse var tilende, nød han stor Anseelse, modtog Æreshverv i Padova, fik Tilbud om et Professorat i Messina o. s. v. Og Resultaterne af hans rige Kundskaber blev de tykke og tætte, lærde Værker, der saa Lyset i disse Aar og i de følgende. Til dem skal jeg komme tilbage senere.

Thomas Bartholin nød Livet ude i den store Verden i fulde Drag. Alle Livets skiftende Fænomener havde Bud til ham, fra Leiden til Malta. Almenmenneskelige, kunstneriske, arkæologiske, men især lægevidenskabelige, navnlig da anatomiske, Spørgsmaal fyldte ham med den mest levende Interesse. Hjem vilde han ikke, hjem til Afhængigheden af Thomas Finke og de øvrige af Slægten, hjem til de smaa Forhold ved det lille Universitet i det afsides lille København. Men hjem maatte han tilsidst. Gang paa Gang havde den fornuftige Ole Worm kaldt paa ham: Nu gik den eller den Professor over i andre Stillinger, nu maatte han komme og være ved Haanden, naar Posten blev ledig; nu var den eller den Professor syg eller gammel, og han maatte være paa Pladsen, om noget menneskeligt skete — ellers fik jo en anden af Slægten Embedet. Men altid fandt Thomas Bartholin paa Undskyldninger. Hvor svært det dog tilsidst var ham at finde saadanne, ses deraf, at han endog sagde, at hans Beskedenhed forbød ham at modtage et Professorat ved Universitetet. Det var sikkert den eneste Gang i sit Liv, at Thomas Bartholin talte om sin Beskedenhed — nu var ogsaa alle Grunde opbrugte, nu m a a t t e han hjem.

Efter Hjemkomsten sker Omslaget i Thomas Bartholins Liv —

det første Omslag, rettere. Hidtil havde han villet leve frit, havde reageret mod hver Tvang og været ligegyldig m. H. t. selv at herske, blot han fik Lov at være sig selv og arbejde, d. v. s. modtage brogede Indtryk, studere — og udgive lærde Skrifter. Men nu, efter Hjemkomsten, fremtræder Thomas Bartholin som en helt anden baade som Menneske og Videnskabsmand. Han forstod, at v a r han engang hjemme i de smaa Forhold, hvor smaa Ærgerrigheder stredes om smaa Embeder og smaa Ærespøster, hvor enhver stræbte at erhverve sig den størst mulige Magt, saa maatte det være h a m, der fik Magten og Æren, h a m, der herskede over de andre. Og saadan blev det. Saalænge Thomas Bartholin levede, var det ham, der havde Magten, ham, der fik Æren. Alle Embeder ved Universitetet besatte han med Medlemmer af sin talrige Familie: Brødre, Sønner, Søstersønner — alle andre holdtes ude. En Søn, Caspar, blev saaledes i sit 18. Aar Professor i Filosofi, og mange flere Eksempler kunde nævnes. Grellest virker det maaske, da Universitetet i 1664 vragede Niels Stensen, der 26 Aar gammel allerede havde gjort mange flere og meget større Opdagelser, end Thomas Bartholin skulde gøre i hele sit Liv, for den ubetydeligste af Thomas Bartholins ubetydelige Søstersønner, Matthias Jacobæus. Stensen gik herved tabt for dansk Videnskab, men Professoratet bevaredes i Familien.

Thomas Bartholin forstod imidlertid ogsaa, hvad der fordredes af ham som Videnskabsmand. Han saa, at Lærdom ikke var i Kurs hos den nye Tids Mænd, og han erkendte rigtigt, at de, der nu førte Naturvidenskaben frem, ikke var de gammeldags lærde, men dem, der gik direkte løs paa Opgaverne, brugte deres Sanser og Hænder, og som med friske Hjærner, der ikke tyngedes af megen Lærdom, var i Stand til at dømme klart og fordomsfrit om det nye, de fandt. Thomas Bartholin siger atter og atter, at han indrømmer det berettigede i de Krav, den ny Tids Mænd — *moderni* — opstillede, medens hans Hjærte dog tilhører den gamle Tids Mænd, de stille, de belæste Stuelærde. Saameget mere Anerkendelse fortjener det, at Bartholin ikke alene forsøgte at følge den ny Retning, nu da han selv skulde være den ledende, men virkelig fulgte den og med saa fremragende Dygtighed og Held. I Løbet af de 13 Aar, i hvilke han virkede ved Universitetet, paaviste han, 1652, *ductus thoracicus* hos Mennesket og opdagede han, 1653, — og dette er hans største Bidrag til Videnskabens Udvikling — de smaa fine Kar, der altsaa blev det fjerde Karsystem i

Organismen (ti Nerverne regnedes for Kar), som den Dag i Dag bærer det Navn, han gav dem: *Vasa lymphatica*, Lymfekar. Og Aaret efter, 1654, paaviste han deres Tilstedeværelse hos Mennesket. Men Thomas Bartholin arbejdede ikke alene selv ihærdigt i disse Aar i *Domus Anatomica*, samtidig med at han skrev Afhandling paa Afhandling om sine Opdagelser. Nej, han samlede ogsaa om sig en stor Kres af danske og udenlandske unge Videnskabsmænd, der hjalp ham og lærte af ham, og som bidrog til, at den Glans, der i de Aar udstraalede fra Københavns Universitet, naaede en Styrke som aldrig før eller senere.

Efter 13 Aars intenst Arbejde: Undersøgelser, Fund, literær Virksomhed, Undervisning og andre Universitetspligter kom det næste store Omslag: Thomas Bartholin opgav 44 Aar gammel »af Helbredshensyn« pludselig alt videnskabeligt Arbejde indenfor Anatomien og Fysiologien og hele sin med det Arbejde sammenhængende praktiske Virksomhed ved Universitetet — alt medens han dog beholdt sine Indtægter og Indflydelse — og flyttede ud til sin Herregaard Hagestedgaard paa den anden Side Holbæk. Thomas Bartholin havde som ung rimeligvis lidt af Lungetuberkulose, og hele sit Liv igennem led han af Nyresten. Han kan have haft Aarsag nok til at søge Fred i rolige, landlige Omgivelser. Alligevel kan man ikke værge sig mod den Antagelse, at andet har været medvirkende til, at han saa ung trak sig bort fra al videnskabelig Forskning. Det kan næppe fejle, at han selv har været klar over, at en Forsker af Guds Naade var han ikke og vilde han aldrig blive. Han kunde dyrke Videnskab med den ny Tids Metoder, naar han endelig vilde det; men hans Hjærte har sikkert ingensinde været med i det Arbejde; det var Lærdom og bogligt Studium, der ejede hans Kærlighed — og sin literære Virksomhed fortsatte Thomas Bartholin med Iver og Glæde gennem de 20 Aar, han endnu levede, og hvoraf de allerfleste blev tilbragt ude paa Hagestedgaard. Ude fra den vedblev han iøvrigt til det sidste at gøre sin Indflydelse gældende ved Universitetet — ofte til Gavn for Videnskaben, altid til Gavn for sin Slægt.

For at vurdere Thomas Bartholins Betydning for Videnskaben, er det ikke nok at gøre sig det klart, som jeg allerede har nævnt: at han var i Besiddelse af et hurtigt Nemme, en stor Arbejdskraft og en imponerende Lærdom, men at han intet Talent havde for selvstændig praktisk Forskning. Nej, for at bedømme Thomas Bartholin retfærdigt maa man lægge Mærke til andre Ejendomme-

ligheder hos ham. Han var saaledes ikke en Videnskabsmand med nye Ideer og Tanker. Aldrig møder man en ny Tanke hos Thomas Bartholin, aldrig aabner han Døren for en ud til nye Udsigter. Og desuden, naar jeg har sagt, at han forstod Berettigelsen af den ny Kurs indenfor Videnskaben, saa er dette kun tildeels sandt. Han forstod saaledes ikke, hvad dog allerede dengang de bedste forstod, at det, Videnskabsmanden først og fremmest bør søge at finde, er Lovene for Fænomenerne, ikke de tilsyneladende Undtagelser. Thomas Bartholin forstod aldrig, at det er det almindelige, de dagligdags Fænomener, der først og fremmest er af Interesse, og at Interessen ved Undtagelserne især bestaar i at udfinde, i hvor ringe Grad de er Undtagelser, i at vise, at de er Afvigelser i Grad, ikke i Art fra det almindelige. Thomas Bartholin interesserede sig intet for Regelen, kun for Undtagelsen. Det var det mærkelige, det afvigende, det kuriøse, der interesserede ham, og desto stærkere jo mere mærkeligt, afvigende eller kuriøst det forekom ham. Han var i denne Henseende ingenlunde paa Højde med de bedste i sin Tid, næppe nok med de jævne Videnskabens Dyrkere. Hellerikke var han, naar han stod overfor et eller andet kuriøst, naaet til at spørge, hvad Aarsagen vel kunde være dertil. Han stod endnu paa det rent primitive Standpunkt og spurgte, hvad dette vel kunde betyde. Et eneste Eksempel blandt hundrede: Han søgte, naar han saa et Misfoster af et Menneske eller Dyr, ikke at finde ud af, hvilke biologiske eller vel rettere patologiske Forhold, der kunde være Aarsag til Misdannelsen; derimod søgte han at naa til en Forstaaelse af, hvad det vel kunde betyde for Land og By, at et saadant Misfoster var kommet til Verden.

For at blive ved Thomas Bartholins Mangler som Videnskabsmand, bør det endelig nævnes, at han, den forstandige, kløgtige Verdensmand, var naiv i en Grad, der trodser enhver Beskrivelse, naar det drejede sig om videnskabelige Spørgsmaal. Intet var saa forunderligt, at han jo troede det. Intet. Nogle faa Eksempler ud af talløse. Jeg henter dem fra Forplantningsfysiologiens Omraade, et Omraade, hvor jo ganske vist ogsaa Tidens mangelfulde Viden (det var før Stensen og de Graaf) bød paa utalte Muligheder. Bartholin drøfter i Alvor, d. v. s. tror paa, Muligheden af, at et Foster kan udvikles i Menneskets Mavesæk og fødes gennem Munden; han tror paa, at de unge Piger i det sydlige Italien *a 12. anno ætatis devirginari omnes* dels p. G. a. Solens, dels p. G. a.

deres egen Hede; han tror paa frugtsommelige Fostre, paa de bekendte af den norske Kone lagte magiske Æg — og han anatomerer selvegen en Hane, der paa Københavns Slot havde lagt et Æg, uden dog at finde noget mærkeligt. Der kunde fortsættes i timevis. Jeg skal stoppe her.

Med sine Fejl og Brist har Thomas Bartholin gennem halvtredje hundrede Aar været regnet for en af Lægevidenskabens største. Hvorfor? Og med hvilken Ret?

En moderne Anatom eller Fysiolog vil svare: Han fandt *ductus thoracicus* hos Mennesket og var derved med til at fylde et af de største Huller i Datidens Forstaaelse af, hvorledes Føden optages i Organismen. Han fandt videre *vasa lymphatica*, d. v. s. opdagede et helt nyt Karsystem, hvis Eksistens man ikke havde anet. Javel: Men *ductus thoracicus* var allerede Aaret forud fundet paa Dyr baade af Pecquet og van Horne. Og selve *vasa lymphatica* var allerede faa Aar tidligere fundet af Joyliffe, der ganske vist intet havde skrevet om dem, og blev, samtidig med at Thomas Bartholin fandt dem, opdagede af den unge Olof Rudbeck, der skrev en hel Del om dem. Alligevel: Bartholin f a n d t Lymfekarrene, og Bartholin gav dem deres Navn. Bartholin bør beholde Æren for Fundet, om Æren maaske ikke er saa overmaade stor.

Kunde man spørge en af Bartholins samtidige om, hvorfor han i sin egen Tid nød saa stor en Anseelse, vilde han næppe heller henvise til Bartholins nævnte Opdagelse. Han vilde derimod maaske fremhæve Størrelsen af Bartholins literære Produktion, maaske et enkelt eller flere Arbejders særlige Værdi, men jeg tror, at om han forstod Bartholin rigtigt, vilde han svare, at Bartholins Størhed beroede paa netop det, jeg har sagt, var hans Svaghed, paa den Omstændighed, at han stod med et Ben i den gamle og et i den nye Tid. Han vilde dog rimeligvis bruge en smukkere og mere træffende Lignelse. Han vilde maaske sige, at Bartholin var Broen mellem det gamle og det ny, paa den ene Bred hvilende paa solid Lærdom, paa den anden paa Forstaaelse af den ny Tids Krav og Metoder. Og var end Broen svagere underbygget paa den ene Bred end paa den anden, var den dog mere end sikker nok til at bære alle dem, der vilde vandre over den enten i den ene Retning eller i den anden.

Trods nok saa høj en Vurdering af Thomas Bartholins videnskabelige Fund og uhyre Lærdom og Produktivitet, forstaar man

alligevel nu ikke rigtigt, at hans Ry var saa stort, som det virkeligt var, medens han levede. Han var imidlertid aldeles utvivlsomt ærlig i sin Begejstring for Videnskaben og var lige saa utvivlsomt i Stand til at begejstre andre for den, og disse Egenskaber i Forbindelse med rent personlige Egenskaber har maaske til syvende og sidst været dem, der hævede Thomas Bartholin op til den høje Plads, han indtog. Thomas Bartholins Personlighed er i sig selv vanskelig at vurdere, dobbelt vanskelig nu halvtredje hundrede Aar efter, at han levede; men vi begaar næppe nogen Fejl, naar vi antager, at det er paa Thomas Bartholins udprægede Personlighed, at hans Berømmelse fremfor alt andet hviler.

Det vilde tage Timer at give endog blot en overfladisk kritisk Bedømmelse af Bartholins Skrifter. Deres Tal naar op imod 100, og mange af dem er meget omfangsrige. Jeg skal derfor nøjes med at nævne de vigtigste Arbejder eller Grupper af Arbejder.

1) En Gruppe omhandler de af Bartholin gjorte anatomiske Opdagelser. 1652 udkom saaledes hans: *De Lacteis Thoracicis in homine brutisq; nuperrimè observatis, Historia anatomica*, hvor han meddeler Fundet af Brystgangen hos Mennesket. Aaret efter, 1653: *Vasa Lymphatica, Nuper Hafniæ in Animantibus inventa, Et Hepatis exsequiæ*, hvori han meddeler sit Fund af de nye Kar, *vasa lymphatica*, paa en Hund og, som Titlen siger det, giver en Gravskrift over Leveren, hvilket Organ nu var afgaaet ved Døden som bloddannende Organ, en veritabel Gravskrift paa en hel Kvartside, der begynder:

Siste viator. Clauditur hoc tumulo, qui tumulavit plurimos, princeps corporis tui cocus et arbiter, hepar — — —

og ender:

Abi sine jecore viator, bilemque hepatis concede, ut sine bile bene tibi coquas illi preceris.

Atter næste Aar (1654): *Vasa Lymphatica In Homine nuper inventa*, i hvilken han meddeler Fundet af Lymfekarrene hos M e n n e s k e t. Til denne Gruppe af Bartholins Skrifter, dem der omhandler hans anatomiske Opdagelser, hører i alt 14 Arbejder, i hvilke han gaar nærmere ind paa og uddyber sine Opdagelser. De fleste kom, som næsten alle hans Skrifter, i flere Udgaver og Optryk herhjemme og i Udlandet.

2) Nærmest denne Gruppe af Thomas Bartholins Afhandlinger staar vel hans Udgaver af Faderens Anatomi, *Institutiones ana-*

tomicæ. Caspar Bartholin havde allerede i 1611 i Wittenberg udgivet en ganske lille og ganske uoriginal Lærebog i Anatomi, som imidlertid trods sine Mangler og Fejl havde vundet Yndest, vel især p. G. a. sin Kortfattethed og Klarhed. I hvert Fald var den i 21 Aar bleven optrykt 5 Gange (Rostock, Strassburg og Oxford). Da Thomas Bartholin første Gang opholdt sig i Holland, udgav han i Leiden, i 1641, Faderens Anatomi i betydelig udvidet Skikkelse og forsynet med Billeder samt, som allerede nævnt, med værdifulde Bidrag af Frans de le Boë Sylvius og Johannes Walæus. Ved at være den første anatomiske Lærebog, i hvilken Harveys Lære om Kresløbet er fremstillet, ved at være af passende Størrelse, ved at være overskuelig og underholdende slog den straks igennem trods alt det, der paa mange og væsentlige Puncter kunde indvendes mod den. Og trods det, at dens Fejl egentlig ikke rettedes i de følgende Udgaver, optryktes og oversattes den Gang paa Gang og kom i nye og meget udvidede Udgaver gennem mange Aar. Der kendes i hvert Fald 24 Optryk og Udgaver paa Latin, Fransk, Engelsk, Hollandsk, Tysk, Italiensk. Og lægger vi dertil de 6 Udgaver af Anatomien under Faderens Navn, vil det sige, at den Bartholinske Anatomi kom i alt i c. 30 Udgaver fra 1611 til 1686, og sikkert var den Lærebog, af hvilken alle Europas Læger gennem to Menneskealdre lærte Begyndelsesgrundene af deres Anatomi. Iøvrigt har den Bartholinske Anatomi ogsaa — i hvert Fald tildels — været oversat til mandsjurisk og kinesisk, hvad et paa det kongelige Bibliotek eksisterende Haandskrift viser.

3) En tredje Gruppe af Thomas Bartholins Skrifter omfatter talrige smaa, for Størstedelen ganske smaa, Afhandlinger. Saaledes indeholder de i Aarene 1654 til 61 udgivne *Historiarum Anatomicarum Rariorum Cent. I—VI* ikke mindre end 600 meget kortfattede Meddelelser af lægevidenskabeligt, især anatomisk, Indhold. Til dem alle er Thomas Bartholin selv Forfatter. Dette gælder derimod kun tildels hans i Aarene 1663 til 67 udgivne videnskabelige Korrespondance med de forskellige Videnskabsmænd i alle Lande: *Th. Bartholini Epistolarum Medicinalium à Doctis vel ad Doctos scriptarum Cent. I—IV*, idet af de 400 Breve kun Halvdelen er af ham selv, medens den anden Halvdelen er hans Korrespondenters. Af et noget lignende Indhold er endelig det af Bartholin udgivne første medicinske og naturvidenskabelige Tidsskrift: *Acta Medica & Philosophica Hafniensia*, af

hvilke 5 Bind udkom i Aarene 1673 til 80. Her skyldtes dog Hovedparten af Afhandlingerne andre Videnskabsmænd. Skønt selvfølgelig flere af disse mange hundrede Afhandlinger er ret betydningsløse, findes der dog blandt dem saa mange af den allerstørste Værdi, at Fremkomsten af disse nævnte Samlinger af smaa Meddelelser næppe kan overvurderes. Hvad Bartholins egne Bidrag angaar, er mange af dem, især de, der omhandler Emner fra den patologiske Anatomis eller Nervepatologiens Omraade, af betydelig Interesse selv den Dag i Dag; men her er ikke Stedet eller Tiden til at komme ind derpaa.

4) Den Gruppe af Skrifter, som Thomas Bartholin sikkert selv har vurderet højest, den som fylder mest, om den end langtfra vejer mest paa en videnskabelig Vægt, omfatter alle hans lærde Arbejder. Lad mig sige straks, at jeg er vis paa, at disse Arbejder ikke værdsættes efter Fortjeneste af Nutidens Videnskabsmænd, vel nok især fordi de ikke kender dem. Der findes i dem en Lærdom og en Fylde af Oplysninger om de Emner, de behandler, som man vanskeligt vil møde andre Steder, og de fortjener uden Tvivl moderne Videnskabsmænds Paaagtelse. Men nægtes kan det jo ikke, at de ofte virker meget naivt, enten hvad deres Emne eller Form angaar. Jeg skal nævne enkelte Titler blandt mange, oversatte paa Dansk: »Nye Iagttagelser over Enhjørningen« (over 300 Sider), »Svanens Anatomi og Sang«, »En ny Afhandling om usædvanlige Veje, ad hvilke Fødslen kan finde Sted hos Mennesket« (250 Sider — f. Eks. Fødsel gennem Munden), »Hjærtets lille Flamme«, o. s. v. o. s. v. I sin Bog »Menneskers og Dyrs Lysen« drøfter Bartholin Lysfænomener lige fra Skt. Hansormens Lys til Helgenglorier. Og hans Bog om »Enhjørningen« behandler baade Horn hos Insekter, Fisk, Fugle, Pattedyr og Mennesker (Moses) samt Enhjørningens Horn og det Wormske Guldhorn.

5) Mindre Grupper af Skrifter omfatter dem, der handler om medicinske Forhold i København, Lægevæsen, Apoteker — han besørgede den første danske Farmakope udgivet — eller beskriver Universitetets lægevidenskabelige Studieapparat, Bygninger og Museer, som f. Eks. hans *Cista Medica Hafniensis* og *Domus Anatomica*. Eller de omfatter hans forskellige Skrifter om bibelske Sygdomme, om Christi Kors m. m. Eller hans arkæologiske Skrifter. For skønt Thomas Bartholin ikke var Polyhistor, som mange endnu var det paa hans Tid, spændte hans Interesse og Viden dog vidt,

og han har skrevet om gamle Mønter, om Dannebrogordenens Oprindelse o. m. m.

Det er paa Tide at slutte. Lad mig blot have Lov at sige, at kan man end finde Fejl og Mangler ved Thomas Bartholin som Videnskabsmand og Menneske, saa viede han dog Videnskaben al sin Tid, og hans Begejstring for den var ægte. Og hvad man end kan sige om Thomas Bartholins og hans talrige Slægtinges Virken ved Københavns Universitet, maa man ikke glemme, at de Aar, da han og hans Slægt beklædte saa godt som alle Poster ved Universitetet, var de rigeste, det nogensinde har haft — og aldrig var der fattigere Aar end dem, der kom, da Bartholinerne forlod Universitetet og fandt sig Opgaver andetsteds.

Den Professorgaard, hvor Thomas Bartholin fødtes, er brændt; den Gaard, hvori han boede, da han selv var Professor, er brændt. Brændt er *Domus Anatomica*, hvor han gjorde sine store Opdagelser. Brændt er hans Herregaard; brændt er hans Bibliotek; brændt er den Kirke, hvor hans Grav fandtes; brændt er rimeligvis alle Billeder af ham med Undtagelse af et — det, De idag ser her i Salen — og det har to Gange været lige paa Nippet til at brænde. Det var, som alt jordisk, der kunde minde om Thomas Bartholin, skulde slettes ud. Saa hændte det en Dag for 11 Aar siden, at der til Universitetets zoologiske Museum kom et Brev fra en engelsk Videnskabsmand, der spurgte om noget Bartholin vedrørende, som han havde læst om hos Cuvier. En af de ved Museet ansatte Videnskabsmænd gik over paa Universitetsbiblioteket for at laane den Bog af Thomas Bartholin, hvori han omtalte det, der havde vakt den engelske Lærdes Interesse. Paa Vejen tilbage til Museet med Thomas Bartholins Bog under Armen passerede den omtalte danske Zoolog det Sted, hvor der just foretoges Udgravninger til Tilbygningen til Universitetsbiblioteket, og hvor en Kollega af ham stod og betragtede to Stykker af en Sten, paa hvilken med store Bogstaver stod MA BART — *Thoma Bartholino*. — Thomas Bartholin kaldte paa Københavns Universitet, og Københavns Universitet har svaret — lidt langsomt, 11 Aar efter — idet det har ladet denne Mindesten, som Thomas Bartholin i sin Tid havde sat sin Bedstefader, Thomas Finke, rekonstruere og opmure saa nær som muligt ved det Sted, han i sin Tid havde anbragt den. Der hvor Thomas Bartholins *Domus Anatomica* laa,

i den vestlige Universitetsport, er Stenen muret ind, og der vil De kunne se den, naar De nu forlader Universitetet.

Lad da saa denne Sten, som Thomas Bartholin satte til Minde om sin Bedstefaders Fortjenester af Videnskaben i Danmark, i Fremtiden tillige være kommende Slægter et Minde om Thomas Bartholins aldrig svækkede Begejstring for Videnskaben og utrættede Interesse for Københavns Universitets Forhold.

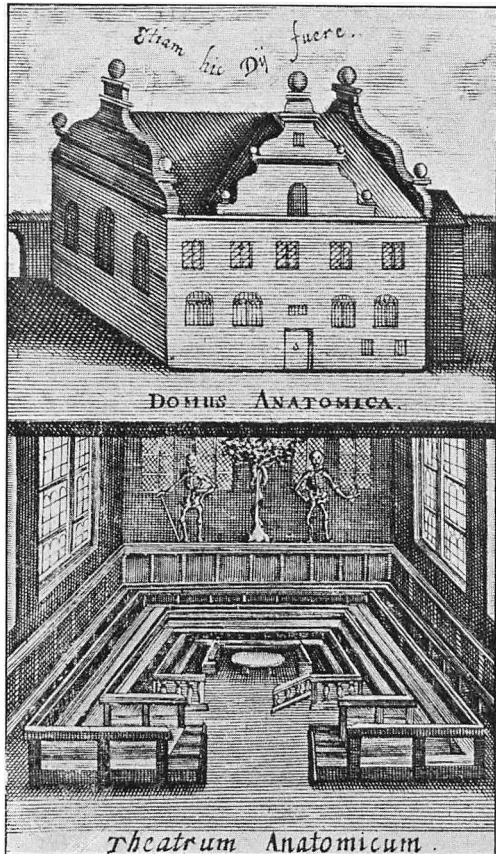
Et Blad af *Domus Anatomicas* Historie.

Af Vilhelm Maar.

I 1644 fik Københavns Universitet sit *Theatrum Anatomicum*, idet en allerede eksisterende Bygning, *Collegium studiosorum vetus*, som laa paa Hjørnet af Nørregade og Frue Kirkegaard, ombyggedes og indrettedes praktisk og godt til sit nye Formaal. Denne for Universitetet saa vigtige Begivenhed gik dog for sig under alt andet end Begejstring fra de Universitetet ledende Mænds Side. Den Bartholin-Wormske Slægt ydede sej Modstand baade før og under Anatomiteatrets Indretning, og Slægtens enkelte Medlemmer, særlig selve Ole Worm, udtalte sig meget haanligt om de Forventninger, man i andre Krese nærrede til Anatomiteatrets Betydning for den medicinske Videnskabs Udvikling i Danmark. Dette Forhold skyldtes sikkert udelukkende Uvilje mod den Mand, Simon Paulli, i hvis Lod det faldt at gennemføre Oprettelsen af Anatomiteatret, en Uvilje, der var baade af personlig og upersonlig Art. Som tysk født hørte Paulli jo ikke hjemme i nogen af de ved Universitetet raadende Slægter; som Tysker var han ogsaa i Besiddelse af en ret udpræget Streber-Natur, der ytrede sig paa mange Maader, som maatte falde hans danske Kolleger for Brystet. Men sikkert endnu mere utiltalende har han i Bartholin-Wormernes Øjne været derved, at hans Ansættelse ved Universitetet var sket, uden at dette var bleven spurgt, simpelt hen fordi hans Svigerfader, Jakob Fabricius, var den danske Konges Livlæge. Først i 1645 toges *Theatrum Anatomicum* offentlig i Brug af Simon Paulli — og allerede tre Aar efter opgav han sin Stilling og veg Pladsen for Thomas Bartholin, Slægtens allerede da berømteste Medlem. Herved opnaede Simon Paulli det dobbelte Gode: at kunne ofre sig udelukkende for Botanikken, der havde hans varmeste Interesse, og indenfor hvilken han præsterede betydningsfulde Arbejder — og at forsones sig med Bartholinerne, en Forsoning, der var fuldstændig og bl. a. viste sig ved, at en af hans Sønner senere blev Prosektor hos Thomas Bartholin.

Det Liv, der rørte sig indenfor *Domus Anatomicas* Mure, de betydningsfulde Opdagelser, der gjordes dér i de Aar, Thomas Bartholin virkede som Professor i Anatomi, er saa indgaaende behand-

lede af nyere Forfattere¹⁾, at der ikke er Grund til at gaa ind paa det her. Det samme gælder selve Bygningens Indretning og Udstyrelse i disse Aar, Aarene 1648 til 60. Men heraf eksisterer der ikke blot Beskrivelser af nyere Forfattere²⁾, der eksisterer en hel lille Bog paa 64 Oktavsider af selve Thomas Bartholin: *Domus Anatomica Hafniensis brevissima descripta*. Hafniæ c1o1oCLXII, tilegnet POSTERITATI. I denne lille Bog dvæler Thomas Bartholin med øjensynlig Glæde ved Minderne om den Tid, da han selv virkede paa disse Steder, og han giver en nøjagtig og grundig Beskrivelse af alt, glemmer intet, ikke den lange pompøse Inskription af hans *Collega & Affinis D. D. Ostensfeldius*³⁾ paa det til Bartholins Ære oprejste *monumentum* (S. 38—39), end ikke den Inskription, hvormed han selv prydede Skelettet af den Hund, paa hvilken han først fandt Lymfekarrene (S. 40).

Titelkobber til Th. Bartholini
Domus Anatomica.

Mærkelig havde den Glans været, der i de Aar, i hvilke Thomas Bartholin ledede Undersøgelserne og Undervisningen i Anatomici-

¹⁾ Især: C. C. A. Gosch., Udsigt over Danmarks zoologiske Literatur. Kjøbenhavn 1870—78. 8°. II 1. (1872). S. 45 ff., især fra S. 84. — Jul. Petersen, Bartholinerne og Kredsen om dem, Kjøbenhavn 1898. 8° Kapp. Simon Paulli S. 28 ff. og Thomas Bartholin S. 46 ff.

²⁾ L. Engelstoft og E. C. Werlauff, Udsigt over Kiøbenhavns Universitets-Bygnings Historie. Kiøbenhavn 1836, Fol. S. 16 ff. (Indbydelsesskrift til Universitetsfest). — Henning Matzen, Kjøbenhavns Universitets Retshistorie 1479—1879. Kjøbenhavn 1879. I—II. 4°. I S. 282 og II, Tillægget S. 12.

³⁾ Christen Ostensfeld (1619—71), fra 1656 Professor i Medicin, var gift med Søster Finke, hvis Søster Anna var Thomas Bartholins Moder.

teatret, udstraaede fra dette. Mærkeligere endnu blev dog det Mørke, der sænkede sig over det fra den Dag, Bartholin opgav sit Arbejde dér. De medicinske Professorater besattes vel endnu en Række Aar med Medlemmer af den Bartholinske Slægt, med Osten-

Tessera benyttet ved den første offentlige Anatomi i 1645.
Th. Bartholini Domus Anatomica S. 27.

feld, med Thomas Bartholins Broder Rasmus, senere med hans Søstersønner, Brødrene Jacobæus. Men de førstes Begavelse og Interesser gik i helt andre Retninger end Anatomien, og de sidste savnede sikkert Evnen til atter at kalde den anatomiske Forsk-

Tessera fra 1651. *Th. Bartholini Domus Anatomica S. 35.*

ning til Live. Om nogen Virksomhed indenfor Anatomiteatrets Mure i den følgende Tid hører man derfor egentlig kun i de to Aar (1672—74), da Niels Stensen, hjemkaldt efter at man i sin Tid havde skubbet ham til Side, som *Anatomicus Regius* foretog Dissektioner og offentlige Anatomier i *Domus Anatomica*. Men Stensen, der var gaaet over til Katolicismen og snart skulde lade sig præstevie, var allerede som Videnskabsmand kun en Skygge af sig selv og forlod efter de to Aars Forløb Landet, sikkert uden at savne den Opgave, han lod bag sig, sikkert ogsaa uden selv at blive savnet. Og som det videnskabelige Liv i *Theatrum Anatomicum*, efter at Thomas Bartholin havde trukket sig tilbage, ebbede ud i overraskende kort Tid, saaledes smuldrede selve Bygningen hen. Denne Bygning, der var udstyret og indrettet med saa megen Kærlighed af mange Medlemmer af den Bartholinske Slægt, var allerede i 1676, to Aar efter at Stensen havde forladt den, fire Aar før Thomas Bartholin døde, halvvejs forfalden, Kroge manglede paa Vinduer og Skodder, og Indboet var fjærnet, tildels af Thomas Bartholins Tjener, hvilket alt fremgaar med sørgelig Tydelighed af en Beretning, der meddeler Resultatet af en den 12. April 1676 foretagen Besigtigelse.

Da dette gamle Papir trods sin prosaiske Forretningstone giver et saa malende Udtryk for Anatomiens Skæbne ved Københavns Universitet paa dette Tidspunkt, gengives det nedenfor med Tilføjelse af, at bedre blev det ikke i Aarene derefter. Gang paa Gang omtales *Domus Anatomica* som brøstfældigt, Gang paa Gang lappes der paa det, eller rives der noget af det ned, eller føres noget bort fra det, indtil det endelig i 1728 ved Københavns Brand sank helt i Grus sammen med saa godt som alle Universitetets andre Bygninger.

Det var imidlertid ikke særligt den anatomiske Forskning, der saa pludselig døde ud ved Københavns Universitet i Aarene omkring 1660. Det var ikke engang alene Dyrkelsen af Lægevidenskaben, der nu hørte op. Det var overhovedet alt videnskabeligt Liv ved Universitetet, der bragtes til en Afslutning for lange Tider. Aarsagerne hertil var vel flere; men langt den vigtigste var en, der var stærkere end Universitetet: Arveenevældens Indførelse i 1661. Før den Tid havde begavede Mænd af Borgerstanden været henviste til at gøre deres Evner gældende indenfor Videnskabens, Handelens eller Industriens Omraader. Nu blev der paa én Gang givet dem Mulighed for at naa selv de højeste Stillinger. Til Magt, Ære, Penge stod Vejene dem aabne, hvis de var i Besiddelse af de Evner, der krævedes for at komme frem ad alle de nye Veje. Og overmaade mange unge Borgersønner naaede særdeles langt frem. Man mindes, for blot at nævne de berømteste, at Danmarks Storkansler Griffenfeldt, Oversekretæren i Danske Kancelli, Gehejmeraad Matthias Moth og Generalprokurøren Caspar Bartholin d. y. (Thomas Bartholins Søn) alle, inden de gik over i den civile Administration, var begyndt med at dyrke Medicinen, omend kun den sidste vil huskes som lægevidenskabelig Forsker (*glandulæ Bartholinianæ, ductus Bartholinianus*). Og selv langt ringere Begavelser som Simon Paullis Søn Jakob Henrik Paulli, der havde været Bartholins Prosektor, naaede op til en fremtrædende Stilling og Adelskab, efter at han havde opgivet Lægevidenskaben. Københavns Universitet, Danmarks eneste, har til alle Tider, baade under den oplyste Enevælde og under de seneste Tiders ganske uoplyste Enevælde budt sine Videnskabsmænd og Lærere elendige Kaar. Da der i Aaret 1661 pludselig aabnedes andre Veje, ad hvilke unge velbegavede Mænd kunde træde ud i Livet, var det derfor baade rimeligt og rigtigt, de valgte dem. Men *Domus Anatomica*s Indbo »hentedes hiem aff *D. Thomæ Bartholini* thiæner«.

Universitetsbiblioteket, København. Konsistoriums Arkiv. No. 149.

Anno 1676. d. 12. Aprilis hæffuer vi undersreffue, effter Magnifici Academiae Hafniensis Rectoris, D. D. Olai Borrichij¹⁾ be-

¹⁾ Ole Borch (*Olaus Borrichius*) (1626—90), fremragende Læge, Kemiker og Filolog. Grundlægger af det endnu eksisterende *Collegium Medicum*. Var Universitetets Rektor i 1675 og 1681.

falning, været paa Anatomihuset, och beseet huis goebts, som der findes, om det rigtig befantis effter det inventarium, som sl. Jens Ringer¹⁾ aannanmet der hand flytte udj huset, och det til Laurids Jenssen Poscholano²⁾, som nu er bevilget at boe udj samme hus, igien offuerleffuere, da befantis det nu saaledis som følger:

Först. udj stuen, findes et rödt skab, foruden laaß, som udj muuren er indmuuret. Noch et libet fire kantet fyrrer bord. Noch to træ, tavle aff fyrrer, med 2. bogstaffuer, nemblig. *O. A.*³⁾ paa rykstyckerne udgraffne.

Udj forige tider haaffuer der staaet et Cantor⁴⁾ udj stuen ved de öffuerste vindeuer, som aff sl. Jens Ringer er nedbrudt, och er opfat igien udj stegerset, huor det nu findes; och for samme Cantor er ingen laaß, men en liben haspe.

Noch udj samme stue haaffuer och staaet en potte kacheloffn, som och aff sl. Jens Ringer er nedbrudt; pottterne aff samme kacheloffn findes offuen paa kammeret, en deell aff dennem ere heele, en deell i stycker.

For stue-dören er ingen laaß, men en klinker och en slaa for. Af stuen ud i stegerset er en döer med en haspe och klinker for, men klinker-pinden er borte. Udi stegerset ud til forstuen er en döer med laaß och klinker for, men nøglen til laasen er borte. Udi forstuen op til Kongens stool er en döer med en haspe for. Under trappen op til Kongens stoll er och en döer med en haspe for. For gaardören er laaß och haspe for. Udi forstuen ved gaardören er en jerulender aff 33. leed, och en jern-ring ved enderne, udj en manne⁵⁾ udj væggen indslaaet.

Anatomia dören er der laaß och nøgel til. Midt inde paa Anatomiet staaer et egge bord, rund ved enderne. Noch to Contrafey nemblig *D. Caspari Bartholini*⁶⁾, och *D. Fabricij*⁷⁾. Bencherne omkring udj Anatomiet ere nogle aff hengslerne och krogeene, och 2. jern föder gaubste paa en benche affbrudte. Under bencherne udj Anatomiet findes en stor kaabber keibell. Noch en gammell fyrrer taffle, som er skildt ad ved den ene ende. Noch 4. stycker aff en gammel taffle; och udj forige tider stoeb der alle kongernes udj Danmark, deris kaabber stycker⁸⁾ paa samme 2. taffler klinet, och var omsat i stuen, offuen omkring det Cantor, som sl. Jens Ringer lod nedbryde.

¹⁾ Jens Andersøn fungerede fra 1660 som Ringer ved *Domus Anatomica*. Han levede endnu i 1675. — Se Matzen, l. c. I S. 282.

²⁾ Matzen, *ibid*.

³⁾ *Θ[εία]των [Α]νατομικών*.

⁴⁾ c: Skab.

⁵⁾ c: Bøjle.

⁶⁾ Caspar Bartholin d. æ. (1585—1629), Thomas Bartholins Fader, først medicinsk, senere teologisk Professor ved Københavns Universitet.

⁷⁾ Jakob Fabricius (1576—1652), født i Rostock, hvor han 1612 blev Professor i Matematik og Medicin. Fra 1637 Livlæge hos den danske Konge Christian IV, derefter hos Frederik III. Svigerfader til Simon Paulli.

⁸⁾ Antagelig de af Alb. Haelwegh stukne og af Jørgen (Georg) Holst udgivne *Regum Daniæ Icones*. Hafniae [1646] Fol.

Noch et bredt, Noch et mindre.

Vdi gaarden naar mand vil gaae op paa lofftet, er først et lidet stadiit-verch uben fore, med en liben laafj och nöggell til. For alle döre langs op ad trappen er ingen laase for, men hasper. Paa kammeret findes en lang skiffue fod, som plejede at staae vdi Anatomietz stegers, men bladet til foden, siger Anne sl. Zens Ringers, at D. Thomæ Bartholini thicæner haffuer ladet hente hjem. Noch potter til kacheloffnen, som för er meldt. Paa det öffuerste lofft, staaer et langt fyrrer bord, rund ved enderne, som plejer at staae neber i stuen, naar nogen skulle Anatomeris. Noch et skiffue-blad, rund ved enderne, och ved huer hörne i jern ring, som Cadaver skall paa Anatomiet jndbæris paa. Noch 4. træ rammer. 2. med noget gamelt dret.¹⁾ de 2. er der slet intet paa.

Vindeuerne offuen och nedene ere temmelig ved macht, dog feiler der nogle kroge paa nogle. Men de vindeuer vdi Anatomiet vd til kirche-gaarden ere mest bröstfælbige. En vindeues karm med jern vdi, naar man gaar op ad Kongens stool, och vender til kirche-gaarden er der huerchen vindeuer eller staaer²⁾ fore. Hengselerne til vindeuerne staaer vdi köchenet ere i sönder. Men vdi gaarden ere de ved macht. Stegers gulffuet er noget skröbeligt.

Ræse-timernis taffle.

Dette offuenstreffuene saalebis at være befunden, oc Lauritz Poscholino aff Ane sl. Zens Andersöns vdi voris nærværelse at være offuerleffueret vidner vi med egne hænderis underkriffuelse Hafniæ Anno et die ut supra.

Lauritz Tott³⁾. Peder Jonson Normand⁴⁾.

¹⁾ o: Betræk.

²⁾ o: Skodder.

³⁾ *Studiosus* Lauritz Tott blev 1672 valgt til 2den Universitetspedel, 1674 til 1ste. — Matzen, l. c. S. 275.

⁴⁾ Peder Jónsson Normand blev 1674 valgt til 2den Pedel. — Ibid.

Et Hyldningsdigt til Th. Bartholin fra Vitus Bering.

Meddelt af Prof. Dr. C. E. van Leersum, Amsterdam.

Thomas Bartholin maatte i Tidens Løb forsvare mangt et Angreb paa sin Faders Anatomi. Følgende Digt er maaske fremkommet i Anledning af et saadant Angreb. I saa Tilfælde rimeligvis, da Tyskeren *Caspar Hofmann* rettede et kraftigt, vistnok ikke uvittigt, Angreb paa den Udgave af Anatomien, som kom i 1645.

*Celeberrimo Viro Thomæ Bartholino Medic: Doctori paternum
nomen vindicanti.*

*Heroam bilem, et generosum pene furorem
Pro læso quisquis suggerit arma patre!
Nos pète livor edax, nos ipsos si qua libido est
Adgredere, in nostrum congere tela caput!
Stamus, et hostiles animum firmamus in ausus
Et nusquam fracto durat in ore color,
At si natales, si nomen dulce parentis
Vapulat, et sævo carpitur ore genus,
Da veniam huic soli patientia spreta dolori,
Cede verecundo pectore victæ pudor!
Hic tandem auferimur, justaque armamur in iras,
Et tota Mavors classica mente tonat;
Parcite rectores terræ! hic juvat esse ferocem,
Fortis ad hæc aliquis vulnera, mollis erit.
Tu modo, qui Arctos, senior Barthline, triones
Semideosque inter lucida stella micæ
Magne hospes cæli, nomenque in secla verendum
Gentibus, et patriæ gloria summa tuæ
Nati cerne decus, tua per vestigia euntis,
Illaque adhuc juvenis dona stupenda viri,
Mentita ætatem, et seclî superantia mores,
Atque uni saltem cedere certa tibi.
Quum quondam emensus lustris juvenilibus orbem
Pene pererrata solis utraque domo
Sacrares memori iam tum vivacia seclo
Pignora, in æternos jus habitura rogos,
Jam penna felix, et clari nominis aura,*

*Quum vix dum imberbes cingeret umbra genas;
Æmulus ut tantis dignus succederet ausis
Et tibi calcatum sollicitaret iter
Debuit ex proprio primus tibi sanguine nasci
Qui sic, aut nunquam repperiendus erat.*

*Parisiis ex tempore scribebat
Vitus Bering*

*Anno 1646
9 Julij.*

Til den højlærde Hr. Dr. med. *Thomas Bartholin*, som forsvare sin Faders Navn.

Heltmodsvrede man næsten, og ædelig Rasen, kan kalde
Det, som gi'r Vaaben i Haand os til Hævn, naar vor Fader er krænket.
Angrib os, nagende Avind, ja, hvis du har Lyst til at kæmpe
Angrib os selv, kast kun de Vaaben, du ejer imod os!
Thi vi staar fast, og hårde os gør vi mod Fjendernes Anslag,
U'saaret bliver vort Aasyn, og Farven forsvinder ej fra det.
Men hvis det gælder vor Slægt, hvis vor elskede Faders Navn det
Er, som vi hører vor Fjende med ondskabsfuld Tunge at dadle,
Tilgive maa du, at Smerte vi føler, foragtede Taalmod,
Vig da besejret, Undseelse, bort fra det ydmyge Bryst, thi
Ej vi behersker os mer, i Retfærdigheds Vrede vi kæmper,
Medens fra Mars's Trompet det lyder: »Jordherskere, skaan os«.
Her er det ret en Lyst at være af Vreden behersket,
Stærk bliver han, som var svag, kun ved den disse Saar kan han taale.
Men, Fader *Bartholin*, du, der iblandt de arktoiske Øxne
Og mellem Halvguder staar, som en klar og lysende Stjerne,
Himmelens herlige Gæst, i Evighed æret af Verden,
Vend imod Jorden dit Blik, du dit Fædrelands højeste Hæder,
Se paa din herlige Søn, som raskt i dit Fodspor vil træde;
Selv om han endnu er ung, har han Evner, der lyver ham ældre,
Fvner, der overgaar langt, hvad Samtiden ellers har skuuet;
Sikkert det er jo og vist, at de kun staar tilbage for dine.
Du, som imens du var ung havde vandret saa vide i Verden —
Vandre du gjorde, hvor Solen staar op og hvor den gaar til Hvile —
Du, som alt da i de Skrifter, du skrev, havde Lykken i Hænde,
Og som, før Skygge man saa paa din skægløse Kind, blev berømmet.
Dengang et levende Pant, der dog engang blev Bytte for Flammer,
Skænke du vilde til Verden, som alt dit Navn monne ære,
Maatte han, for at faa Lyst til at vandre den Vej, du betraadte,
Og for at kunne i dristige Ting dig en Medbejler være,
Fødes til Verden for dig, være avlet og baaret af din Æt.
Ellers man fandt ham vist ej, om man søgte en Mand, der var saadan.

Improvisation.

Vitus Bering.

Paris.

9 Juli 1646.

Nogle Breve fra Thomas Bartholin til Ole Worm.

Ved J. W. S. Johnsson.

For den, der vil studere den danske Medicins Glansperiode, er *Olaus Worm's*¹⁾ og *Thomas Bartholin's*²⁾ store Brevsamlinger en uudtømmelig Kilde. Worms Breves Udgivelse paabegyndtes af F. *Rostgaard* og fortsattes af *Hans Gram*, og *Worm* selv har altsaa intet haft at gøre med Udgivelsen. *Bartholin's* Breves to første Centurier udkom i 1763 og de to sidste i 1767, begge Serier udgivne af ham selv. De to Samlinger supplerer hinanden, idet Svarene paa *Bartholin's* Breve ofte findes optagne i de *Worm'ske* Samlinger. En og anden Gang findes et og samme Brev optaget begge Steder.

For vor Tid er Læsningen af disse Epistler ikke let. Den fuldstændige Mangel af enhver Kommentar gør ofte Forstaaelsen vanskelig, og den Tid rykker nær, da nye Udgaver, forsynede med Kommentar over Personer og Forhold, bliver nødvendige. Først bliver der dog et stort Arbejde at gøre, nemlig at supplere Brevene med de talrige utrykte, der findes rundt om i Evropas Biblioteker og Arkiver. Et hastigt Blik paa nogle Kataloger over udenlandske Samlinger af Breve og Dokumenter viser, at *Bartholin'ske* Epistler findes mange Steder. Nylig har jo ogsaa Dr. *Johannes Lindbæk*³⁾ kunnet fremdrage flere Breve fra *Bartholin* til Prof. *Johannes Schefferus* i Upsala, og mange vil kunne findes ogsaa udenfor Norden.

Læser man *Th. Bartholins* trykte Breve, faar man det Indtryk, at de er trykte, saaledes som de oprindelig var skrevne. I det følgende, hvor nogle ikke udgivne Breve fra *Thomas Bartholin* til *Ole Worm* skal meddeles, vil det blive vist, at dette ikke altid har været Tilfældet. En Del af Brevene, nemlig saadanne, som har indeholdt Bidrag til Forstaaelsen af et eller andet videnskabeligt Spørgsmaal, er blevne omarbejdede, inden de gik i Trykken. I hvor høj Grad denne Arbejdsmetode har været anvendt, er det ikke muligt at sige. Dertil fordres en Sammenligning af mange flere Breve, end der har været til Disposition her, og navnlig en Gennemgang af Brevene til udenlandske lærde. Et Antal af saadanne findes i det kongelige Bibliotek, men der er intet Hensyn taget til dem i denne Artikel, der kun beskæftiger sig med Breve vekslende mellem de ovennævnte, *Th. Bartholin* og *O. Worm*.

Thomas Bartholin's Fader, *Caspar Bartholin*, døde 1629, men den unge Mand kom ikke længe til at mangle faderlig Støtte. *Ole Worm*, der var gift med en Søster til *Thomas' Moder*, overtog straks Faderens Pligter og valgtes til Formynder for *Thomas*. Han blev ved at være det, lige til at denne havde faaet sikret sin Stilling, og han blev hele sit Liv ved med at vise sin Myndling den mest urokkelige Velvilje og Interesse, Følelser, overfor hvilke *Thomas* altid viste sig i højeste Grad erkendtlig.

De mange Breve, der veksledes mellem dem, danner Beviset for den gensidige Sympati. Nogle af dem er trykte i de *Bartholin'ske* Centurier, andre — de fleste — i *Worm's* Breve. Men disse er langt fra alle de Breve, den ene skrev til den anden, mange andre end de trykte findes, hvad der ikke kan undre, da deres Brevveksling fortsattes gennem mange Aar. De Breve, der her skal udgives, stammer alle fra det kongelige Biblioteks store Samling af *Bartholin'ske* Breve⁴).

Julius Petersen har givet følgende Skildring⁵) af *Thomas Bartholin's* Karakter: »En febrilsk, næsten stundesløs Livlighed, en umættelig Trang til at give sig i Kast med alle mulige foreliggende Spørgsmaal og bruge sin lærde Dialektik til deres videnskabelige Behandling, en mærkelig Evne til at benytte alt, Mennesker og Situationer og Litteratur og Opdagelser, til sine særlige Opgavers Fremme, en altid lige umættet Skrivelyst og Skrivefærdighed, det er de Karaktertegn, som fornemmelig springe i Øjnene, naar man har ham for sig«. Det er netop denne aandelige Livlighed, som genfindes i hans Breve, ti han behandler i dem alt muligt mellem Himmel og Jord. Snart fortæller han om de danske, der er kommet til Leyden, snart om nye Udgaver af Bøger, snart om Professorernes Forelæsninger, en sjælden Gang endog om Politik.

De Breve, der vil blive offentliggjorte her, eksisterer alle i Original undtagen et, som er kopieret af *Hans Gram* (1685—1748). Det kunde maaske hævdes, at dette Brev med Urette er taget med, men det vilde neppe være rigtigt at skyde det ud, da det kaster et klart Lys over *Bartholin's* Arbejdsmaade, og da det indeholder Originalteksten til Epistlen *De Pygmæis*, som findes baade i Centurierne (I, Ep. V. p. 12) og hos *Worm* (Ep. II, DCLIX). At Kopien virkelig har Værdi, er givet ved, at *Gram* var kgl. Historiograf og Arkivar, og at han fra 1730—1780 var det kongelige Biblioteks Chef, at han reorganiserede denne Institution og i høj Grad forøgede dens Samlinger ved Indsamling af Manuskripter og ved at kopiere Aktstykker i Mængde. Da han var den ene af Udgiverne af *Worm's* Breve, er der ingen Tvivl om, at den her omtalte Kopi er nøjagtig:

Gram har selv fuldt ud set, hvorledes *Bartholin* omredigerede sine Breve, ti han skriver forneden paa Kopien:

NB. hujus Epistolæ loco alia et in multis diversus in quibusdam auctior, subinde contractior occurrit in Epistolis Medicinalibus cent. I p. [12]. Crediderim Th. Bartholinum cum raptim et

extempore scriberet multas epistolarum, quas ad Wormium aliosque mittebat ut indicia cum alia, tum ipsi in autographis characteres literarum et ductus velocissima manu, ut videtur, in . . . . ostendunt argumenta tantum earum in adversariis ac antigraphis suis consignata retinuisse, ex quibus postea cum statuisset Wormii responsoriae, quæ de Pygmæis late agebant, Epistolis a se vulgandis Cent. I inserere novam Epistolam qua quæstio de Pygmæis proponeretur, conflavetit.

Den haandskrevne og den trykte Tekst anføres her Side om Side.

Thomas Bartholinus

Hafniam Dr. Olao Wormio

Non ita pridem per publicum tabellionem de rebus nostris T. E. feci certiorum, de editionibus nempe *Anatomia*⁶⁾ Patris nostri et *Institutionum*⁷⁾ tuarum quas hic molirentur homines nostri. *Jacobus Marci*⁸⁾ qui olim in distrahenda *Litteratura Runica*⁹⁾ parum diligens fuit, a me petiit, ut sibi concederentur *Institutiones* illæ, cum cura excudendæ; sperare enim se hac via in gratiam tuæ Exc. denuo et quasi postliminio rediturum. Maxime enim ipsi infensum te prædicavi et iratum. Et promissit, in titulo æri inciso additurum se effigiem tuam, sicut hic moris in libris alicujus momenti, non secus ac *Fastos Danicos*¹⁰⁾ Regiæ Majestatis effigies decorat. An le *Maire*¹¹⁾ illi debeam præponere, equidem ignoro; distractus enim est in excudendis operibus *Salmasii*¹²⁾ nostri, numero pluribus, ex quibus brevi non poterit se expedire. Accedit, quod minus promptus fit ad hoc officium, quia utriusque et *Heurnii*¹³⁾ et *Jacchæi*¹⁴⁾ Institutiones Medicæ ex ipsius officina prodierunt. Est tamen quod in utroque desideres. Est enim morbus hic endemius, qui omnes

Epistola V

De Pygmæis.

Olao Wormio

Hafniam

Semper tuorum meritorum sum memor, quæ et publicum in scriptis, et ego in literis experior. Ab illo famæ immortalitatem, a me gratum animum expectabis. De utroque sollicitus, persuasi fere nostro Marco, sed non Tullio, ut Institutiones tuas Medicas, quas olim ego cum aliis ex ore tuo hauri et in publicis ventilationibus in patria Academia tuitus sum, ut ad plures elegantis compendii fructus derivetur, minori forma excuderet, modo laborum pretium indicaveris. Cl. *Walæi* nostri consilio Institutionibus Anatomicis Parentis manum admovi et eas variis inventis locupletatas Hackio commisi. Sanguinis motum circularem tandem admisit Cl. *Waleus*, crebris factis in animalibus experimentis, ad quæ nos raro invitavit et admisit, jamque in eo est, meo rogatu, ut chartæ haud perituræ committat quidquid *Harvei* invento illustrando et confirmando conferre potest, quod onus in me derivare voluit, sed tandem vix impetravi, ut Epistolis rem totam complecteretur meo operi annectendis. *Elichmanni* libro-

hujus regionis homines afflavit, ut librorum auctoribus nimis quam parum pro impensa opera et cura retribuunt. Nihil præter exemplaria pauca rediunt. Editionem Anatomix parentis brevi incipient, figuris ad eam modo confectis. Exemplar quod correxerit et cui subinde pauca addidi sub censura habet Cl. *Walæus*¹⁵⁾ noster, hujus operis unicus suator, cum quo quotidie occupamur in expendenda sententia *Harveij*¹⁶⁾ de motu sanguinis et cordis motu involuto, adhibitis sectionibus vivis variorum animalium. Plurimas observationibus habemus, quæ pro Harveo militant, quas data occasione transmittam Waldæum nostrum plane permoverint, adeo ut publica *Disputatione* eam sententiam nuper testatus sit. Reliqui Professores Medici adhuc in ancipiti hærent, cui adstipulentur nescii dubiique. Catalogum auctionis Bibliothecæ *Elichmanni*¹⁷⁾ mitto, ut et Bibliothecæ *le Maire*, ut quos velis, excerptas, pro tradita eidem *Litteratura Runica*. Parentis mei opusculum *de Pygmæis*¹⁸⁾ ob materiæ novitatem alius Bibliopola recudit, nos de augendo sollicitavit. Non pauca in auctoribus nobis observata addidimus: illa vero novitia sententia *Athanasii Kircheri*¹⁹⁾ in libro, quem nuper Romæ edidit de Lingua Coptica seu Ægyptiaca, suspensum me tenet. Putat enim Pygmæos alios nec esse nec fuisse quam spectra illa, quæ in metallorum fodinis plerumque oberrant, hujus staturæ cubitalis, ut eos descripsit *Agricola*²⁰⁾ et *Olaus Magnus*²¹⁾ etc. Quid de illis spectris (vulgo Brugmand) judicat T. E. avide

rum indicem mitto. Obiit. 18. Augusti anni superioris intestatus, quod factum nollem, quia, pro nostra familiaritate, promiserat mihi nonnullas lucubrationes in patriæ nostræ laudem insumptas. Sed spem intervertit urgens fatum. Carmine tamen Manes Viri optimi prosequutus sum. Ne subcisivæ horæ mihi inanes elaberentur, Phygmaeorum historiam a Parente concinnatam pervolvi variisque additamentis auxi, quæ forsā nostris prelis subjiciam. Scrupulum tamen movet *Ath. Kircherus* in Prodro-mo Coptico cap. 4, non nisi a Te solvendum. Veros homines fuisse negat, sed Dæmunculos montanos, qui circa metalli fodinas oberrare solent, de quibus *Agricola* de Anim. subterr. et multa de his septentrionales narrare solent, audivique à Norwego amico, cubitales hos homunculos circa metalli fodinas in Norwegia oberrare, nec cuiquam damnum inferre, nisi læsos. Tales quoque aliis in locis conspiciendos se præbent, si fides narrationibus. A Belgis vocantur *Kabauter*, *Manke*, a nostratibus *N i s s e - g o d - D r e n g* qui subinde de nocte operas exercent, ut exemplo recentis pictoris cujusdam Leidensis notum est, qui non reversus est, postquam nova tunica donatus fuit a pistore. In patria quoque memini aniculas multa de illis fabulari, pultesque illorum in gratiam coquere. An hi ex Dæmonum sunt genere, de quibus Platonici multa? Solent vero illi infimos Dæmones malos aliquando nominare, quia ad infimum generationis et sensibile bonum suo quodam, ut ajunt, officio

expecto cum eos in Norvegia frequentes esse non ignorem et hic etiam subinde implorati adsint, nomineque Cabauter Mannur, populari appellantur *Psellus Platonicus*²²⁾ sectam suam secutus, in quinto eos Dæmonum ordine ponit, ut ex libro ejus de Dæmonibus apparet. Tua sententia et judicio cadam et stabo. Cætera statum nostrum spectantia alias fusi deducam. Quo hic diutius moror eo majus sentio valetudinis meæ decrementum, adeo ut thermas Aqvis granensis invisere fere decreverim, nisi itineris difficultas ab utriusque exercitu impediti, prohiberet. Me interim tibi Vir Excellentissime, habe commendatum ad quævis clientis officia devotum, qui tuarum virtutem indefessus sum deprædicator.

Salutem officiosam per me tibi transscribit cl. *Golius*²³⁾ noster qui mei ad Arabicam linguam manuducit, et nullo non officii genere devincit; Vale Fautor suspicende cum conjugate et liberis lectissimis.

Raptim $16/8$ April 1640.

At *Gram* har set rigtig, fremgaar af et andet Brev, i hvilket man genfinder Originalteksten til Epistlen: *De cassia americana*. (Cent. I, Ep. III).

Vir Excellentissime!

Quod præter expectationem literarum alloquio sui molestus, quanquam in eo non semel a me peccatum sit, in spem tamen elevor, in hoc observantiam erga te meam non præter propter æstimatum iri. Quartum iam scribo, dubius, sint ne in Januario, Febuario et Aprili scripta

nos alliciant, divertere autem a summo bono ad minimum, comparatione summi, malum jure censetur. Ajunt etiam, supremos Dæmones ad contemplationis, medios ad actionis, infimos ad concupiscentiæ bonum ducere: quodque his omnibus et uti possumus, et abuti, et utentibus quidem bona contingant, ab utentibus vero mala. Multa in hanc rem *Ficinus* ad *Platonem*. Quis verum dicat nescio, et Pygmæos æque dubii Dæmunculi videntur probare, cæcusque cæcum ducere. Sed in scribendo jam parcior sum, quia valitudo impedit, quam forsitan Thermis Spadanis sublevabo, si suaseris. Tuum enim consilium seqvar. Vale Affinis magne, et me tuum fove. Officiose Te salutat Cl. *Golius*, qui ad Arabum fontes nos fideliter manu ducit.

Leidæ 10. Apr. 1640.

P. T.

Th. Bartholinus.

Epistola III

De Cassia Americana

Olao Wormio Hafniam.

In spem erigor, repetitas jam aliquoties literas Tibi non ingratas fore, quanquam an recte sint curatæ, quas prioribus mensibus misi, dubitare cogar. Torporem ferentium damno, inprimis qui semina Tibi desti-

ad vos fideliter perlata. Torporem et moras longas ferentium detestor, maximi, si dilatione seminum Veris commoditas sit transmissa. Interea licet casus et aliorum negligentia conspirent, contra ego nitar. Curam n: meam alio intendi, ut cum diligentioribus paria facerem. Ecce commodum quasi dato signo navis mercibus onusta ex plaga qua Phoebus fessas solet quaterere habenas, elapsa septimana in has oras reduit. Præter vulgaria et usu quotidiano nota nihil vexit. Solum in horti publici hujus Academiæ ornamentum semina aliqva exoticarum plantarum, siliqvas magnas arboris Cassiæ, exuvias serpentis et frustulum arundinis sacchari, misit Excellens Vir Dn. D. *Piso*²⁴⁾, Archiater Principis Mauritij Indiæ occidentalis nomine Ord. Foed. Prov. Gubernatoris. Plantarum semina nonnulla a Dn. *Lælio*²⁵⁾ missa sunt. Siliquarum Cassiæ arboris unam ego mitto, quoque ex hortullano ægri extorsi. De viribus v. et facultatibus hujus Cassiæ Brasilianæ ad cl. nostrum *Vorstium*²⁶⁾ Botanicum, a quo ego habeo, hac perscripsit. Experimentum dicit se fecisse, nec tamen in hac Cassia vim purgatricem deprehendisse ullam, secus quam vulgo persuasum est. Quippe putatur Occidentalis minori dosi magis purgare, quam ipsa Orientalis. Quod falsum se deprehendisse testabatur. Hisce v: arboribus confita sunt integra apud Brasilianos sylva, quarum siliqva a vento inter se collisa tantum edunt sonum ut præternavigantes exterreat. Et magnitudine et forma externa dis-

nata diutius justo occultarunt, ut veris commoditas jam sit transmissa. Interea, licet fortuna et aliorum negligentia conspirent, de meo tamen officio nihil remittam. Dum lineas has ad Te meditor, commodum quasi dato signo ex Phoebi cubili seu occidentali India mercibus pretiosis onusta navis appulit. Miserat cum illa ad horti Academici ornamentum Vir Excellens D. *Piso*, Archiater Mauritii Auriaci, Indiæ Occidentalis Gubernatoris, rararum aliquot plantarum semina, siliqvas bene magnas arboris Cassiæ, exuvias serpentis, et frustulum arundinis saccharini. Plantarum semina nonnulla a *Lælio* missa credo. Siliqvam Cassiæ arboris unam ego transmitto, quam ægre hortulano extorsi. Quantum ex literis Cl. *Vorstij* intellexi, experimento compertum fuit, nullam purgandi vim huic Cassiæ inesse, secus ac vulgo creditum, quod solet hujus Cassiæ dosin imminuere propter putaticiam facultatem excellentiorem quam sit orientalis. Hisce arboribus confitas esse integras apud Brasilianos sylvas ibidem narratur, et siliqvas earundem a vento inter se collisas tantum strepitum edere, ut præternavigantes terreantur. Quantum oculis observare possum, occidentalis hæc ab orientali differt, hæc rotunda, illa plana magis est. Alia jam nunc non occurrunt, quæ tuæ curiositati immensæ satisfaciant, nam ovum *Struthiocameli*, quod penes me est, in Tua Technicotheca instructissima suspensum memini, et seminum rariorum curam, in qua cupidum animum exerces, vir poscit. Interea feli-

ferre Orientalem et Occidentalem hanc, sensu edoceor, hec enim plana magis, illa rotunda. Quod si hanc siliquam in Technicotheca tua suspendere non dedignatus fueris ad majora estimulabor qua instante promittit India Antumno. In præsens quod præter hanc siliquam mitterem non habui, cum seminum curam Ver efflagitet. Vostius noster in demonstratione plantarum horti sedulus est, et pertractatione lectionibus Academicis Materia Medica Simplicium Purgantium.

Lælius noster rebus suis, Valetudine et Sumptibus melius prospecturus Ultrajectum meditat. *Ludovicus Michaelius* ²⁷⁾ in effigiendis plantis sedulo occupatur. *Georgium Hilarium* ²⁸⁾ iter Galliam versus jam habet, quem solito prosequari favore nomine ejus prolixè peto.

Vale Vir Excellentissime meique cultorem tuum agnos[c]e et fove.

Raptim exarabat
bat. Leydæ
i. Juni 1639.
T. E. Æternum devotus
Th. Bartholinus.

Viro Excellentissimo Dn D. Olao Worm. Medicinæ in Regia Hafniensi Academia Professori celeberrimo.

zu erfragen
auff St. Marien Kirchhoff ²³⁾
zu Kopenhagen.

citer vale, et, si me porro inter tuos numeraveris, sublimes feriam sidera vertice.

Raptim Leidæ i. Jun. 1639.

T. T.

Thomas Bartholinus.

De foranstaaende Breve er skrevne under Studieopholdet i Leyden. Denne By blev jo for en lang Tid — tre Aar — den første Station paa *Thomas Bartholins* Udenlandsrejse. Hans Ophold der

er i flere Henseender mærkeligt. Der brød han med Theologien for helt at ofre sig for Medicinen, der lærte han *Harvey's* Teori at kende, og der saa han Værdien af de anatomiske Øvelser paa Kadaver og af Autopsierne. Ved vort Universitet havde allerede Prof. *A. Christensen* forsøgt at holde anatomiske Øvelser, men han blev i den Grad lagt for Had, at han maatte forlade Universitetet og tage Ophold udenfor Hovedstaden. Denne Form for Undervisning gik derefter fuldstændigt i Forfald, indtil *Th. Bartholin* atter fik bragt Liv i den ved at holde Øvelser i det anatomiske Theater.

Fra Leyden begav Bartholin sig til Paris og derfra over Lyon til Montpellier, inden han tog Ophold i Italien.

De tre følgende Breve stammer fra denne Rejse; det ene, det interessanteste, er meget slidt og sønderrevet, saa at det er inkomplet. Det er ikke blevet udskudt her af Hensyn til, at det indeholder *Bartholins* Beskrivelse af en af *Valkenburg's* Obduktioner.

Vir Experimentissime, Fautor et Tutor
æternum venerande!

Duo in primis in cordato homine requirunt Sapientiores, ut vide licet cum ipsis rerum gerendarum initiis ipsæ etiam magis magisque, crescat animi fervor et æstus. Utrumque ad me in præsentiarum applico. Nam qui non ita pridem officium scribendi bono haud dubie omine sum auspicatus et rerum tuarum, Vir Experimentissime magnitudinem conjunctam cum propensissima benefaciendi voluntate, coepi exosculando libare, fervorem hunc extinctum non esse, præsentibus his testatum facio literulis, celerime quanquam internuncio urgente scriptis. Tuæ Excellentiæ nuper omnem rerum nostrarum statum exposui, una missis carminibus quæ crasso filo diducta beatissimis Manibus Conjugæ tuæ desideratissimæ et reliquarum duarum charitum submissee dedicavi. Nullus ambigo quin innata illi bonitas et facilitas mea tenuissima serena fronte sibi sumpserit perlegenda. Sed erro iniquum enim literarum istarum et carminum fatum. Mater mea charissima per literas denunciavit quod profecto ægerrimo fero animo, eo potissimum nomine, quod ad Honoratissimos Dominos Affines prima non pervenerint, et ea quæ par fuit celeritate, quibus tamen id unice ago ut placeam. Mea hic non venit accusanda animi molities et ignobilitas, quasi mea id factum iniuria. Semper Sancte Veneratus sum, Veneror, et Venerabor dum spiritus hos regit artus, omnium in me propensissimum animum, qui uti par est requirit æqvalem in quem sua exerat [gra]tuita. Mea profecto merita tantum abest ut æqvare illis ullo modo possint, ut mea plane nulla sint, adeo ut hinc animo discrucior toto, qua via quæve ratione parem me præstare possim illorum benevolentiam, æqvalem gradum video me non assecuturum, longis passibus seclusus omnia religiose venerabor, omnibus viribus et animi et corporis in id incubiturus,

ut si non largiorem ex benevolentia vestra messemfructum percipiatis certe gratissimum hominem vestris dignemini beneficiis. Exemplar mearum Næniarum adhuc humilime mitto quas siquidem excusat inscriptio, censuram vestram rigidam facile effugiet. Næniæ enim sunt h. e. nugæ, quia mortualia. Maluissem profecto in Epithalamiis potius vires ingenii exerere et explicare, sed quid dicam? Quæ fato manent non vitantur. Ego autem in hanc curam unice incumbens ut tuarum Vir Excellentissime. Videar beneficiorum cultor, anxie disquisivi, quibusnam herbis exoticis tuum florentissimum alias auferem hortum. Cum autem haberem qui me ea de re faceret certiore nullum ad Virum clarissimum ipse ego propello Catalogum editionis ultimæ Horti Academici, cum obnixa precatatione, dignetur saltem vel notula signare quibus hortus illius caret, unice id in notis habebō ut desiderio illius quocunque modo promptissimo animo satisfaciam. Ex India currente anno necdum, advectæ sunt ullæ plantæ. Botanicus publicus Clarissimus *Vorstius* nuper hortum orsus est publicis lectionibus perlustro demonstrare, cujus auditiones ego avidus obeo, spe bona fretus fore, ut cum in hac tum in aliis Medicinæ partibus in offenso progrediar pede, si Clarissimus Dn. Dominus me aura suæ benevolentia solitæ et consiliorum ad studium medicum continuandum necessariorum voluerit afflare. Inaudiui Dominum *Lælium* pro Stipendio Regio publico Respondentis munere functum, quod me quoque spe bona animat, fore ut elapsis utrinque annis, ad usum quoque istius Medici Stipendii admittar, in quo impetrando spero Virum Clarissimum adiutorem mihi futurum. Quæ autem raritate sua digna judicentur, quæ theatrum Excell. Tuæ subeant perpauca reperio. Bina animalcula illi mitto, Belgico idiomate Schildtpaden vocata ex India huc advecta, quæ a cive quodam hic præstinavi, quæ eo usque æqui boni faciat. T. E. rogo, donec melioris notæ et dignoris sese obtulerint mittenda. Voluntas in rebus maximis non deest, facultas deest, voluntatem facilitati scio te præpositurum aut certe eodem collocaturum gradu. De Cultrivoro³⁰⁾ illo Prusiacō tractatum *Becheri* typis hic nuper exscriptum eodem studio, hoc est humilimo T. Cl. mitto, obnixè contendens velit me meaque omnia sibi semper habere quam commendatissima. Ego, illi me trado, obsidem ad quævis ministeria promptissimum. Deus T. E. diutissima (in vita hac Solitaria) servet incolumen annos annis addat et perpetuo florere jubeat. Ita vovet qui raptissime hæc dabat

Lugd. Bat. VIII Cal. Jun. CIOICXXXVIII
 Excell. illius æternum devotissimus cliens

Thomas Bartholinus.

Viro Experientissimo et Clarissimo Domino Olao Wormio Med. D. et ejusdem in Acad. Regia Hafniensi Prof. Publ. Fautori, Tutori et Promotori æternum suscipiendo.

Det ødelagte Brev lyder:

Haud facile verbis assequar lætitiæ magnitudinem qua me affecie . . . . / nuper ab Exs. Tua traditæ in quibus denuo exstabant expressissime / erga me amoris et curæ vestigia, qualia paterni animi affectus jam b . . . . / quamplurima delineavit. Ambabus ulnis amplector saluberrima tu . . . . / et normam mihi in studiorum penso præscriptam, ad quam faven . . . . / omnia exigam, securus animi optatos laborum eventus expecta . . . . / spero vero curæ ac providentiæ tuæ omnia ascripturus. Neque ha . . . . / parte laborum me levasti, sed generosa tua liberalitatis et favoris in . . . . / spem meam. Regii stipendij obtinendi extra dilationem posuit . . . . / promissis, ut semper alias, facta conjunxit. De sunt fateor Verba . . . . / tam liberali tuæ procurationi digne assurgam, cum citius defatig . . . . / gratias agendo quam E. T. benefaciendo, et prius me verba destituen . . . . / tibi beneficia. Tanto videlicet majores E. T. debentur gratiæ, quanto g . . . . / spem citius me hæc est amplexata felicitas. Duo etiam nomina . . . / est grata beneficiorum recordatione reliquo „Amplissimo Senatui Academ . . . . / pro meritis assurgere suppliciter, laudesque hujus benefacti repræsen . . . . / literis, si te suasorum habuero, brevi exarandis. Interim non grav . . . . / E. T. meo nomine gratas gratias Amplissimo Senatui rependere, cui omnem / dudum felicitatem et debui et devovi. Neque etiam me dubiæ spes . . . . / bet autoritate tua, Mæcenas unice, et apud Patres Academicos / impetratum, ne, rupto non ita pridem exorsi studij filo Vis Fundationis / Regiæ me transversum in patriam rapiat. Nisi ni erro, fundatio illius beneficij hujus Alumnos ad disputationem et examen in Academia patriæ . . . . / Hæc autem peregrinatio et jacturam grandem sumptuum et studiorum meorum / maximum infortunium pertendit. Neque enim nescios esse arbitror . . . . / simos Patres cum profectus mei, tum indolis sua sponte in diligen . . . . / laudem ruentis. Sin obviam publicæ autoritati ire non detur non / fugiam qvovis loco alio profectus mei dare specimina. Interea c . . . . / tui Amplissimo et Excell. Tuæ, fortunæ meæ authori, omni obsequii cul . . . . / æternum me devovebo, felicitatisque meæ arbitrium vestro . . . . . / relinquam.

Non ita pridem commodo internuncio per juvenem ornatiss. *Nicolaum Bangium*³¹⁾ h . . . . / misi in horti E. T. ornamentum semina, quorum copia fieri mihi pu . . . . / non dubius sum qvin recte ad manus tuas pervenerint. Nova ex India salva non sunt allata, alias fuisset qvo de horto E. T. bene . . . . . / septimana que proxime præcessit totos, nos intentos habuit secti . . . / poris virginis publice a Dn *Falcoburgio*³²⁾ instituta, in qua seqv . . . . / rariora licuit observare. Vena mammaria nusquam comparebat . . . / nos nata esset puella. Omentum humili loco tegebat intestina Ventri / culo extra naturalem alias locum palmæ transversæ longitudine dem . . . . / nudato plani (cujus contrarium vidi M. *Ja-*

*nuario*³³⁾ in subjecto privat. . . . / Nosocomio dissecto, quod omentum omne retraxerat supra ventriculum hepatem / lienem, intestinis nudatis [*] jien major solito sed rotundum sive . . . . / guræ. Pulmones pallidi quoque manifestos lobos habuere, ob quos . . . . / Galenum a nonnullis reputare. Vena spermatica dextra non a ve[na] / cava oriebatur, sed ad instar sinistrae ab emulgente dextri veni . . . . / arteriam seminalem sinistram usquam diligentissimus alias . . . . / animadvertere potuit, neque clitoridem, neque carunculas myrtiformes. / Erat et peculiare in auribus, quod rudimenta manifesta musc . . . . / quibus moveri solent aures apparebant. Reliqua minora . . . . / brevitatis causa omitto. Venas lacteas nondum contigit videre . . . . . / consului quique tentatum litant *ἀντροψία* docti eas mitt . . . . . / . . . . . dubium [2 *Linjer ødelagte og ulæselige med Undtagelse af* venarum Mesaraicarum. Hujus videlicet . . . . .] ex *ἀντροψία* quia ante evanescent, quam accurate observari p . . . . / evanescent videlicet quia chylus albus multus et cito defluit ad hepar ab copia / sanguinis conficiendam quam requirunt ad instaurationem spiritus / a nimio dolore sectionis absumpti, unde animali extincto copia sanguinis permistus chylus facile obliterat has venas. Rationes / hanc mihi reddidit *Walæus*. Reliqui vero qui jurati sunt in sen/tentiam vellent venas lacteas neque novas esse neque peculiare, affirmant cujus sententiæ et esse. Video *Plempium*³⁴⁾, Prof. Lovaniensem / in nuper edito De Fundamentis Medicinæ sive Institutionibus. Esse / nempe tantum venas Mesaraicas albo chylo permistas. Quid Excellentia Tua / de iis ferat iudicii, scire percupio. Nullis novis onero aures. E. T. / nisi quod lætitia hic efferunt homines, ob victoriam prælio na/vali contra Dunkerkas virtute Admiralis³⁵⁾ partam. Cætera/in futuram differo occasionem. Finiam cum humili voto, ut, me tui observantissimum priori benevolentia complecti digna/ris, qui nuptias E. T. cum castissima virgine felicissimus ex animo voveo / et auguro.

datum 25 Febr 1639 in Batauis

T. E. Obsequentissimus cliens

Th. Bartholinus

Experimentissimo

Viro

Dn Olao Worm

Med. D. et P. P.

in Regia Acad.

Hafn.

Fautori Tutori et

Promotori filiali

amore colendo.

*) Hul i Papiret.

Vir Saperientissime.

Tuorum meritorum memor, quia Aureliaris propter negotiorum multitudinem impediēbar, partibus meis ex parte hic defungar. Pro solito effectu et transmissio optatissimo discursu de Aureo Cornu³⁶⁾ meritas gratias ago. Gratus et jucundus discursus omnibus doctis quibus in itinere hinc inde monstravi, nec cessant rogare ut sibi relinquam, quod tamen nullus adhuc impetravit. Anatomiam meam jussu meo a Bibliopola ad vos missam ut æqui boni consulas obnixè rogo, levique ibidem extemporareo calamo insula, quæ es in tyrone, facilitate, excusabis si falsa et mala, vel iudicii tui acrimonia admittes, si veri species et laudis habuerint. Mospelium³⁷⁾ iam tendo utinam auspiciato Mercurio. Stipendi Avii frater *Casparus* inhiat, quia id ex usu iudicasse Amicos ex fratris Alberti literi habet, ego vero commandis ejus adversari religione vector. Meum Mospelium tendit ob studiorum tranquillitatem et sumptus tolerabiliores, utrumque ut solito et paterno affectu persequari voti unici summa est. Vale felicissime. Raptim.

Lugdunæ 19 [?] Maij 1641.

Obsequentiss.
Th. Bartholin.

Experientissimo

Viro

Dn. D. Olao Wormio
pateant.

De to Breve, der nu følger, viser *Th. Bartholin* fra en ny Side, idet de bringer Udtalelser fra ham om kliniske Tilfælde.

Vir Excellentissime.

Ad iteratam scriptionem monitu conjugis tuæ dilectissimæ accendor, quæ retulit tibi in votis esse scire quid de *M. Damiani*³⁸⁾ symptomate fuerit conclusum a Facultate Medica. Ut breviter referam, quia brevibus peracta sunt omnia, in hoc consensere omnes a destillatione dependere, sed in origine destillationis discrepatur. A capite accedere plerique, quia spucatur frequenter et oculorum color obscurior subindeque Cephalalgia tentatur. Consobrinus³⁹⁾ a ventriculo deducebat, ob inappetentiam et ego a toto venoso genere, facili via a corde per venam arteriosam ad bronchias pulmonum sive serum sive crassiorem pituitam deferri posse credidi. Aliud quidem, quia palpitatione cordis fuit obnoxius hanc vero quia progressu [ulæseligt Ord] excitato nempe calore et pituita [ulæseligt Ord] expeditior ipsi est vox. *D. Simon*⁴⁰⁾ in subluxatione laryngis muscoli reposuit malum sed reliquis non consentibus, quia nullum jam ibi visitur impedimentum, credidique olim ob conatum in proferendis verbis intentiorem ludi protuisse laryngem, nunc vero nihil tale. Hinc quia in destillatione consensere omnes de curatione adhuc brevissime. Nihil enim a superioribus Medicis de Remediorum materia, nec de Indicationibus propositum, omnia

approbantibus quæ hactenus D. *Fabricius*⁴¹⁾ Senior, curæ eius profectus adhibuisset quæ qualia fuerint nescire cogor, quia communis vox fuit pergendum esse in eadem linea curationis, quam exorsus est feliciter Fabricius. *Junior* tamen *Fabricius*⁴²⁾ Fonticulum addi suasit nullis, dissuadentibus. Ego, quia a venosa genere ortum trahere suspicabor; ingressum consilium de cogitanda Venesectione ad retrahendum serum et imminuendum ne copiosius influeret ad pulmones, quod tamen minus Fabricio seniori placuit, eo tantum nomine quia calor non exeat, et palpitatio cordis a liene vel aliis partibus posset dependere. Quidquid autem sit, hoc colloquio finis impositus concessui, et nos qui Theatrum Anatomicum necdum lustraveramus, cum D. Simone secessimus qui simul Consobrino sceleton⁴³⁾ infa[me] extorquere precibus laborabat, sed adhuc irrito conatu. Hoc scribui quæ superadderem ut tibi morem gererem. Vale Pater colende et mihi fave ut soles.

Hafnia 5 Febr. 1645.

Viro Maximo
D. D. Olao Worm
Affini honoratissime,

Vir Excellentissime, Parentis loco venerande.

Ægre absentiam tuam uterque ferimus. Tuo enim consilio destituimur. Fratrem necdum meliora sanitatis indicia insequuntur. Subinde recurrunt dolores sinistri lateris, subinde nausea prius symptoma minatur Virium autem imbecillitas primas adhuc partes tenet. Abdomen mollius subinde sed tamen distentum. Nec urinæ melius se habent. An chalybeata tuto adhiberi possint ad obstinatas obstructions, a te vellem discere. Anceps hæ si partim quod motione corporis, illorum non possit promovere operatione, partim quod imbecilliora viscera forsitan non ferrent, partim quod in suavio esse soleant. Tu quæso iudica et in meliorem tutiorem suaviorem formam has tabellas redige si visum. Vehementer appetit lacticinia in primis lac butyraceum (Kernemelch) et corruptum alterum (Surmelch) quod tuto non ausim, nisi aliter tibi fuerit visus. Cordialia suaviora quæso iudica, quæ possint sine periculo adhiberi. Nam quæ habeo aversatur omnia Citr. Alhermes, sed hanc confectionem calidiorem abitor, quam ut puto eæ exhibeatur. Si quid aliud tibi in mentem venerit pro candore tuo de solito affectu morebis. Vale, Pate[r] colende, ad conjugem et liberis beatissimis affectuosissime de fratre et matre salutaris.

Frederib.⁴⁴⁾ 25 Febr. 1648

devotiss.

Th. Bartholinus.

Viro Excell^{sm}
D. D. Olao Wormio
affini ætate colendo
Hafniæ.

- 1) *Olai Wormii et ad eum doctorum virorum epistolæ* I—II, Havniæ 1751.
- 2) *Thomæ Bartholini Epistolarum medicinalium a Doctis vel ad Doctos scriptarum. Centuria I—II* Havniæ 1783, III—IV 1767.
- 3) *Johannes Lindbæk*: Breve fra danske lærde o. fl. til Professor *Johannes Schefferus*. Danske Magazin 6. Række II. København 1914.
- 4) *G. K. S.* 3119. d. — 4°.
- 5) *Julius Petersen*: Bartholinerne og Kredsen om dem. Kjøbenhavn 1898, p. 46.
- 6) *Caspar Bartholin*: *Institutiones anatomicæ*, Wittebergæ 1611.—8°.
- 7) *O. Worm*: *Institutionum Medicarum Epitome*, Hafnia 1640.—4°.
- 8) *Jacobus Marcus*, Universitetsboghandler i Leyden (1607—1654).
- 9) *O. Worm*: *Runir seu Danica litteratura antiquissima, vulgo Gothica dicta luci reddita cui accessit de prisca Danorum poesi dissertatio*. Hafniæ 1636, 4°.
- 10) *O. Worm*: *Fasti Danici*. Hafniæ 1626.
- 11) *Johan le Maire* eller *Jean Maire*, Bogbinder og Bogtrykker i Leyden (1613—1656).
- 12) *Salmassius* = Filologen *Claude de Saumaise*, f. 15. April 1588 i Semeur, d. 3. Sept. 1653 i Spa, begravet i Maastricht. Han levede fra 1645 i Leyden, men blev kaldet til Sverige af Dronning Christine, og var under et kort Ophold i Kbhvn Gæst hos Kong Frederik III. Han skrev bl. a.: *Epist. ad Th. Barth.*, de cruce et hyssopo og *Judicium de sanguine vetito*, der er optaget i *Th. Bartholin: Disquisitio medica de sanguine vetito*.
- 13) *Jan van Heurne*, Prof. i Leyden, f. i Utrecht 1543, d. 1601. Forf. af *Institutiones medicæ*, Hannover 1593.
- 14) *Jacchæus, Gilbertus*, f. ca. 1585 i Aberdeen, d. 1628. Han studerede i Helmstadt, Herborn og Leyden, tog Doktorgraden og blev Prof. *Physices* sidstnævnte Sted. Han skrev en Mængde Bøger, bl. a. *Institutiones medicæ*, Leyden 1624, 1631, 1654 og *Institutiones physice*. Amsterdam 1644.
- 15) *Walæus* = Johannes de Wale, f. 1604 i Kondekerke, studerede i Leyden, hvor hans Fader Anthon var Prof. theol. og tog Doktorgraden i 1631. Han praktiserede i Leyden og holdt Forelæsninger over *Medicin* der. Prof. extraord. 1633. Han skrev *Epistolæ duæ de motu chyli et sanguinis*, 1641, en Bog der ved mønstergyldige Forsøg bekræftede Harvey's Lære, for hvilken *W.* var den første Talsmand paa Kontinentet, ikke blot i Ord, men ogsaa ved anatomiske Demonstrationer. Han døde 1649. Hans *Opera omnia* blev udgivne af *Irinus* (London 1660). *De motu chyli et sanguinis* optoges i *Thomas Bartholins* Udgave af *Faderens Anatomi* og denne blev derved den første anatomiske Haandbog, der gav en Beskrivelse af Blod-omløbet efter Harvey.
- 16) *Harvey, William*, f. 1. April 1578 i Folkestone, d. 3. Juni 1657 i Roehampton, Essex.
- 17) *Elichmann*, en i Leyden praktiserende schlesisk Læge, der var berømt for sine filologiske Kundskaber. Han talte 16 Sprog, udgav orientalske Skrifter og døde 1639.
- 18) *Casp. Bartholin*: *De Pygmæis*, Hafn. 1628,—8°.
- 19) *Athanasius Kircher*, f. 2. Maj 1602 i Geysa, traadte 1618 ind i Jesuiterordenen og tog Ophold i Paderborn og senere i flere andre tyske Byer. Han blev 1631 Prof. i Matematik, Filosofi og orientalske Sprog i Würzburg, men forlod under 30 Aars Krigen Tyskland og boede i 2 Aar i Avignon, hvor han beskæftigede sig med arkæologiske Studier. Han blev derefter kaldet til Prof. i Matematik og Hebraisk ved Collegio Romano, fra hvilken Stilling han trak sig tilbage efter 8 Aars Forløb, for privat at fortsætte sine arkæologiske Studier. Død 30. Okt. 1680.
- 20) *Agricola* = Georg Bauer, tysk Læge, f. 24. Marts 1494 i Glaucha ved Meissen, studerede i Italien og praktiserede i Riesengebirge, senere i

- Joachimsthal. Han skrev en Mængde Bøger om metallurgiske og palæontologiske Emner. Opera omnia, Basil. 1550—1558.
- 21) *Olaus Magnus*, svensk Prælat, f. i Skeninge 1490. Kanonikus i Upsala og Linkøping, Domprovst i Strängnäs. Død i St. Brigittas Kloster i Rom 1. Aug. 1557. Skrev *Historia de gentibus septentrional. i 22 Bøger*.
- 22) *Psellus* er sandsynligvis *Michael Psellus* fra Konstantinopel, der levede omkring 1080. Han skrev: *De Operatione Dæmonum dialogus*, der blev udgivet paa Græsk af *Gilbertus Gaulminus* (Lut. Paris. 1615), men som allerede 1577 var oversat til Latin af *Peter Morellus*.
- 23) *Golius, Jacob*, f. i Haag 1596, studerede Sprog, Filosofi, græske og latinske Antikviteter, Matematik, Teologi og Medicin. Udnævntes 1624 til Prof. i Arabisk ved Leydens Universitet. Oversatte en Mængde arabiske Tekster og udgav et arabisk-latinsk Leksikon. Død 28. Sept. 1667.
- 24) *Piso, Willem*, f. 1611 i Leyden, blev Dr. med. 1630 i Caën og sendtes 1637 af det ostindiske Kompagni til Brasilien, som Livlæge for Grev Johan Moritz af Nassau. Fra 1648 praktiserede han i Amsterdam og døde 1678. Hans Bøgers vide Udsyn gjorde ham til Kolonialmedicinens Grundlægger.
- 25) *Lælius = Hans Lejel*, som 1638 fik kgl. Rejsestipendium og 1639 var i Leyden for at studere Medicin. Han vides ikke at have taget Eksamen og er formentlig død ung, da han omtales som værende svagelig.
- 26) *Vorstius, Adolph*, f. 1597 i Delft, Dr. med. 1622, Prof. ekstraord. i Medicin 1624, ordin. i Botanik 1625; død 1663. Bartholin, V.'s nære Ven, omtaler ham som: *Medicus multiscius et quod palmarium honestus, pacificus, facillimus, humanissimus, quo inter medicos doctiorem hoc seculo non novi*. Han udgav bl. a. *Catalogus plantarum horti Acad. Lugd. Bat. 1633, 1636, 1649, 1658*.
- 27) *Ludovicus Michaelius*, f. 1595 i Ribe, blev 1632 Præst ved Vor Frue Kirke i Odense. Død 22. Sept. 1643.
- 28) *Georgius Hilarius = Jørgen Ejlertsen*, f. 16. Nov. 1616 i Vordingborg, Student 1635, rejste 1638 udenlands, blev 1641 Conrector ved Skolen i Kbhvn. og Magister, var 1646—1672 Rector og udnævntes 1652 til Prof. litterarum humaniorum. Død 1686.
- 29) Vor Frue Plads.
- 30) *Cultrivør*. Omend Knivslugeren er velkendt, er det mere usikkert, om der er skrevet nogen Bog om ham. *Becher* anføres af nogle som Forfatterens Navn, af andre som Bogtrykkerens, men nogen Bog omhandlende »Knivslugeren« findes ikke anført i Katalogerne over de største Biblioteker.
- Den, der slugte Kniven, var *Andreas Grocneide* fra Grünewald ved Königsberg. Paa Vej til Kirke den 29. Maj 1635 fik han Kvalme og forsøgte at fremkalde Brækning ved at stikke først Fingrene, senere en Kniv i Svælget. Kniven blev senere fjernet ved et Indsnit i Underlivet og sendtes til *Ath. Kircher*, der omtaler Tilfældet og afbilder Kniven i *Magnes* eller *De arte magnetica Romæ, MDCLIV* p. 539. Kircher stiller sig ogsaa tvivlsom overfor Bechers Forfatterskab. Knivslugerens Historie er udførligt genfortalt i *Happellius: Relationes curiosæ Hamburg, u. A. No. 16, p. 121* (*Der wunderlich geheilte Messerschlucken*).
- 31) *Bang, Nicolai*, f. 3. Aug. 1614 i Klinte, Fyn, rejste udenlands 1632, blev Biskop i Fyns Stift 1663 og Dr. theol. 1668. Død 17. Okt. 1676.
- 32) *Falcobergius = Adriaan van Valkenburg*, f. 1581 i Leyden. Han tog Doktorgraden 1621, men havde allerede fra 1617 holdt anatomiske Forelæsninger, efter at *P. Pauw* var død. Han blev dog ikke dennes Efterfølger, derimod docerede han Medicin i Stedet for *Bont* og blev efter dennes Død udnævnt til Prof. i Anatomi og Kirurgi. Han var en fremragende Lærer, der lagde stor Vægt paa anatomiske Demon-

- strationer, men ganske uproduktiv. Han blev Prof. ord. 1629 og døde 1650.
- 33) *Januarius*, ubekendt Person.
- 24) *Plemp, Vopiscus Fortunatus*, f. i Amsterdam 1601, promoveret i Bologna, Prof. i Louvain 1633. Død 1671. Udgav bl. a. *Fundamenta seu Institutiones Medicinæ*, Libr. VI, Lovan. 1638, 1654 — 4°, 1654 — 2°.
- 35) Admiral *Martin Tromp* sejrede med 11 Skibe over den spanske Flaade udenfor Dunkerke Febr. 1639.
- 36) Det ved Gallehus i Slesvig 1639 fundne Guldhorn blev beskrevet af *O. Worm* i *De Cornu aureo* Christ. V Princip. Dan. Hafn. 1641. — 2°.
- 37) *Th. Bartholin* rejste til Montpellier i Sommeren 1641, men blev der kun kort, indtil Oktober. Opholdet der fik sin Betydning ved at han ved en akademisk Disputerøvelse forsvarede Harveys Teori.
- 38) *Damianus*, ubekendt Person. En portugisisk jødisk Købmand med Navnet *D.*, kendes fra den samme Tidsperiode. Om Fakultetet har afgivet Skøn over hans Sygdom, er vist yderst tvivlsomt.
- 39) *Consobrinus*: antagelig *Henrik Fuiven* (1614—1659), Dr. med. 1645. Han virkede som praktiserende Læge i København.
- 40) *Simon* = *Simon Paulli*, Botaniker og Læge.
- 41) *Fabricius, Jacob* f. 1576 i Rostock; Dr. med. 1602, Prof. i Matematik og Medicin i Rostock 1612. Livlæge hos Christian IV og Frederik III. Død 1652. Havde kun ringe Anseelse blandt sine Kolleger.
- 42) *Fabricius, Christian* f. 1601 i Broager, d. 1666 i København, praktiserede der og var meget anset som en udmærket Læge og en dygtig Naturforsker. Han ægtede 1601 Ole Worms Enke, Magdalene Motzfeld.
- 43) Det her omtalte Skelet er antagelig det der endnu bevarer i anatomisk Institut og som — 2 $\frac{1}{2}$ Fod højt — er skaaret i Elfenben af *Niels Gyntelberg*, Kunstammerets første Forvalter. Det opbevares i et Iben-træs Skab, der bærer følgende Vers, forfattet af Th. Bartholin.

Artis cerne decus, naturam sperne cadentem,
 Haec cineres, nexus corporis illa locat,
 Huic animam si fata darent, si munera sensus,
 Splendidus toto jam foret Orbe nihil.
 Si tanta in nostro superesset gloria busto
 Quilibet excarnes vellet habere pedes.

- 44) Frederiksborg.

Thomas Bartholin og Oldforskningen i Danmark i det 17. Aarhundrede.

Af Carl Neergaard.

Allerede i Middelalderen vides der at have været gravet i vort Lands jordfaste Oldtidsmindesmærker. Oftest var det dog sikkert mere i Haab om Berigelse eller af Nysgerrighed end just for at søge Kendskab til den fjerne Oldtid. Kong *Rolf's* og hans Kæmpers Høje ved Lejre siges at være opbrudte i ældgammel Tid, og samme Skæbne fristede en af Landets største og mærkeligste Høje, Kong *Gorm's* ved Jellinge, idet det træbyggede Kammer blev plyndret for det meste af sit Indhold. I *Balder's* Høj blev der paa *Saxo's* Tid hemmelig gravet om Natten. Kong *Valdemar's* jydsk Lov bestemte, at Guld og Sølv, der fandtes i Høje eller efter Plov, var Danefæ og tilhørte Kronen. Fra Tiden nærmest efter Reformationen meddeles, at den sidste katolske Biskop i Roskilde, *Joachim Rønnow*, lod undersøge Kong *Frode I's* Høj, rigtignok med det Resultat, at der kun fremdroges en Del Ben. Lidt senere beretter *Paul Cypræus* om Oldsagfund i Sønderjylland. I sit af Brodersønnen *J. A. Cypræus* udgivne Værk om de slesvigske Bispers Historie skriver han om de gamle Danskes Begravelsesmaader, og her fortæller han bl. a., at der nær Slesvig By blev udgravet Høje og i disse optaget adskillige Urner og andre Oldsager. Atter noget senere meddele Præsteindberetninger til *Ole Worm* fra Begyndelsen af det 17. Aarhundrede om Fund forskellige Steder i Landet af Oldsager, især Urner med brændte Ben.

Men dette i fjerne Tider fremdragne arkæologiske Materiale forsvandt sikkert oftest lige saa hurtigt, som det kom for Dagens Lys. Der var ikke noget Sted, hvor det kunde finde varig Plads, til almen Nytte.

I det 17. Aarhundrede indtraadte imidlertid en Ændring heri. Da grundlagde *Ole Worm*, saavidt vides først af alle herhjemme, efter udenlandsk Mønster et Naturalie- og Kunstkabinet, og dermed dannedes de første Spirer til flere af vore nuværende Museer¹⁾. Denne Samling blev *Ole Worms* Stolthed, og dens Væxt fremmedes

¹⁾ Noget tidligere fandtes dog paa danske Kongeslotte saakaldte »Drejer- og Vidunderkamre«, der mulig er at opfatte som en primitiv Form for de samtidige Kunstkamre i Udlandet og saaledes blev Forløbere for de senere Kunstkamre i Danmark.

i lige Grad ved de Forbindelser, han paa sine Ungdomsrejser havde erhvervet sig, og ved den store Autoritet, han nød i Ind- som i Udland. Musæum Wormianum fik snart almindelig europæisk Berømmelse.

1623 høres første Gang om det. *Ole Worm* skrev da til et Par af sine danske Venner i Udlandet, saaledes til Lægen *Joh. Rhode* i Padua. »Jeg er begyndt«, hedder det, »at samle en Skat af sjældne Sager, især Naturalier, hvortil ikke faa af mine Venner have ydet Bidrag. I den Anledning beder jeg Dig, min Ven, siden Du færdes paa de Steder, hvor der nu er en Mængde af sligt, at Du vil tænke paa mig.« I et andet, samtidigt Brev ytrer han: »Jeg vil bevare det til fælles Nytte.« Det var selvfølgelig især Naturalier af allehaande Arter, som *Ole Worm* i Egenskab af Naturforsker og Læge lagde Vind paa at samle. Men ved Siden deraf kom Museet ogsaa til at rumme nogle Ethnographica og klassiske Oldsager samt Genstande fra Danmarks Oldtid og Middelalder.

De danske Oldsager i *Ole Worm's* Museum beløb sig dog højst til ca. 50 Stykker ialt — et ringe Tal i øvrigt, naar man betænker, at det i godt 30 Aar forundtes ham at drive Indsamlinger. Vor Kundskab om disse Oldsager stammer fra tre forskellige Kilder: Først og fremmest den store, illustrerede Folio-Katalog, der udkom 1655, Aaret efter hans Død, og tildels blev besørget af Sønnen *William*¹⁾. Dernæst Værket »*Monumenta Danica*«, som *Ole Worm* offentliggjorde i Aaret 1643, og hvori han i et eget Afsnit, med Titel: *Gravskikke*, behandler den saakaldte »Højalder« og »Brændalder« og tillige afbilder enkelte Oldsager. Og endelig *Ole Worm's* Brevveksling.

Fra Stenalderen havde han nogle Spydspidser og Dolke af Flint, nogle Flintøxer og Øxer med Skafthul, samt en Del runde Flintkugler, saavidt det ses af den Slags, som ofte forekommer paa Stenalderens Bopladser og formentlig var Kastevaaben. Det nøjagtige Tal paa disse Stensager meddeler *Worm* ikke. Enkelte Øxer er gengivne i Katalogen fra 1655; men Afbildningerne forestiller rigtig nok slet ikke de danske Stykker i *Worm's* Museum, derimod nogle tilsvarende tyske, som henved 100 Aar tidligere var offentliggjorte af den schweiziske Polyhistor *Conrad Gesner*, i hvis Eje de var. Det var *Gesners* Afbildning, som *Ole Worm* benyttede. Fra Bronzealderen havde han et sjældent Blad til en saakaldet Dølkstav, et Par Øxer, et kort Sværd og nogle Brudstykker af Sværd eller Dolke, endvidere en Kniv, to ualmindelig brede Armbaand, saa brede som de overhovedet ikke senere ere fundne, samt enkelte Lerkar og en spiralvundet Guldring. Jernalderen var kun repræsenteret ved et eneste Stykke: en halvmaaneformet Jærnkni.

Efter *Ole Worm's* Død 1654 gik Samlingen over i Kunstkamrets

¹⁾ I Aarene 1641, 1645 og 1653 var der dog alt udgivet Smaakataloger over Museet, de to første af *Ole Worm* selv, den tredje af *Georg Seger*. Af Katalogerne fra 1641 og 1645 findes ikke noget Eksemplar bevaret i Danmark, derimod paa *British Museum* i London.

Eje. Dette af *Frederik III* ved Midten af det 17. Aarhundrede stiftede Museum, der tildels var fremvoxet af et ældre »Drejer-kammer«, havde oprindeligt til Huse paa Københavns Slot. Da Kongen imidlertid snart ikke havde Plads her til alle sine Herligheder, lod han 1665 umiddelbart ved Slottet paabegynde Opførelsen af en egen Bygning, som i det Ydre endnu væsentlig er bevaret og indtil for faa Aar siden rummede det kgl. Bibliotek. I Stueetagen indrettedes Arsenal, paa første Sal var Bibliotek og paa anden Sal Kunstkamret. Heroppe var Sagerne udstillede i 5 Værelser, som efter deres Hovedindhold kaldtes Helte-Sal, Antikvitets-Sal, indiansk Sal, Artificiel-Sal og Naturalie-Sal. I Enderne af Bygningen laa Møntkabinet og Perspektiv-Kammer, og i et langt Galleri langs de nævnte 5 Værelser havde Malerisamlingen sin Plads.

Om Kunstkamret og dets Væxt i ældre Tid faar man Oplysning dels gennem Inventarielister, af hvilke de to første er fra 1673/74 og 1690, dels gennem to store trykte Kataloger, den ene udgivet 1696 af *Holger Jacobæus*, den anden 1726 af *Joh. Lauerentzen*, dels endelig gennem forskellige Tilvæxtlister. Af disse Kilder fremgaar det, at Samlingen i 1690, altsaa 10 Aar efter *Thomas Bartholins* Død, rummede følgende danske Oldsager. Af »Keraunier« eller »Tordensten« — den da gængse Fællesbetegnelse for Stenalders Oldsager, saasom Kiler, Øxer, Spydspidser og Dolke — var der da ialt nogle og fyrretyve. Da »Tordenstenene« dengang almindelig opfattedes som Naturspil, fremkaldte ved Lynets Nedslag, havde de i Kunstkamret deres Plads ikke mellem Oldsagerne, men i Naturalie-Salen, i Skab sammen med Konchylier og Forsteninger. De øvrige Oldsager var udstillede i Antikvitets-Salen, hvor de rummedes i et enkelt af Værelsets 4 Skabe; i de 3 andre var der optiske og matematiske Instrumenter. Endda fyldte Oldsagerne blot en Del af Skabet, idet ogsaa Genstande fra historisk Tid var anbragt her. Blandt disse Oldsager — saa vel som blandt »Tordenstenene« — var selvfølgelig alle de forannævnte Stykker, der havde tilhørt *Ole Worm*, dog paa et Par nær, som i Mellemtiden var forsvundne. Af de efter hans Død tilkomne Forøgelser skal først og fremmest nævnes et Sæt af 6 Guldskaale fra den yngre Bronzealder, fundet paa Avernakø ved Faaborg. Endvidere enkelte Guldbrakteater og en lille, pladeformet Guldfigerring fra den ældre Jernalder, optaget ved Christiansø, da Grunden mellem Havnene her blev uddybet. Det 1639 ved Gallehus i Sønderjylland fremdragne Guldhorn havde derimod ikke oprindeligt sin Plads paa Kunstkamret, men paa Københavns Slot; først 1701 indlemmedes det i Kunstkamret. Af Bronzesager var der i Tiden 1655—90 tilkommet dels et Par rene Ubetydeligheder, dels 3 store Skjolder fra den yngre Bronzealder — en værdifuld Forøgelse, idet saadanne ogsaa nu hører til de allerstørste Sjældenheder i Danmark; der er siden da kun fremdraget eet. Skjoldene var i øvrigt ikke anbragt i Oldsagskabet, men udenfor det, sammen med tyrkiske Vaaben. Man opfattede nemlig Skjoldene som saadanne, idet et

paa deres Midte værende halvmaaneformet Ornament i drevet Arbejde ansaas for at være den tyrkiske Halvmaane.

Dette var alt, hvad Kunstkamret ved Aar 1690 indeholdt af danske Oldsager. Højest 75 Stykker tilsammen. Og dog var Kunstkamret for sin Tid et betydeligt Museum, en stort anlagt Fyrstesamling, paa hvis Væxt der alt i det 17. Aarhundrede ofredes anseelige Summer. Men det var især Kunstsager, Naturalier, Mønter og lignende, foruden rene Snurrepiberier, som Datidens Samlertrang havde kastet sig over. Endnu havde man ikke ret opdaget, af hvilken Betydning vort Lands egne Fortidsminder var.

Hertil maa dog føjes, at ogsaa Privatfolk i det 17. Aarhundrede havde anlagt større eller mindre Kunst-, Naturalie- og Raritetskabinetter, og at danske Oldsager undertiden fandt Plads deri. Kun ufuldstændig er dog sikkert vor Viden om disse Samlinger; det beror paa Tilfældigheder, om der foreligger Efterretninger om dem i Litteraturen. Historie- og Portrætmaleren *Karel van Mander* († 1670) ejede saaledes et anseligt Kunstkammer, hvori var dels Kunstværker: Maleri og Skulptur, dels naturhistoriske og ethnografiske Sager foruden allehaande Kuriositeter. Efter hans Død blev Samlingen solgt; af en i den Anledning udarbejdet Auktionskatalog ses det, at der af Oldsager var to »Tordensten«. Fremdeles havde Lægen *Henrik Fuiren* († 1659) et betydeligt Naturaliekabinet, som han testamenterede til Universitetet; deri opbevaredes 6 Flintoldsager (»Keraunier«), hvoraf een siges at være af Form som en Kniv, en anden kugledannet. Om *Thomas Bartholin's* Naturaliekabinet skal tales længere fremme. Ogsaa hans Søn *Casper* havde en Samling, hvis nærmere Indhold dog kun er lidet kendt; det samme er Tilfældet med et Kunstkammer, *Fred. III's* Gesandt i Nederlandene *Peter Charisius* ejede, og som af ham blev overdraget til *Christian V.* Om der saaledes i sidstnævnte to Samlinger har været danske Oldsager, er ukendt. Endelig vides, at der i Aaret 1684 ved Auktion i København blev bortsolgt en større Samling af Naturalier og diverse Antikviteter, heriblandt flere Ethnographica og Genstande fra Middelalderen samt af Oldsager nogle »Tordensten« og »to Brudstykker af en Bronzedolk fundne tilligemed andre Bronzefragmenter i en gammel Grav«. Udenfor København havde bl. a. Rektoren i Kjerteminde *Matthias Henrik Schacht* († 1700) en Samling af danske Oldsager, og ligesaa Rektoren ved Odense Gymnasium, Professor *Thomas Broder Bircherod* (1661—1731).

Der er gjort saa nøje Rede for, hvor meget eller rettere hvor lidt der i det 17. Aarhundrede vides at have foreligget af danske Oldsager til Studiebrug paa lettere tilgængelige Steder, baade fordi det i og for sig har Interesse at lære de ældste Spirer til vort nu saa rige Nationalmuseum at kende, og fordi det kun saaledes forstaas, af hvilken Art de første famlende Forsøg paa Arkæologiens Omraade i det 17. Aarhundrede maatte blive.

Ole Worm er kaldet den danske Oldforskning's Fader, og ikke med Urette. Men den Anseelse som saadan, han nyder, skyldes

hans runologiske Virksomhed, hans utrættelige Arbejde for at fremskaffe Efterretninger om vore gamle Runemindesmærker, og det illustrerede Værk om disse, han udgav. Enhver Nutids Runolog maa søge tilbage til denne Bog, hvor forfejlet Læsningen af Indskrifterne end er. Hvad *Ole Worm* i øvrigt præsterede af arkæologiske Arbejder, er set fra et Nutidsstandpunkt betydningsløst og har kun Interesse som Bidrag til Oplysning om dansk Oldforsknings Begyndelse og første Udviklingshistorie. Hans Tolkning af Guldhornet fra Gallehus kan overgives til Glemsel tilligemed de mange andre Arbejder over samme Emne, der i de følgende Tider saa Lyset. Og heller ikke *Ole Worm's* Notitser om andre danske Oldsager frembyder megen Interesse ud over, at de hører blandt de ældste Beskrivelser af saadanne. Det, som her fængsler mest, turde næsten være, at flere af de Oldsager, *Worm* har ejet, endnu lade sig paavise i Nationalmuseet og saaledes er de tidligst fremdragne, nu bevarede danske Oldsager; med deres henvend 300-aarige Museumsalder bliver de i dobbelt Forstand Antikviteter.

I Sammenligning med *Ole Worm* har *Thomas Bartholin* kun ringere Fortjeneste af Arkæologien. Der er intet større, monumentalt Arbejde, til hvilket hans Navn er knyttet, og intet, der som *Worm's* Runeværk har Betydning for Nutiden. Det, der for *Bartholin's* Vedkommende drager Opmærksomheden, er, at det var en af Lægekunstens Storaander i det 17. Aarhundrede, en af de Mænd, der kastede Glans over det danske Universitet og dansk Aandsforskning, som i Kraft af sin aldrig slukte Videbegærlighed og sin Tids almindelige Polyhistor-Trang har syslet med Arkæologi, som han ogsaa syslede med andre Lægevidenskaben ganske fremmede Discipliner.

Thomas Bartholin's arkæologiske Virksomhed har ikke hidtil været behandlet, men af stort Omfang er den heller ikke. Da Guldhornet blev fundet 1639 i Sønderjylland, var han som 23aarig ung Mand paa Studieophold i Leiden, og samme Aar *Ole Worm* udgav sit Værk om Hornet (1641), kom han til Padua, ved hvis berømte Universitet han henlevede Tiden indtil 1643. Sikkert har *Ole Worm's* Afhandling om Hornet med dets gaadefulde Figurfremstillinger grebet ham som saa mange andre af Samtidens Lærde. Da han i 1645 atter bosiddende i Padua udgav sin Disputats om Fabeldyret Enhjørningen («de unicornu observationes novæ»), nævner han ogsaa Guldhornet. Senere, i 1678, udkom Bogen i 2. Udgave med Tilføjelser af Sønnen *Casper*, der er bekendt som klassisk Arkæolog¹⁾; med den fulgte en kobberstukket Afbildning af Guldhornet.

Nogen selvstændig Tolkning af Hornets Figurfremstillinger forsøgte *Thomas Bartholin* derimod ikke. Dog knyttede han til Skriftet

¹⁾ Ogsaa en anden af *Thomas Bartholin's* Bøger, »Antiquitatum veteris puerperii synopsis«, København 1646, udgav Sønnen *Casper* (i 1676) med Kommentar og Illustrationer (af klassiske Oldsager og Mindesmærker).

om Enhjørningen et 10 Sider stort Tillæg med Overskrift: »De aureo cornu cl. v. *Olai Wormii* eruditorum judicium«. Efter en svulstig Henvendelse til Læseren aftrykkes nogle Breve med lærde Mænds Meninger om Hornet og *Worm's* Værk derom. Et af Brevene er i 1642 skrevet til *Thomas Bartholin* af Lægen *Fortunius Licetus*, der henlevede en stor Del af sit Liv som Professor i Padua († 1656). *Licetus* har i øvrigt andet Steds meddelt et længere Udtog af *Ole Worm's* Arbejde om Guldhornet og dertil knyttet sin egen Opfattelse af dettes Betydning. Af de andre Breve er eet stilet til Lægen *Henrik Fuiren*, der paa den Tid opholdt sig i Padua, et Par andre til *Ole Worm* og eet til Lægen *Joh. Rhode* i Padua; dette er skrevet af Stifteren af Museo Kircheriano i Rom, Professor *Athanasius Kircher*. Desuden er der et Digt forfattet af en af Venedigs berømteste Advokater, *Jac. Pighettus*, der i sin Tid havde studeret i Padua.

I 1647 vendte *Thomas Bartholin* hjem fra sin lange Udenlandsrejse, der havde ført ham over Holland, Frankrig, Italien og Schweiz. Samme Aar udgav han sin første og eneste Bog af antikvarisk Indhold. Den bærer Titlen: »De armillis veterum, præsertim Danorum, schedion«. Værket blev trykt hos den bekendte københavnske Bogtrykker *Melchior Martzan* og er paa 109 Sider i lille Oktavformat, samt udstyret med enkelte Illustrationer. Det er dediceret til ingen ringere end *Hannibal Sehested*, der dengang var Statholder i Norge. Mange Aar efter, i 1676, udkom det i 2. Udgave, trykt i Amsterdam, i Duodezformat og forsynet med nogle flere Afbildninger.

Bogen er inddelt i 7 Kapitler. I første undersøges Begrebet Armrings og Navnet *armilla's* Herkomst. Derefter følger et Afsnit om, hvilke Steder paa Armene Smykkerne bares. Saa taler *Bartholin* om Materialet, hvoraf de er dannede: Guld, Sølv, Kobber etc. I det fjerde Kapitel beskrives Ringenes Form og Udseende. Saa kommer en Redegørelse for, at Armringe bares af Mennesker af begge Køn, og for deres Brug som Forlovelsesringe. Sluttelig studerer han den forskellige Anvendelse af Armringe hos forskellige Folk. Alt dette er belyst ved et Utal af Citater hentede fra gamle latinske og græske Forfattere lige til *Saxo* og *Snorre*. Det er ikke for meget sagt, at en Trediedel af Texten er Gengivelse af Forfattersteder.

Denne Citatrigdom har Bogen »De armillis« fælles med mange andre af *Thomas Bartholins* Værker. Som disse vidner den da ogsaa om de alsidige Kundskaber, han sad inde med. Men den er tillige et karakteristisk Udtryk for den hele ejendommelige Maade, hvorpaa Datidens Lærde behandlede slige Spørgsmaal.

Efter Titlen skulde man vente, at det særlig var en Undersøgelse over ældre Tidens Armringe i Danmark. Men Afhandlingen holder i saa Henseende ikke, hvad den lover. Det er væsentlig paa fremmed, klassisk Grund, at Studierne bevæge sig. Meget betegnende

er da ogsaa de to Ord i Titlen »præsertim Danorum« udeladte i 2. Udgave.

Selvsagt er Bogen skrevet paa Latin; den henvendte sig saaledes ogsaa til Udlandets Lærde. Nu høster man ikke noget egentligt Udbytte ved at læse den; den har kun litteraturhistorisk Værd. For danske Læsere frembyder den dog Interesse ved et Par af de

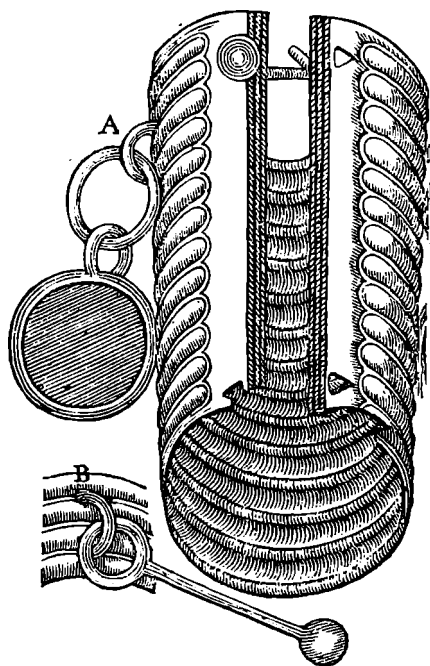

Fig. 1

ledsagende Afbildninger. En af disse, gengivet her i $\frac{2}{3}$ Størrelse (Fig. 1) forestiller nemlig de to foran nævnte brede Bronzearmringe, der opbevaredes i *Ole Worms Museum*. De er 0,14—0,15 m høje, 0,09 m brede foroven. Som det ses, er der paa Siden af den ene anbragt en Hængeplade; som Lukke sidder foroven en lille Stift, i den ene Ende ombøjet til Krog, i den anden forsynet med en rund Skive, hvorpaa concentriske Kredse. Af den anden, ligedannede Armring er kun gengivet det med Bogstav *B* mærkede Parti; i Stedet for Hængeplade er her en kort Stang. Om disse to Armringe meddeler *Thomas Bartholin*, at de nylig var fundne i Forbindelse med Mønter og Sager af drevet Arbejde. Heri maa dog

skjule sig en Fejl. Thi Armringene hidrører fra Bronzealderens Slutning, ca. 7.—6. Aarhundrede før Chr. F., medens vi gennem Begrebet Mønter føres henved et Aartusinde frem i Tiden. Mærkelig nok fortæller *Thomas Bartholin* intet om Ringenes Findested udover, at de hidrører fra Danmark. Først af Katalogen over *Ole Worm's Museum* erfarer man, at de er fundne i Kolding-Eggen. Begge disse Ringe eksisterer endnu, i Nationalmuseets Eje; Lukket fattes dog nu. Her opbevares ogsaa et tredje Stykke, som *Bartholin* i samme Bog har afbildet, nemlig et Ringspænde af Bronze, fra Vikingetiden. Den paa Ringen bevægelig indledede Torn mangler; derfor har *Bartholin* ikke erkendt Stykkets rette Betydning. Naar han derimod rigtig har opfattet Bronzeringene fra Kolding-Eggen som Armsmykker, er det al Ære værd og vidner om et ganske sundt

Omdømme. For et Aarhundrede siden troede man, at de var Hestehaleprydelser!

Det kunde maaske ved første Øjekast undre, at *Thomas Bartholin* ikke har udstyret sin Bog med flere Afbildninger af danske Oldsager; men efter, hvad foran er oplyst, er det vel forstaaeligt. Thi andre Armsmykker fra Oldtiden, fundne i dansk Jord, synes ikke dengang at være kendte, i hvert Fald ikke opbevarede paa lettere tilgængelige Steder i København.

Heller ikke synes det uforklarligt, hvorledes *Bartholin* er faldet paa at behandle et Emne som Armrिंगene. Impulsen hertil ligger det nær at antage, at han har faaet i Padua gennem det Værk, som hans lærde Ven, den forannævnte Læge *Fortunius Licetus*, havde udgivet 2 Aar i Forvejen, i 1645, under Titlen: »De anulis antiquis liber singularis«. Det er en Udsigt over den klassiske Oldtids Finger-ringe. I selve Stoffets Inddeling og Behandling sporer man en vis Lighed mellem *Bartholins* Bog og *Fortunius Licetus*'s, som rigtig-nok er af betydelig større Omfang. Man vil allerede se et Vidnesbyrd derom gennem Titelbladet paa *Licetus*' Bog, der lyder: »De anulis antiquis liber singularis, in quo diligenter explicantur eorum nomina multa, primeua origo, materia multiplex, figuræ complures, causa efficiens, fines, ususve plurimi« etc. etc. Det er lignende Kapitler, man træffer i *Bartholins* Arbejde »De armillis«.

Aaret efter Udgivelsen af denne Bog erholdt *Bartholin* Professoratet i Anatomi ved Københavns Universitet. Der fulgte nu en lang Periode, hvor hans Tid og Kræfter væsentligst var helligede Lægevidenskaben. Et og andet i hans udstrakte Brevvexling med ind- og udenlandske Lærde tyder dog paa, at Oldforskningen ikke derfor var ganske glemt, om det end kun er sjældent, at herhen hørende Emner berøres. Saaledes skriver *Ole Borch*, der ogsaa var arkæologisk interesseret, under sin lange Udenlandsrejse et Brev til ham fra London Aar 1663 og nævner deri, hvad han har set af Vidnesbyrd om de gamle Danskes Færd i England; ogsaa fortæller han om Stenkredsene Stonehenge ved Salisbury i det sydlige England, et af de berømteste og mest imponerende Mindesmærker fra Oldtiden.

Først i *Bartholins* senere Levetid fremkommer igen fra hans Haand arkæologiske Bidrag. I det monumentale Tidsskrift »Acta medica et philosophica Hafniensia«, der udgaves af ham i Aarene 1673—80, og som i øvrigt overvejende indeholder Bidrag fra hans Disciple, har han i 2. Bind, der udkom Aar 1675, skrevet en lille Artikel paa 5 Sider med Overskrift: »Variæ antiqvitates Danicæ«. Det er væsentlig en Publikation af Oldsagfund, uden mange ledsagende Ræsonnementer, derhos knap i Form og Indhold, som den paa hin Tid maatte blive det, da der forelaa saa lille et Oldsagmateriale, og der vidstes saa lidt om Fortiden. Publikationen er udstyret med nogle kobberstukne Afbildninger.

Artiklen indledes med Omtale af en Guldbrakteat fra den efterromerske Jernalder — den første danske Brakteat i øvrigt,

som er offentliggjort. *Bartholin* oplyser, at den fandtes liggende i en nys afdød københavnsk Borgers Skrin, og at det var Københavns Præsident *Peder Resen*, som havde vist ham den. Den overgik derefter til Kunstkamret og er saaledes nu i Nationalmuseets Eje. Fig. 2 gengiver Afbildningen hos *Bartholin*. Som det vil ses,

Fig. 2.

fremstiller Brakteaten et hjelmklædt Mennekehoved over et firføddet Dyr; foran Hovedet er en Fugl og langs Randen en Runeindskrift. Men vellykket kan Afbildningen just ikke siges at være; det er kun i de store Træk, at den ligner. Værst er Hovedet, for hvis Øjne synes at være Brillor(!), samt Hestens Ben; ogsaa Runerne er tildels urigtig gengivne. *Bartholins* Bemærkninger om Brakteaten er derimod meget forsigtige. Han antager, at det har været en Amulet til at bære om Halsen; »men hvor gammel den er, maa jeg tilstaa, at jeg ikke veed«. Ligeledes siger han, at det er vanskeligt at gætte, hvem Rytteren skal forestille. Hvad Indskriften angaar, kan han nok læse de enkelte Runer, men nogen Mening deri kan han ikke finde. Dog tilføjer han en — i øvrigt ganske forfejlet — Tolkning, som den unge Islænder *Bjorn Gíslason* (f. 1650, † 1679), der i sin Tid havde studeret ved Københavns Universitet og senere blev Sysselmand i Barðastrandasyssel paa Island, havde meddelt Kunstkamrets Tilsynsførende *Willum Worm*, og som oversat paa Latin lyder saaledes: »Vir Halle dilapidavit bona sua«. En Trøst for *Bartholin* maa det være, at heller ikke Nutidens Runologer kan tolke Indskriften som Helhed. 14 Aar senere offentliggjorde Sønnen *Thomas Bartholin den yngre* i sit Værk om de gamle Danskes Dødsforagt atter denne Brakteat tiligemed 4 andre; han siger her, at den er fundet paa Sjælland. En af disse 4 Brakteater, fra Egnen ved Esrom Sø, nævner *Thomas Bartholin* ogsaa ganske kort. De 3 øvrige er da øjensynlig først fundne eller indlemmede i Kunstkamret efter 1675; to af disse var i 1689 paa Privathænder, den tredie ligesom ogsaa Esrom-Brakteaten opbevarede derimod i Kunstkamret.

Fremdeles omtales i »*Antiquitates Danicæ*« nogle Urnefund, der nylig var gjort ved den bekendte Rentemester *Henrik Müller's* Ejendom Sæbygaard i Vestsjælland. Ved Gravning i en Banke fandt Arbejdere her to større og eet mindre Lerkar, alle forsynede med Laag og indeholdende brændte Menneskeben, hvorved nogle Bronzegenstande: Fibulaer, Naale og Dolke(?). Benene har særlig tiltrukket sig *Bartholins* Opmærksomhed; han siger, at han mellem dem kan kende Dele af Hjærneskal og Ryghvirvler. Øjensynlig drejer det sig om Urnefund fra den yngre Bronzealder; deres senere Skæbne er ukendt. *Bartholins* Bemærkninger om dem er i al deres Knaphed ganske ædruelige.

Noget lignende gælder ogsaa hans Meddelelse om et ejendomme-

ligt Gravfund, der i 1673 blev gjort ved Bremsnes Kirke i Romsdals Amt, Norge. *Bartholin* skriver dog kun, lidet korrekt: i Nærheden af Bergen. Fundet bestod af en Spiralarmring af Guld og et bægerformet Glaskar prydet paa Udsiden med indslebne, aflange og ovale Fordybninger. De laa i et Bronzekar, der dog var saa fortæret, at det kun lod sig optage i Smaastykker; derved fandtes brændte Menneskeben. Guldarmringen var ved Gravfærden lagt uden om Glasset, hvad der har givet Anledning til den besynderlige Fejltagelse hos *Bartholin*, at den hørte med til Karret som en Dekoration. I Tilslutning dertil troer han ogsaa, at de indslebne Figurer var bestemte til Indlægning med Guldtraade! Dette norske Fund, der hidrører fra den ældre Jernalders Slutning, Tiden omkring Aar 400 efter Chr. F., er selv nu meget sjældent i sin Art. »Et saa kostbart Kar maa have været indviet til at gemme en norsk Konges eller en berømt Helts Aske«, udbryder *Bartholin*. Efter Fremdragelsen indsendtes Fundet til Kunstkamret i København og er saaledes nu i Nationalmuseet.

Flere nordiske Oldtidsfund omhandler *Bartholin's* Artikel ikke. Dette er for saa vidt værd at bemærke. Hvis man nemlig læste den uden at kende nærmere til, hvad der Aar 1675 havdes af nordiske Oldtidsfund i Kunstkamret og paa andre lettere tilgængelige Steder i København, vilde *Bartholin's* Artikel forekomme en at være af mærkelig usammenhængende og tilfældig Art. Om det endda blot havde været en Redegørelse for de to Guldrakteater og det norske Gravfund, kunde man have tænkt, at det var ved deres Kostbarhed, at disse Sager havde tiltrukket sig hans Opmærksomhed. Men de tarvelige sjællandske Urnefund harmonerer ikke dermed. Set paa Baggrund af, hvad der foran er fremført om Oldsagfund fra det 17. Aarhundrede, bliver Sammenhængen derimod klar. Der var i Virkeligheden Aar 1675 paa Kunstkamret og andre lettere tilgængelige Steder i København ikke stort flere upublicerede nordiske Oldtidsfund af blot nogen Interesse og Værd end just Brakteaterne og det norske Fund — fraregnet dog en Del »Tordensten« (Stenoldsager), som jo imidlertidengang ikke almindelig opfattedes som Oldsager. *Bartholin* har altsaa i »Antiquitates Danicæ« i det væsentlige offentliggjort, hvad der i Tidsrummet fra *Ole Worms* Død indtil 1675 var indgaaet af nordiske Oldsager i københavnske Samlinger. Thi de andre Stykker i Kunstkamret, som Fortegnelsen fra 1690 nævner, og som *Bartholin* ikke har beskrevet, er saa godt som alle først fundne i Tiden efter 1675, saaledes Guldskaalene fra Avernakø Aar 1685 og Guldfigerringen fra Christiansø 1690. Ogsaa de 3 Bronzeskjolde maa antagelig hidrøre fra denne Periode; de nævnes i hvert Fald ikke i Kunstkammerfortegnelsen fra 1673/74.

Af hele dette Forhold er man sikkert ogsaa berettiget til at slutte, at *Thomas Bartholin* i det Naturaliekabinet, han selv ejede, ikke har haft synderligt af danske Oldsager. Bagi Bogen »Cista medica Hafniensis«, der udkom 1662, har han meddelt en Fortegnelse over

Indholdet af sin Samling («Catalogus rerum naturalium, ad anatomen et zootomen spectantium in Musæo Th. Bartholini») til­ligemed en Beskrivelse af Anatomihuset, hvor den var opstillet. Heraf fremgaar, at Samlingen, som det var at vente, hovedsagelig bestod af naturhistoriske Genstande; dog var der ogsaa nogle Eth-

Fig. 3.

nographica, især fra Grønland. Redegørelsen for Antikviteterne indskrænker sig til følgende korte Bemærkning: «loculus antiqvi-tatum Romanarum et aliarum gentium». Hvor meget denne Kasse indeholdt, og hvad det nærmere var, faar man saaledes ikke at vide. Antagelig har det især været klassiske Oldsager. Fra den store Katalog over *Worm's Museum* vides det, at *Thomas Bartholin* hertil har skænket en romersk Taareflaske. I øvrigt har han ogsaa paa anden Maade bidraget til at øge dette Museum. Snart efter at *Worm* i 1641 havde udgivet sin første, lille Katalog over Sam-lingen, sendte han blandt andre *Bartholin* et Exemplar, for at denne deraf kunde se, hvad Museet manglede, og han da skulde søge at skaffe til det. 2 udstoppede italienske Slinger forærede *Bartholin* saaledes *Worm*.

Foruden de ovennævnte nordiske Oldtidsfund omhandler *Bar-tholins* «Antiqvitates Danicæ» dog ogsaa nogle Fortidsminder af

anden Art. Der er først en Glaskrukke, gengivet her i $\frac{2}{3}$ Størrelse af den kobberstukne Afbildning, som ledsager Artiklen (Fig. 3). Krukken, som er forsynet med to Hanke og Laag, er af romersk Arbejde, fra Kejsertiden. Betegnelsen »dansk Oldsag« passer dog ikke paa den uden for saa vidt, at den da opbevaredes i København. Thi den er sikkert fundet i Italien. Den oftnævnte danske Læge i Padua *Joh. Rhode* havde sendt den til Lægen *Henrik Fuiren* i København, til Indlemmelse i hans Samling. Senere erhvervedes den af *Thomas Bartholin's Søn Casper* og derefter af Prokansleren *Erik Pontoppidan*; fra ham kom den til Kunstkamret og er nu i Nationalmuseet. Krukken er 0,27 m høj, 0,15 m vid over Mundingen. Afbildningen hos *Bartholin* er i det Hele temmelig unøjagtig. Laaget mangler nu.

Dernæst gør *Bartholin* Rede for et dansk Møntfund fra den ældre Middelalder.

Vi er her naaet til et Omraade, som ogsaa synes at have haft hans Interesse, i hvert Fald i de senere Aar, nemlig Numismatikken. Før vi dog gaar over hertil, skal der til bedre Forstaaelse fremsættes nogle Bemærkninger om Møntsamlinger i Danmark i ældre Tid.

Det gaar med disse som med Oldsagsamlinger. De ældste, der kendes, hidrører fra det 17. Aarhundrede, og *Ole Worm* er atter paa dette Felt Foregangsmanden eller i hvert Fald en af Foregangsmændene. Hans Museum kom efterhaanden til at indeholde en Række danske og udenlandske Mønter. Overgaaet til Kunstkamret og her betydelig forøget danner *Worms* Møntsamling nu Grundstammen i Arvtageren, Nationalmuseets Mønt- og Medallesamling.

Om en anden Møntsamling fra det 17. Aarhundrede har man Efterretning gennem en Katalog fra 1684, da den blev stillet til Auktion i Amtmand *Hugo Lützows* Hus paa Slotspladsen; den indeholdt dels antike Mønter, dels Mønter fra Middelalderen og nyere Tid, især danske, svenske, engelske, franske og spanske.

En betydelig Møntsamling ejedes endelig i det 17. Aarhundrede af Assessor i København *Hans Mule*. Denne Mand, der var født i Odense 1605 som Søn af Borgemester *Jørgen Mule*, havde i sine unge Dage studeret i København og Sorø. Et Bekendtskab, han sidstnævnte Sted stiftede med den lærde *Holger Rosenkrantz*, førte til, at han blev optaget blandt de Ynglinge, som *Rosenkrantz* opdrog paa sit Herresæde Rosenholm. Senere foretog han lange Udenlandsrejser, tildels som Vejleder for unge adelige. I 1654 blev han Kvæstor ved Københavns Kommunitet, snart efter Assessor i Kammerkollegiet og fik sluttelig Sæde i Højesteret. Velhavende som han var, og med mange Interesser samlede han sig et betydeligt Bibliotek, der ved hans Død 3. eller 5. Sept. 1669 omfattede ca. 7000 Bind, og desuden en stor Møntsamling.

Thomas Bartholin har kendt *Hans Mule* særdeles vel. Kort efter dennes Død holdt *Bartholin* en Mindetale over ham; den blev trykt og udgivet under Titlen: »Oratio in obitum nobilissimi viri *Johannis*

Muleni Georgii fil. publica in Academia Hafniensi 16. Sept. dicta, København 1669. Hertil er knyttet en Tale af Broderen, Professor *Bertel Bartholin*, samt en Fortegnelse over hele *Mules* Bogsamling. *Thomas Bartholin* meddeler andet Steds, at han gentagne Gange har opfordret *Hans Mule* til at forfatte en Udsigt over dansk Mønt-historie, men at det ikke lykkedes at bevæge ham dertil. Efter *Mule's* Død forefandtes imidlertid blandt hans Efterladenskaber spredte Notitser vedrørende Mønthistorien, samt en Katalog over de danske Mønter i Kunstkamret. Disse Optegnelser udgav *Thomas Bartholin* da i Aaret 1670. Det blev en lille Bog i Kvart, med Titel: »*Joh. Muleni Georg. f. numismata Danorum et vicinarum gentium edita a Th. Bartholino*«. Synderlig Værd har Bogen dog ikke. Det er kun en Møntfortegnelse tilligemed en knap 4 Sider stor Fortale af *Mule*. De danske Mønter inddeltes i 4 Klasser. Den første omfatter saadanne, som bærer primitive Tegn og Figurer, men ikke noget som helst Bogstav. I anden Klasse er samlet Mønter med Figurer og faa Bogstaver. Til tredje Klasse henføres Stykker med Figurer og Navneindskrifter. Fjerde Klasse endelig er Mønter fra danske Konger af det oldenborgske Hus. Til Slut følger en Række sjældne Mønter fra andre Lande. Som det vil ses, er dette ikke nogen meget videnskabelig Systematik.

Hvor megen Andel *Bartholin* dog har i Bogen, er ikke nemt at se; vistnok er det ikke stort mere end selve Udgivelsen. Det er derfor vanskeligt herefter at maale hans Indsigt i Numismatik. Men andet Steds har han ydet selvstændige Smaaafdrag derom.

Som foran nævnt gør han i Artiklen »*Antiquitates Danicæ*« Rede for et dansk Møntfund fra Middelalderen. Det hidrørte fra Laaland. Her var der ved Pløjning fremdraget forskellige Mønter af Kobber og Sølv, som af Stiftamtmanden *Cornelius Pedersen Lerche* overgaves til Enkedronning *Sofie Amalie*. Fra hendes Livlæge *Johan Henrich Brechtfeld* fik *Thomas Bartholin* nogle af disse i Hænde. To af dem omtaler han særlig og ledsager Beskrivelsen med Afbildninger, gengivne her som Fig. 4 og 5.

Heldig med Tolkningen af de to Mønter har *Bartholin* just ikke været, tildels fordi det har knebet med at læse Indskrifterne. Fig. 4 forestiller en af *Knud den stores* engelske Sølvmønter. Paa Adversen, hvis Indskrift er ufuldstændig gengivet, fordi den, som *Bartholin* oplyser, er noget udslidt, skal der staa: CNVT REX ANGL (orum), paa Reversen: ASLAC MO(netarius) LINCOLN. Adversens T, R og L har *Bartholin*, som det vil ses, ikke kunnet læse, C er blevet til E, X er gengivet som et Kors, og G har faaet Lighed med et D. Derefter har han læst Indskriften foran Kongens Ansigt som EAND, hvilket han tyder som Sankt! Han mener saaledes, at Mønten hidrører fra Sankt Knud ☉: Knud den hellige! Paa Afbildningen af Reversen er Møntmesterens Navn forvansket. Ordet Lincoln læser og tolker han derimod rigtig, men det er ham lidt gaadefuldt, hvorledes Knud den hellige egentlig kunde sættes i Forbindelse med denne engelske By og England i det Hele taget.

Ogsaa den anden Mønt (Fig. 5) har spillet ham et lille Puds. Indskriften er her ganske klar og tydelig og derfor ogsaa korrekt gengivet. At Colonia snarest skal være Køln, derom er han ikke i Tvivl. Men Ordene Sancta og Pilgrim volde ham Vanskeligheder. At der skulde have været en Helgeninde af Navnet Colonia, siger

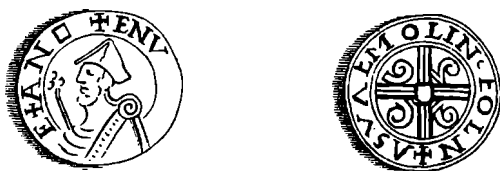

Fig. 4.

han — med god Grund —, at han ikke har kunnet finde nogetsteds. Han tænker sig da, at det drejer sig om en Mønt for Pilgrimsrejsende til et Kapel i Østerleden, grundet efter *Konrad III's* Togt mod Tyrkerne. I Virkeligheden er Sancta Colonia Domkirken i Køln, Pilgrim er Navnet paa en Ærkebiskop i Køln, der virkede

Fig. 5.

her 1021—36, og Kejseren (Chvonradus imp.) er *Konrad II*. Tilsvarende Sølvmønter baade fra Ærkebiskop *Pilgrim* og *Knud den store* ere i øvrigt senere fundne i Danmark, af *Knud den stores* Mønter endog et Exemplar af samme Variant som den her nævnte laa-landske, kendelig paa den umotiverede, lille Krølle mellem N og C i Ordet Lincoln.

To Aar efter, i 1677, udgav endelig *Bartholin* i 3. Bind af Tidsskriftet »Acta medica et philosophica« en lille, udelukkende numismatisk Artikel med Overskrift: »Nummi rari in Dania inventi«. Foruden nogle arabiske Mønter fremdragne 1676 paa Gotland, da Danskerne under den skaanske Krig havde besat Øen, omtaler *Bartholin* et jydsk Fund af nogle Mønter med Indskrift: »Philippus Turonus civis«. Hans Beskrivelse af Fundet er dog kun ganske kort, men andetsteds har man udførlig Efterretning om det, nemlig i den bekendte danske Avisudgiver og Boghandler *Daniel Paulli's* »Extraordinaires maanedlige Relationer«, i Numret for Maj 1675. Ved Gaarden Torp i Rær Sogn i Thy, hedder det, fandt nogle Hyrde-drenge d. 8. April i en Strandbakke en Del Sølvmønter, hovedsagelig af to forskellige Størrelser og Arter, hvilke afbildes i Rela-

tioner. De mindst var efter Indskriften engelske Sterlingmønter fra Kong *Edvard*, snarest *Edvard II* (1307—27). De største, med Inskription: »Benedictum sit nomen domini nostri Dei Jesus Christi. Philippus rex Turonus civis«, var franske, fra *Filip den smukke* (1285—1314). I Relationerne antages imidlertid alle Mønterne at være spanske. *Bartholin* har selvfølgelig læst *Daniel Paullii's* Relationer — det var Datidens Avis —, og han har rigtig set, at Tydningen af Philippus-Mønterne som spanske var forkert. De er franske, siger han. Om dette Fund fra Rær Sogn i øvrigt er indlemmet i Kunstkamret, er uvist. I Nationalmuseets Møntsamling kan det i hvert Fald ikke eftervises; men der findes her adskillige i Danmark fundne Mønter baade fra *Filip den smukke* og *Edvard II*.

Endelig omtaler *Bartholin* i sin Artikel et Møntfund fra Randers-Eggen, fremdraget i en Banke ved Navn Kiendbjerg (nu Kinbjerg) tæt VSV. for Herregaarden Brusgaard i Ølst Sogn. Det var nogle Guldmønter, men saa slidte, at *Bartholin* ikke kan bestemme dem. Senere fandtes imidlertid sammesteds et tydeligere Exemplar. Efter et Lakastryk af den, som den litterært interesserede Amtmand *Jens Rosenkrantz* sendte *Bartholin*, afbilder han Guldmønten. Dens Indskrift læser han saaledes: DHIYE WPOSPFAYC. Det vil straks ses, at i denne Skikkelse er Indskriften umulig; et og andet Bogstav maa være læst forkert. Efter Stykkets hele Karakter ligger det nærmest at antage, at det drejer sig om en romersk Solidus. D skulde da betyde Dominus, H skulde være en Fejlslæsnings for N o: noster, og de 5 Endebogstaver PFAYC skulde med Forandring af C'et til et G være den sædvanlige Slutning i Solidusmønters Indskrift: pius felix Augustus. Saaledes maatte de mellemiggende Bogstaver betegne Kejsernavnet. Med ringe Ændring kunde de læses som Jul Nepos, og Mønten vilde da have hidrørt fra den vestromerske Kejser Julius Nepos. I Lighed med flere andre i Danmark fundne romerske Solidi var den forsynet med Øsken for at bæres som Smykke. Nu existerer den ikke mere. Men Tolkningens Rigtighed forudsat vilde Stykket ikke være uden Interesse. Thi der haves i Øjeblikket kun 2 i Danmark fundne Mønter fra denne Kejser, som rigtignok ogsaa regerede ganske kort (474—75); de hidrører fra Bornholm og Fyen. Det skal dog tilføjes, at det Billede, *Bartholin* bringer af det paagældende Exemplar, ikke ganske ligner en Jul Nepos-Mønt. Men paa Afbildningens Rigtighed tør der vel ikke stoles altfor meget; Øskenen er saaledes ikke tegnet med. Det ligger i øvrigt nærmest at antage, at det her drejer sig om et Fund hørende til den nu saa store Gruppe af Guldfund fra den efterromerske Jernalder.

Til disse forskellige numismatiske og arkæologiske Bidrag indskrænker, saavidt det ses, *Thomas Bartholin's* litterære antikvariske Virksomhed sig. Stor er den ikke. Men dels var den for ham kun en rent underordnet Beskæftigelse, dels satte Forholdene gennem det foreliggende ringe Studiemateriale hurtig en Grænse. Uden

Fejl er den heller ikke. Selvsagt er det dog nu, halvtrediehundrede Aar efter, let nok at skønne klarere og bedre om de Emner, *Bartholin* behandlede. Naar der her stundom er eftervist Urigtigheder i hans Arbejder, har det dog ikke været for at holde sig op over hans og svundne Tiders ringere Viden paa Oldforskningens Omraade. Det er kun sket for at klarlægge, hvorledes dette Fag var i sin første Vorden. Men med Ære skal det nævnes, at det var en af det 17. Aarhundredes betydeligste Naturforskere og Læger, *Ole Worm*, der staar som Foregangsmanden i dansk arkæologisk Forskning, og at en anden fremragende Læge, *Thomas Bartholin*, værdigt fulgte i hans Spor. Man kunde maaske paa Forhaand have ventet, at det havde været Datidens Historikere, der havde aabnet Vejen. Faktum er imidlertid, at det ikke blev saa; de holdt sig til Bøgerne, bekymrede sig ikke om Fortidslevningerne. Naar derimod i hine Tider Studiet af Naturen og Studiet af Oldsagerne hængte sammen, var det vel tildels, fordi det i begge Tilfælde gjaldt haandgribelige Ting. Ogsaa nu arbejder Arkæologen og Naturforskeren ofte Haand i Haand.

Lange Tider varede det dog, før dansk Oldforskning blev en selvstændig Videnskab. At det 18. Aarhundrede ikke formaaede at drive den fremad, laa dels i Tiden, som ikke var den særlig gunstig — selv *Holberg* udtalte sig med Ringeagt om Oldforskning —, dels i, at Kunstkamret, der skulde være det naturlige Hjemsted for Landets rørlige Oldtidsminder, vedblev at være en broget Samling, uden Plan og fast Maal, en Samling, hvor det mere gjaldt det mærkværdige og kostbare end det karakteristiske og det belærende. Hvad det 18. Aarhundrede præsterede paa Arkæologiens Omraade, var da mest Redegørelser for sjældne og kuriøse Sager. Oldforskningen blev først det, den skulde være, da det i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede gik op for Folk, hvad det gjaldt at samle, om man vilde have et virkeligt, dansk Nationalmuseum.

Om Portræter af Thomas Bartholin.

Af Otto Andrup, mag. art.

Det vilde være en Uretfærdighed ud fra Danmarks nuværende relative Mangel paa historiske Portræter at drage den Slutning, at Interesse for Portrætkunst og Værn af Forfædres Kontrafejer har været ringere her i Norden end andetsteds. Vi har tværtimod, gennem hele 17. Aarh. f. Eks., haft en Række dygtige Kunstnere, som fandt rigeligt Arbejde ved at forevige deres Samtids større og mindre Koryfæer, og paa et Tidspunkt, hvor den Art Samlinger endnu var sjældne i Europa, lod Kongerne deres Slotte smykke med Portræter af de berømteste af Undersaaterne, for at Eftertiden kunde se, hvilke mærkelige Mænd Landet havde fostret. At disse Samlinger ikke altid blev et »Pantheon«, maa forklares ud fra Datidens Vanskelighed ved at skelne mellem det fremragende og det kuriøse; en *Tycho Brahe* og en *Thomas Bartholin* kom let til at hænge ved Siden af »Skolemesteren med den store Næse« eller »Drengen med de tre Farver Haar«.

Naar man alligevel nu saa ofte maa søge forgæves efter Portræter af berømte Landsmænd, saa ligger Grunden dertil i den Omstændighed, at Danmarks Slotte og Herregaarde i saa rigt Maal har været hjemsogte af alt fortærende Brande. Det er kun et Tilfælde, som har reddet for Nutiden det eneste eksisterende, samtidige Maleri af Thomas Bartholin; de andre Malerier er sikkert gaaet til Grunde, da Bartholins Gaard Hagestedgaard gik op i Luer. Dette Billede har paa sin Plads i Kunstkamret i København været i Fare, da Christiansborg Slot blev ødelagt af Ild 1794, og da det senere bragtes til Frederiksborg Slot, skyldtes det kun en lykkelig Skæbne, at det blev et af de faa Portræter, der reddedes ud af Luerne, da dette Slot i 1859 ogsaa blev Ildens Offer.

Kun dette ene Maleri af den berømte Mand findes nu i Danmark; men af talrige Stik foran i Thomas Bartholins Bøger ved vi, at han oftere har været Model for sin Samtids Malere.

Et Forfatterportræt foran i en Bog har faaet et noget odiøst Præg, siden »Boileau« i »L'art poétique« ender anden Sang med Spot over den Forfatter, som »se fait graver au devant du recueil couronné de lauriers, par la main de Nanteuil«. Et, andetsteds gengivet Brev fra Bartholin viser dog, at det ikke var ham, men Forlæggeren, der ønskede disse Billeder. For en Forfatter, hvis Bøger i saa høj Grad var Genstand for Eftertryk som Bartholins, maatte

Fig. 1.

**THOMAS BARTHOLINUS, CASP. FIL. D.
 MED. ET ANATOM. IN ACADEM. HAFNIENSI
 PROFESS. REGIUS. Aetatis 35. A° 1651.**

*Carl. van Meider
 pinxit.*

*Jonas Swinhof
 sculpsit.*

Fig. 2.

det desuden være en ret farlig Ære at faa sit Billede gengivet; ogsaa Eftertrykkene mødte nemlig frem med Forfatterens Portræt, og ved disse stadige Kopieringer efter Kopier udviskedes Portrættets Ejendommeligheder, og nye Billeder, som kun lidet lignede Originalen, kom i Omløb; man maa derfor anvende megen Kritik overfor den Art Portræter, selv om de tilsyneladende bærer dygtige Kobberstikkeres Signatur.

Denne Undersøgelse har derfor hovedsagelig til Opgave at bringe Klarhed over de talrige Portræters Kilde og første Fremkomst.

Det ældste Billede af Bartholin er fra Aar 1644, altsaa fra hans 28. Aar (Figur 1, omtalt nærmere nedenfor som Nr. 1a). Det viser en ung Mand, meget værdig og lærd udenseende, med et fyldigt Ansigt;

Fig. 3.

han er klædt i en elegant Dragt. Dets Oprindelse sættes almindeligvis i Forbindelse med andet Oplag af den reviderede Anatomie (Leyden 1645), (se Strunk: Katalog over Portræter No. 165); det er dog opstaaet andetsteds og paa en for Bartholin mere smigrende Maade. Allerede under Studieaarene i Padua var hans Ry grundfæstet; saa kendt var han, at han nød den Ære at blive Medlem af Akademiet »Gli incogniti«. Det var den fornemme og interesserede Venetianer Giovanni Francesco Loredano (1606—61), af en Slægt, der gav Venedig flere Doger, som i Trediverne havde stiftet dette Sel-

skab af Italiens kendteste Lærde og Kunstnere. I 1647 udkom en Række Biografier med Portræter af Akademiets Medlemmer («Le glorie degli incogniti o vero gli hvomini illvstri dell' accademia de' signori incogniti de Venetia»). Deri findes et Portræt, en Levnet-skildring, holdt i Superlativer, og en Bogliste vedrørende *Thomas Bartholin*; og Æren bliver ikke mindre derved, at *Bartholin* omtrent er den eneste Udlænding, som er medtaget. Portrættet skyldes Kobberstikkeren *Giovanni Giorgi* i Venedig; Verset derunder er skrevet af hin danske Læge *Johannes Rhodius* (1587—1659), som tilbragte sit Liv i Padua som Privatmand og i Beskedenhed endog afslog et Professorat i denne Lærdommens berømte Stad. Efter dette Stik er saa Portrættet til Leydnerudgaven fra 1645 og til den franske Oversættelse: «Institutions anatomiques, traductes par A. du Prat» (Paris 1647) udførte (se nedenfor No. 1b).

Naar Billedet fra den i 1647 udkomne Bog anføres som Kilde til Billedet i Bogen fra 1645, kan dette synes urimeligt. Men vi bliver nødt til at antage, at Leydnerstikkeren maa have arbejdet efter et Prøvetryk fra Giorgi; thi ikke alene er *Giorgis* Stik det ene-

ste signerede, og ogsaa *Johs. Rhodes* Vers peger hen paa Norditalien, men dels opholdt *Th. Bartholin* sig netop omkring de Aar i Italien, specielt i Padua, dels ligner de andre Stik i »Le Glorie« i høj Grad i Stilen dette Portræt.¹⁾

Det næste Portræt af *Bartholin* er fra 1651 og er udført af den danske Hofmaler *Karel van Mander* (død 1670). Denne berømte Kunstner var selv ikke saa lidt af en Videnskabsmand. Samtiden roser hans udmærkede Kendskab til Anatomien og i hans Raritetskammer omtales Billeder »som efter Anatomisk-Kunsten brugeligt er«. Det er muligvis de saaledes omtalte Figurer, som Kobberstikkeren *Albert Haelwegh* har skullet udgive, da han 1653 fik sin Løn hos Kongen forbedret i en slig Anledning (Sjæll. Registre, B. 23, fol.: 337 9 Marts 1653. Meddelelse fra *Læge Caroe*).

Karel van Mander var saaledes en Mand, som under de smaa Forhold i Datidens København ikke kunde staa *Bartholin* fjernt. Hans Billede er da ogsaa det mest karakterfulde af Portræterne. Vi ser en elegant paaklædt Mand med et Ansigt, som tyder paa Villie-styrke og Fasthed, men er blottet for Arrogance, om end ikke for Selvbevidsthed. Iblandt de hundrede danske Portrætter fra denne Tid er dette Ansigt mærkeligt ved sin kølige, værdige Ro.

Maleriet er nu forsvundet, men det er saa ofte gengivet, at det er dette Billede, som i Folks Bevidsthed er blevet det typiske Portræt af *Thomas Bartholin*.

Det ældste og bedste Kobberstik derefter (Figur 2) er udført af den berømte hollandske Kobberstikker *Jonas Suiderhoef* (1600—69); det fandt sin Anvendelse første Gang i »Anatomia reformata« (Leyden 1651), men Pladen anvendtes senere hyppigt i mer eller mindre opstukket Tilstand (nedenfor omtalt som No. 2a). En Kopi af dette Stik forekommer i Træsnit af Xylograf *H. P. Hansen*; det findes tit i Særtryk, men dets oprindelige Plads var i *P. Hansen's* Litteraturhistorie (se nedenfor under No. 2b).

Allerede medens Kunstneren endnu levede, var hans Stik Genstand for nærgaaende Plagiater. Da saaledes en Oversættelse af *Bartholins* anatomiske Historier udkom paa Hollands i Dordrecht 1657, blev ogsaa den pyntet med et Forfatterportræt. Det bærer ganske vist *van Manders* og *Suiderhoefs* Navn, men er langt plumpere gjort og røber sig tydeligt som en Kopi, tegnet ned paa Kobberpladen efter Originalstikket, derved, at det vender den modsatte Vej, altsaa til Højre. Ogsaa denne Plade fandt rigelig Anvendelse (omtalt nedenfor under No. 2d) og blev Kilde til Stikket med den store Oval-Indramning — nedenfor No. 2e — og til det derefter udførte, meningsløse, lille Billede — No. 2f —, hvor alle de oprindelige Ansigtstræk er ændrede og ukendelige; det gengives her som Figur Nr. 3, dels som et typisk Exempel paa, hvorledes Kopieringer kan

¹⁾ Denne Antagelse om Stikkets Oprindelse er senere bevist derved, at *Rhode's* Vers er optrykt i *Th. Bartholini: Carmina* (Hafn. 1669) S. 131, med den Tilføjelse, at det er indskaaret i en Kobberplade i Padua 1643 (!) og i Leyden 1645.

forvanske et Ansigt, dels fordi dette Billede, pudsigt nok, har foranlediget, at *Bartholin* i vor Tid er bleven beskyldt for Umaadeholdenhed i Drik.

Alle de hidtil omtalte Stik af Type 2 holdes sammen ved fælles Alderangivelse (35) og Aarstal (1651). Typen er dog langt mere udbredt.

Da ogsaa Anatomien skulde udkomme i Dordrecht i hollandsk Oversættelse (1656), tog man dertil som Forfatterportræt en Kopi

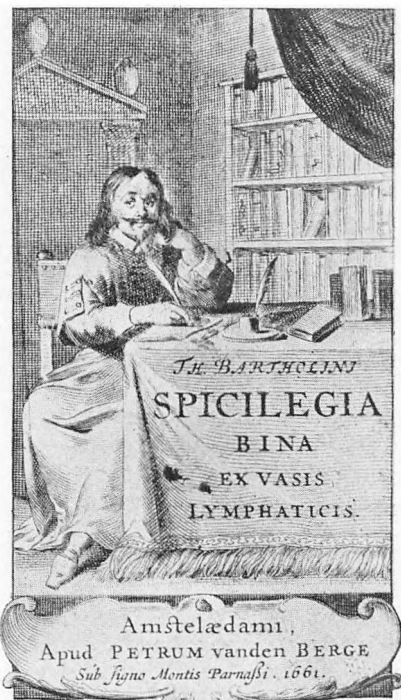

Fig. 4.

af *Suiderhoevs* Stik; men for at gøre det nye Stik mere moderne, ændrede man Aars-tallet 1651 til 1656, men lod roligt den gamle Aldersangivelse 35 Aar staa uforandret, — se nedenfor No. 2c.

Lige saa frit har en anden Kobberstikker følt sig overfor sin Opgave, nemlig den, som udførte Titelbladet til »Spicilegia bina ex vasis lymphaticis« (Amsterdam 1661). Han har kopieret *Suiderhoevs* Stik for Hovedets Vedkommende, men har af fri Fantasi tegnet Resten af Figuren til (Figur 4), — det er nedenfor omtalt som No. 2g; dets Værdi tør derfor snarere kaldes kulturhistorisk, end portræthistorisk. — I et andet Efterstik er *Bartholin* ogsaa anbragt i usædvanlige Omgivelser, nemlig paa Titelbladet til *Casseri* Anatomische Tafeln (1656), hvor han sammen med andre kendte Anatomicer sidder om

et Anatomibord (se nedenfor under Nr. 2o).

Van Manders Maleri har ogsaa været Grundlaget for den følgende Gruppe Stik med Aars-tallet 1655, hvis den da ikke, hvad adskilligt tyder paa, blot maa reduceres til at være Kopier efter *Suiderhoevs* Stik. Det ældste og bedste af dem er udført af *Jacob van Meurs* fra Amsterdam og det regnes for hans bedste Værk (Figur No. 5). Karakteristisk baade for Udlandets ringe Kendskab til vore Forhold og for *Thomas Bartholins* Berømmelse er det, at *Bartholin* i *Kunsthåndbøger* forveksles med *Tycho Brahe* (Bryan, Dictionary, III, S. 330a).

Aldersangivelsen 39 og Aars-tallet 1655 viser, at Billedet er stukket til Haagerudgaven af Anatomien fra dette Aar, — se nedenfor No. 2l.

Ogsaa *Jacob van Meurs* Blad havde den Skæbne at blive efterstukket med fuldstændigt Kunstnernavn; Anatomien fra Leyden og Rotterdam 1669 har en saadan Kopi — No. 2m; — ogsaa i mindre Format er det efterlignet — No. 2n —, men rigtignok med ringe Duelighed.

For endnu en Gruppe Stik har *van Manders* Maleri været Kilde, og da det bedste af disse er udført i København af *Albert Haelwegh* (død 1673), tør man vel antage, at det er udført direkte efter Maleriet, og at det har lignet *Bartholin* (Figur 6). Det er udført som Titelblad til »*Historiarum anatomicarum rariorum centuria I—II*« (København 1654) — nedenfor No. 2h. Naturligvis delte dette Titelblad Skæbne med alle de andre Portrætter; to Gange blev det samme Aar efterstukket, baade til Amsterdamerudgaven (nedenfor No. 2i) og til Haagerudgaven No. 2k).

En ny Portrættype viser derimod Titelkobberet til »*Cista medica Hafniensis*« (1662) — Fig. No. 7. Over *Bartholins* Ansigt er der nu kommet noget bestemt og myndigt; Portrætets Fremtræden omgivet af Laurbærgrene og dominerende en Række Smaaportrætter af de andre Læger virker ganske pretentiøst og er ikke uden Interesse, set paa Baggrund af disse Aars literære Kampe. Bladet er stukket af *Haelwegh*, men Portrætets lille Format og den Omstændighed, at det som Regel er daarligt trykt, forringer dets historiske Værdi meget — nedenfor er de beskrevet som No. 3.

Fornøjeligere er det følgende Titelkobber, som ogsaa repræsenterer en ny Type (Fig. No. 8). Det er udført til »*Vasa lactea et lymphatica*« (1670), og hele Allegorien viser tydeligt hen til Titlen. Kobberstikkeren var *Johann Philipp Thelott*, en Augsburgers Guldsmed, som undertiden angives at have boet i København, hvor

Fig. 5.

ovennævnte Bog udkom. Bladet er nedenfor beskrevet som No. 4a. Tyske Kunstnerleksika (Nägler: Allg. Künstler-Lexikon Bd. 18, S. 304) omtaler et Stik af *Bartholin* efter et Maleri af *Karel van Mander* og signeret *J. P. Thelott* sc. Hafniae; men det skyldes vistnok en Forveksling med ovennævnte Stik; det har i hvert Fald ikke været til at opdrive nu. — Portrætet fra »*Vasa lactea*« har dannet Grundlaget for et senere Stik med Fødsels- og Dødsaar og tysk Tekst — nedenfor omtalt som No. 4b.

Medens alle Stikkene under Typerne 2, 3 og 4 staar hverandre nær og ikke viser større Forandring i *Bartholins* Udseende, saa kan man af den følgende Type se, at Aarene, de huslige Sorger og de literære Kampe ikke sporløst gik hen over hans Hoved. Typen støtter sig paa et nu forsvundet Maleri fra *Bartholins* ældre Dage, Ansigtet er noget furet og stærkt markeret, Udtrykket fast og myndigt; Portrætet lader tydeligt den feterede Videnskabsmands Selvsikkerhed skinne igennem. Det er ikke *Karel van Mander* som har været Mester derfor, men det er udført af *Henrik Ditmar* fra Hamborg (død 1677), som omkring 1670 havde opnaaet at blive Modelmaler her i Landet, hovedsagelig paa *Abraham Wuchters* Bekostning.

Da *Bartholin* atter havde omarbejdet Anatomien, denne faste Grundvold for hans Ry i den lærde Verden, og »*Anatome quartum renovator*« i Aaret 1673 skulde udkomme, maatte den naturligvis prydes med et nyt Billede af Forfatteren. Det blev da overdraget Kobberstikkeren *Gonsales Appelman*, som i de Aar levede i Leyden, men senere slog sig ned i Køløn, at udføre et Stik efter *Ditmars* Billede. Stikket — Fig. 9 — bærer Aldersangivelsen 56 og Aarstallet 1671 og er omtalt under No. 5a.

Lige saa lidt som de øvrige Stik undgik dette Portræt Plagiattryk. I Frankrig havde *Bartholins* Bog slaaet an; nu eftertryktes Bogen i Lyon 1677 med et Portræt, en Kopi, udført af *P. Pinchard*, et Medlem af den kendte Kunstnerfamilie — (nedenfor No. 5b).

Til samme Type hører et Stik, signeret *H. I. Schollenberger*, der var en Nürnbergerstikker fra sidste Trediedel af Aarhundredet, — se No. 5c —, og endelig et lille Stik, vendt til den modsatte Side — No. 5d —; ogsaa det har været signeret; men Navnetrækket er udslebet; maaske har det blot staaet *Appelmann*.

Titelkobberet til »*Anatome quartum renovata*« viser en Anatomiscene. Højt paa Væggen over Lærere og Disciple ses et laurbæromkranset Mandshoved; det er ganske løst tegnet og kan have nogen Lighed med *Bartholin*, maaske er det en Hyldest til Forfatteren fra hans Forlægger.

Endnu staar den sidste Type tilbage — Titelbillede —, repræsenteret ved Maleriet — se nedenfor No. 6. Efter Kostumet er det det yngste Billede af ham, der maa være malet omkring 1675. Det er endnu ikke den affældige Mand som fremstilles; men Ansigtet er afmagret, Næsen er bleven stor og hængende, Munden er fast og bestemt lukket og den fremskudte Underlæbe giver Ansigtet et noget overlegent og næsten hovmodigt Præg; men mest karakteriseres *Th. Bartholin*

Fig. 6.

Fig. 7.

at her ved Øjenpartiet; vi genfinder det kølige og rolige, verdensmandsmæssige Forskerblik. Som han staar her foran sin Reol med Bøgerne og Manuskripterne, bladende i en Foliant og ligesom ved Afslutningen af en Forklaring for sine Elever, er Portrætet, trods det, at dets kunstneriske Værd ikke er særlig betydelig, et mærkeligt Vidnesbyrd om den Mand, der for dansk Videnskab og Forskning i det 17. Aarhundrede betød mere end nogen anden, og som ogsaa var sig sit Værd bevidst.

Portrætet gaar undertiden for at være Forbillede for *Appelman's* Stik (No. 5a); men det er en Fejltagelse; blot et Blik paa Kravens Form viser Forskellen. Maleriet er vel endog næppe en Original af *Ditmar*, dertil er Omgivelser, Farver, Karnation for grovt udført. Man maa nærmest anse det for en samtidig Kopi. Allerede 1690 fandtes det hængende paa Kunstammeret (*B. Liisberg*: Kunstammeret pag. 140a); dets Skæbne er ovenfor omtalt; nu findes det atter paa Frederiksborg Slot. Efter det er der i 18. Aarhundredes Slutning taget en Kopi, som nu findes paa Gaunø (No. 5b). Kunstammerbilledet er oftere gengivet; der findes et Litografi derefter, udført hos Bærentzen i København (No. 5c). Bedst er det gengivet i et Fototypi foran i *V. Maar's* Udgave af »*Vasa lymphatica*» 1916. Efter Maleriet har en nu ukendt Kunstner udført et Relief i Brystbillede, hvoraf et Fotografi findes i den hos Prof. *Maar* værende Samling af Lægeportrætter.

Intet er vanskeligere end at danne sig en retfærdig Mening om et Menneskes Karakter paa Grundlag af Breve eller Fortællinger fra Samtiden; saa mange Ord og Vendinger er Klicheer, som gjorde et andet Indtryk paa Samtiden end paa os. Ogsaa i Portrætet findes der megen Opstilling og falsk Pose, men ofte giver dog Billederne dybt Kendskab til og Forstaaelse af Fortidens Personligheder. Portræterne af *Thomas Bartholin* lader os ane noget af den Kraft og Myndighed, som gjorde ham til den herskende ved Universitetet. Og hans Ry har overlevet ham. Da Dyrkelsen af Forfædrenes Minde i Slutningen af 18. Aarh. gav sig Udslag i, at der rejstes Mindestøtter i Parker og Haver, blev *Bartholin'*erne ikke glemt. I Jægerspris Park staar den Dag i Dag et Monument — Fig. 10 efter en samtidig Tegning — med Æskulapstaven og med en Pergamentrulle; det er rejst som et evigt Minde over Lægen og Læreren *Thomas Bartholin* og over hans Søn og Navne.

Fortegnelse over Billederne.

Nr. 1 a. Kobberstik, Brystbillede tilhøjre. Langt Haar, skilt i Midten. Overskæg og Fipskæg. Stor, blød Krave med Kniplingstunger. Mørk Dragt med mange Smaaknapper foran; den staar delvis aaben, saa Linnedet poser ud. Vide, opsplittede Ærmer. — Billedet er indfattet i en Oval med Masker og Løvværk foroven og forned. Paa Rammen staar: D. Thomas Bartholinus, paa et derom slynget Skriftbaand: Aetat. XXIIX — A° MDCXLIV. — Casp. F. — T. Finck. Nep.

Under Billedet er en Kartouche med Akantusløv og Inskriptionen:

Fig. 8.

Fig. 9.

Emicat hoc vultu, quæ condita pectore Virtus
Et patris et claro nomine crescit aui.

Jo. Rhod.

Nederst paa Skriftbaandet staar: *Jo. Georg. fecit.*

Højde 14,7 cm., Bredde 9,5 cm. — Omtales ikke hos *Strunk*; her givet som Fig. 1.

Billedet har været Illustration i »Le glorie degli incogniti« (Venetia 1647) p. 408.

Nr. 1 b. Kobberstik. Kopi efter foregaaende, men uden Kunstnersignaturen: *Jo. Georg.*; desuden kendelig fra foregaaende derved, at Partiet under Næsen paa Masken under Portrætet er skraveret vandret.

Højde 14,5 cm., Bredde 9,5 cm. *Strunk* Nr. 165.

Billedet har været anbragt i *C. Bartholin: Institutiones anatomicæ* (Leyden 1645, Svo) paa Titeltavlen Bagside, og i »Institutions anatomiques de *G. Bartholin*, traduites par *A. du Prat*« (Paris 1647, 4to) paa Bagsiden af det trykte Titelblad.

Nr. 2 a. Kobberstik. Brystbillede tilvenstre. Langt Haar, skilt i Midten; lille Kalot i Nakken. Studset, let opstrøget Overskæg; Fipskæg. Lille Linkrave, som kun tildels naar sammen foran; Snor med Kvaster. Mørk Dragt med 12 Smaaknapper; Kappe om højre Skulder, ned over Ryggen og frem under venstre Arm. Grunden er kvadreret; foran Ansigtet findes dog kun vandrette Linjer

Underskriften lyder: Thomas Bartholinus, Casp. fil. D. med. et anatom. in academ. Hafniensi profess. regius. Ætatis 35 A° 1651 *Carl. van Mander pinxit. Jonas Suideschoet sculpsit.*

Højde 12,3 cm., Bredde 9,4 cm. *Strunk* 166. Her Fig. 2.

Billedet findes anvendt i »Anatomia reformata« (Leyden 1651) paa Bagsiden af det trykte Titelblad, og i daarligere Tryk, eftersom Pladen slides, i den hollandske Oversættelse af Anatomien ved *Thomas Staffard* (Leyden 1653), ligeledes bagpaa det trykte Titelblad, og i »Historiarum anatomicarum centuria I—II« (Haag 1654) foran Side 1. Desuden let forandret — Linjerne i Panden f. Eks. blot punkterede, hvad der maaske dog kun skyldes Bortslidning af de andre Linjer — i anden Udgave af den hollandske Oversættelse af Anatomien (Haag 1658) foran Side 1, og i *Anatomia reformata* (Haag 1660 og 1663), ligeledes foran Side 1.

Nr. 2 b. Træsnit. Kopi efter foregaaende; signeret i Ærmet *H. P. Hansen*.

Højde 12,1 cm., Bredde 9,2 cm.

Billedet forekommer ofte i Særtryk; men dets oprindelige Plads var som Illustration i *P. Hansen's »Ill. dansk Litteraturhistorie«* (1902), Bd. I, pag. 402.

Nr. 2 c. Kobberstik. Kopi efter Nr. 2 a, men vendt tilhøjre. Bunden er kun vandret skraveret. Underskrifter og Signaturer som paa Nr. 2 a, dog saaledes, at *van* er med stort *V*. Endvidere er Aarstallet 1655 rettet til 1656, medens Aldersangivelsen 35 er uforandret.

Højde 12,3 cm., Bredde 8,8 cm. Ikke hos *Strunk*, men omtalt hos *Gosch: Danmarks zoologiske Literatur*, Bd. III, S. 20.

Billedet er anvendt i den hollandske Oversættelse af *Anatomia reformata* (Dordrecht 1656) paa Bagsiden af Titelbladet.

Nr. 2 d. Kobberstik. Kopi efter Nr. 2 a, men saaledes, at det er vendt og altsaa har Ansigtet mod højre. Underskrift og Signatur bibeholdt, *v'*et i *van Manders* Navn er dog skrevet med stort *V*. Kalotten er borttaget, og Grunden er overalt ligeligt kvadreret.

Højde 12,3 cm., Bredde 8,8 cm. Ikke hos *Strunk*.

Billedet findes anvendt i »Twee hondert Getal van *Thomas Bartholynæ*« (Dordrecht 1657) foran Side 1, i »Anatomia reformata« (Haag 1666), lige-

ledes foran Side 1 (*Gosch* S. 19, Nr. 5 og S. 44, Nr. 2 har fejlagtig Angivelse) og sammesteds i »*Anatomia reformata*« (Amsterdam 1669).

Nr. 2 e. Kobberstik. Kopi efter 2 a, men vendt tilhøjre, uden Kalot. Grunden er hovedsagelig vandret skraveret. Forneden en Balustrade. Billedet er anbragt i en Oval, hvorpaa læses: *Thomas Bartholinvs Casp. Fil. D. med. et anatom. in academ. Hafniensis. Profess. Regius* Æt. 35 A° 1651. Under Stikranden staar:

Seraphicus Thomas, et Bartholus ipse Galenus
Hippocrates, vivunt rursus in hocce uiro.

K * 3.

Højde 12 cm., Bredde 10 cm. *Strunk* 167.

Billedets Boganvendelse ukendt; men formentlig er det udført til *Clem. Ammon* og *Th. de Bry's* »*Bibliotheca calcographica*« (Heidelberg); det har været umuligt at efterse, da Bogen ikke findes her i Byen.

Nr. 2 f. Kobberstik. Formentlig Kopi efter 2 e, vendt tilvenstre, men Kopien misforstaaet og plump. — Anbragt i Oval, langs hvis øverste Kant læses: *Thomas Bartholinus Gasp. Fil. D. Med. et anat. in Acad. Hafni. pro: Indenfor Ovalen: Æta 35 A° 1651.*

Højde 5,6 cm., Bredde 4,7 cm. Ikke omtalt hos *Strunk*. Her Fig. 3. Billedets Boganvendelse ubekendt.

Nr. 2 g. Kobberstik. Kopi efter Nr. 2 a for Hovedets Vedkommende, men Stikkeren har tilføjet den hele Figur. *Thomas Bartholin* afbildes siddende ved et Bord og skrivende. Ingen Kalot. Han er iført Sloprok med splittet Ærme, afskaaret ved Albuen, Snorebesætning, Underærme med Manchet. Venstre Haand støtter Hovedet. Egetræstol. Bordtæppe med Frynser, derpaa Bøger og Blækhus. Paa Bordtæppet er Titlen trykt. Forneden i Kartouche Forlæggeradressen.

Højde 21,4 cm., Bredde 6,2 cm. Ikke hos *Strunk*. Her Fig. 4.

Anvendt som Titeltavle til »*Spicilegia bina ex vasis lymphaticis*« (Amsterdam 1661).

Nr. 2 h. Kobberstik. Formentlig efter *Carl von Manders* Maleri (jfr. Nr. 2 a), men forneden afskaaret kort under Kraven. Anbragt i Tværoval med en pergamentagtig Kartouche forneden, hvorpaa staar: *T. Bartholin* (Punkt foroven efter *T*-stregen og *n*'et ender i en Krølle opefter). — Anbragt foroven i Indramningen af et Titelblad, hvor de andre Sider dannes af et Dødningshoved, af hvis Øjenhuler Aks og Blomster opstiger. Stikket angives udført af *Alb. Haelwegh*.

Højde 2,7 cm., Bredde 3,6 cm. Hele Bladet: Højde 13,3 cm., Bredde 7,2 cm. *Strunk* Nr. 168. Her Fig. 5.

Billedet er anvendt som Titeltavle til »*Historiarum anatomicarum centuria I—II*« (København 1654) og som Titeltavle i *Seeger's* tyske Oversættelse deraf (Frankfurt a/M 1657).

Nr. 2 i. Kobberstik. Kopi efter 2 h. Ansigtet mindre udarbejdet og Brynene skarpere fremhævede; i Underskriften er *T*'et uden Punkt og *n*'et ender i vandret Streg. Den øvrige Indfatning er lidt ændret.

Højde 13,8 cm., Bredde 7,7 cm. Ikke hos *Strunk*.

Billedet er anvendt som Titeltavle i Amsterdammerudgaven af »*Historiarum anatomicarum o. s. v.*« (1654).

Nr. 2 k. Kobberstik. Kopi efter Nr. 2 h, som det ret nøje følger. I Underskriften er *T*'et forneden som et trykt Bogstav.

Højde 13,3 cm., Bredde 7 cm. Ikke hos *Strunk*.

Billedet er anvendt som Titeltavle i Haagerudgaven af »*Historiarum etc.*« (1654).

Nr. 2 l. Kobberstik. Efter *Carl van Manders* Maleri, eller maaske snarere efter *Suiderhoej's* Stik (Nr. 2 a). Ligner meget Nr. 2 a, men Knapperne i Dragten er her kun svage, hvide Punkter; Kalotten er næsten forsvunden. Underskriften lyder: *Thomas Bartholinus, Casp. Fil. D. med. et anatom. in academ. Hafniensi profess. regius. Ætatis 39 A° 1655. Carl. van Mander pinxit. Jacob van Meurs sculpsit.*

Højde 12 cm., Brede 9,4 cm. *Strunk* Nr. 169. Her Fig. 6.

Anvendt i »*Anatomia reformata*« (Haag 1655) foran Side 1.

Nr. 2 m. Kobberstik. Nøjagtig Kopi efter Nr. 2 l, men kendelig blandt andet derved, at Grunden her mangler de fleste af de fine smaa Tværstreger i Kvadreringen, som 2 l har.

Højde 12,2 cm., Brede 9,4 cm. Ikke hos *Strunk*.

Anvendt i »*Anatomia reformata*« (Leyden og Rotterdam 1669) bag paa det trykte Titelblad.

Nr. 2 n. Ringe Kopi efter Nr. 2 l, afskaaret nedenfor Skuldrene, Grunden vandret skraveret. Underskrift: *Thomas Bartholinus Medicinæ Prof. Hafniens.*

Højde 7,3 cm., Brede 4,3 cm.

Anvendt i *Paulli Freheri: »Theatrum virorum eruditione clarorum (Nürnberg 1688) pag. 1380.*

Nr. 2 o. Kobberstik. Omkring et Bord, hvorpaa et Kadaver med aabnet Bughule, ses Anatomerne *Joh. Casserio, Vesling, Simon Paulli, Joh. Riolan* og *Th. Bartholin* siddende. Længst tilvenstre i Forgrunden *Th. Bartholin*, vendt mod højre. Kopi efter 2 a.

Højde 18 cm, Brede 14,7 cm. Ikke hos *Strunk*.

Anvendt som Titelblad til *Casseri Anatomische Tafeln*, ved *Simon Paulli* (Frankfurt a/M 1656).

Nr. 3. Kobberstik. Brystbillede tilvenstre. Kalot. Langt Haar, skilt i Midten. Lille, hængende Overskæg; Fipskæg. Linkrave, som er bredere ved Skuldrene end foran; Kvaster. Mørk Dragt. Billedet er ovalt indrammet af Laurbærgrene. Nedenfor fliget Skriftbaand, hvorpaa: *Th. Bartholini*. Omkring hans Billede foroven ovale Laurbærkranse, hvori Billeder af *H. Fviren, O. Worm, Th. Finck, C. Bartholin, Sim. Paulli* og *I. Rhodius*. Nedenfor en Kiste, flankeret af to Piller. Paa dens Laag: *Cista Medica Hafniensis*. Nederst i Kartouche Bogtrykkernavn og Aar (1662), samt Signaturen *Alb. Haelwech sculp.*

Højde 13,2 cm., Brede 7,7 cm. *Strunk* Nr. 174. Her Fig. 7.

Anvendt som Titeltavle til »*Cista Medica*« (København 1662).

Nr. 4 a. Kobberstik. Brystbillede tilhøjre. Kalot; langt Haar, skilt i Midten. Overskæget er lidt opadbøjet; Fipskæg. Mørk Dragt. Linnedkrave, som er længere foran end paa Skuldrene. Billedet flankeres af to Klipper, hvorpaa der sidder to nøgne Kvinder, fra hvis Bryster Mælken strømmer; de holder over hans Hoved en Laurbærkrans med: *Th. Bartholini*. Paa Klipperne ses Vandaarer, Træer, en Ugle, Faar, Ræv, Ko; i Forgrunden Bølger med Havmand og Havfrue. Foroven paa Skriftbaand »*Vasa Lactea et Lymphatica*«. Nederst Forlagsangivelse og: *Thelott sc.*

Højde 14,5 cm., Brede 8,6 cm. *Strunk* Nr. 170. Her Fig. 8.

Anvendt foran Titelbladet til »*Opuscula nova*« (København 1670).

Nr. 4 b. Kobberstik. Kopi efter Portrætet paa 4 a; dog er det forøget lidt til Siderne (vide Ærmer) og nedefter (flere Knapper). Oval. Grunden er smaa kvadreret. Under Ovalen staar med Skrifteskrift: *Thomas Bartholinus D. der Arzneykunde geb. am 20 Octob. 1616, gest. am 4 Decemb. 1680.*

Højde 14,2 cm., Brede 11,4 cm. Ikke hos *Strunk*.

Nr. 5 a. Kobberstik. Brystbillede tilvenstre. Langt Haar, skilt i Midten. Tyndt lille Overskæg; lille Fip. Mørk Dragt med Knapper. Let opkrøllet

Linkrave, som er meget bredere fortil end paa Skulderen; to Kvaster. Indfattet i profileret Oval, som atter hviler paa en Konsol, der har Navnepladen: Thomas Bartholinus A. C. CIO. IO. C. L. XXI. (o: 1671) Ætat. LVI. (o: 56). Derunder Signaturen: *Heur. Ditmer pinx G. Appelmann sculp.*

Højde 15, Bredde 10 cm. *Strunk* Nr. 171. Her Fig. 9.

Anvendt foran Side 11: »Anatome quartum renovata« (begge Udgaver fra 1673, Leyden) og i »Anatome quintum renovata« (Leyden 1686); ved den sidste Anvendelse er Pladen dog overarbejdet, saaledes at Panden her er tegnet med vandrette Streger, medens den i 1673 havde skraa Streger.

Nr. 5 b. Kobberstik. Kopi efter 5 a, men grovere og usikrere. Øverst paa Konsollen staar Signaturen: *P. Pinchard f.*

Højde 15,1, Bredde 10,3 cm. Omtales af *Strunk* under Nr. 171.

Anvendt foran Side 1 i »Anatome quartum renovata« (Lyon — ikke som *Strunk*: Leyden — 1677 og 1684).

Nr. 5 c. Kobberstik. Kopi efter 5 a, men vendt tilhøjre og i større Format. I Stedet for Konsol Skriftbaand: Thomas Bartholinus A. C. MDCLXVII (1677) Ætat. LVI (56). Nederst signeret: *H. J. Schollenberger scul.*

Højde 17,8, Bredde 14,5. *Strunk* Nr. 173.

Anvendelse i Bog ukendt.

Nr. 5 d. Kobberstik. Kopi efter 5 a, men tilhøjre. Indskriften lyder: Thomas Bartholinus Medicinæ professor Hafniensis. Underst en udsleben Signatur; maaske *G. Appelmann sculp.*

Højde 14,7. Bredde 9,8. *Strunk* Nr. 172.

Nr. 6 a. Maleri. Knæstykke tilhøjre. Langt, brunt Haar. Graalige Øjne. Lille, tyndt, mørkt Overskæg; ganske lille Fip. Stivet, let opkrøllet Krave, meget bredere foran end ved Skuldrene. Sort Dragt med Guldknapper og Snorebesætning. Ærmer til Albuen, Skjortæærmer med Manchetter. Bartholin staar ved et rødtbetrasket Bord og blader i en Bog. Tilhøjre en Søjle, tilvenstre et blaat Draperi. Reol med Bøger og Manuskripter. — Formentlig en samtidig Kopi efter *H. Ditmar*.

Højde 100 cm., Bredde 70 cm. Her Titelbillede.

Billedet omtales første Gang 1690 i Kunstammerprotokollen fra nævnte Aar; det hang da i Modelkammeret. 1813 førtes det til Frederiksborg; efter Branden 1859 bragtes det til Rosenborg, men afgaves derfra til det genopførte Frederiksborg 1893 i Følge kongelig Resolution. Der findes det endnu (Inventar Nr. 733).

Nr. 6 b. Maleri. Brystbillede. Kopi efter foregaaende, udført i Slutningen af 18. Aarhundrede til Grev *Otto Thott*.

Højde 77, Bredde 61,5 cm.

Billedet tilhører Baroniet Gaunø (dets Katalog Nr. 307).

Nr. 6 c. Litografi. Brystbillede, udført c. 1870 efter Nr. 6 a, mærket *Em. Bærentzen* og Co.

Højde 14,5, Bredde 12,5 cm. Ikke hos *Strunk*.

Nr. 6 d. Fototypi efter Nr. 6 a. Knæstykke. Udført i Holland efter et Fotografi af *V. Poulsen*.

Højde 17,3, Bredde 10,3 cm.

Anvendt til *Thomæ Bartholini: Vasa lymphatica edited . . . by V. Maar* (Copenhagen MCMXVI). Gengivelser efter Nr. 6 a findes flere Steder saavel for Hovedets som for hele Billedets vedkommende; men kun i Ætsning.

Ovenstaaende Fortegnelse over de hidtil kendte Billeder af *Bartholin* kan muligt suppleres med Oplysninger om Aftryks Forekomst i andre Udgaver end de nævnte; thi ikke alle Udgaver har været til Raadighed, og enkelte Bøger kun i makuleret Tilstand. Samme Arabertal i Fortegnelsen betegner, at Billederne henhører under samme Type, d. v. s. direkte eller indirekte gaar tilbage til samme Maleri eller Tegning. Tilhøjre og tilvenstre betyder tilhøjre og tilvenstre for Beskueren. — Maalene er tagne fra Stikrand til Stikrand uden Underskriften, naar den staar for sig. Findes ingen Stikrand, maales der fra de yderste Punkter af Portrætet eller dets Ramme.

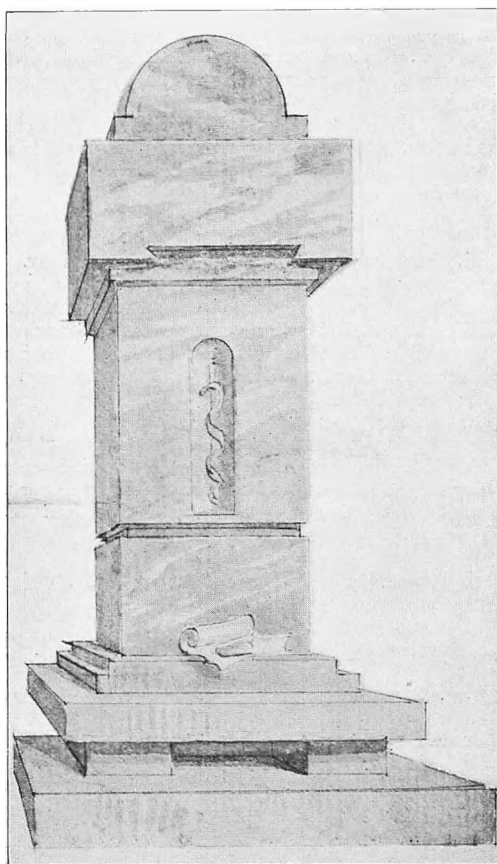

Fig. 10.

En Mindestens Historie.

Af Vilhelm Maar.

I første Bind af *Acta Hafniensia*, der udkom 1673¹⁾, findes en lille Afhandling paa kun 2 Sider af Thomas Bartholin, der handler om »forstenede Dyr og Dele af Dyr«, og som begynder med disse Linjer: »Velbyrdige Hr. Peder Resen²⁾, Københavns Præsident og Professor ved Universitetet, har sendt mig en Elefanttand til Universitetets offentlige Museum, som vi er begyndt at udsmykke. Tandens er kommet fra Island og er halvanden Kvarter lang og 4 Fingersbredder bred«. Bartholin gaar derefter over til at meddele, at Tandens er forstenet, og taler saa om andre Forsteneringer for at ende sin Omtale af Tandens med at spørge: »Men hvorfra er den Elefanttand kommet til Island? Medmindre den under Syndfloden er ført dertil af Bølgerne, maa man antage, den er bragt dertil af Købmænd eller andre Fremmede«.

Denne Bartholins Meddelelse om Elefanttanden fra Island omtales i 1834 af Cuvier³⁾. Men Interessen for Tandens er ikke dermed forbi, tværtimod maatte den ganske naturligt øges gennem det 19. Aarhundrede, efterhaanden som man fandt, at større tykhudede Pattedyr, der stod Elefanten nær (Mammut o. a.), havde levet med stor Udbredning i det nordlige Europa og Asien. Den Bartholinske Tand kunde altsaa tænkes virkeligt at stamme fra et Dyr, der i sin Tid havde levet paa Island. Imidlertid er vist alle sagkyndige enige om, at der hidtil paa Island intet er fundet, der tyder paa, at Elefanten (Mammuten) nogensinde har levet dér, og saaledes bliver Bartholins to Hypoteser stadig de rimeligste: Tandens maa være ført til den fjærne Ø af Syndflodens Bølger eller af tilrejsende Fremmede.

Den bekendte engelske Zoolog, Sir Henry Howorth, Forfatteren til det 1887 udkomne Værk: *The Mammoth and the Flood*, har, som

¹⁾ *Thomæ Bartholini Acta Medica & Philosophica Hafniensia Ann. 1671. & 1672 . . . Hafniæ . . . CIJ IJC LXXIII. 4° pp. 83—84, artic. XLVI. Petrificata animalia, eroumq; [sic] partes.*

²⁾ Peder Hansen Resen (1625—88), fremragende Historiker og Jurist, fra 1657 Professor ved Universitetet, tillige fra 1664 Borgermester i København og fra 1672 Præsident.

³⁾ Georges Cuvier, *Recherches Sur Les Ossemens fossiles. 4e éd. Paris 1834, 8°. Bd. 2. S. 117.*

Titlen paa hans Bog viser, jo netop været inde paa dette Emne. I Aaret 1905 henvendte han sig til Københavns Universitets zoologiske Museum med Forespørgsel om, hvorvidt den Bartholinske Tand fandtes i det eller ikke. Man var paa Museet straks klar over, at Tandens ikke hørte til de faa Genstande, der endnu er bevarede fra det ældste Museum; men Viceinspektør, *mag. sc.* Herluf Winge, der ønskede at læse, hvad Bartholin skrev om Tandens, gik — det var den 21. Juli 1905 — fra Museet over Gaarden til Universitets-

biblioteket for at hente *Acta Hafniensia*. Da Magister Winge paa Vejen fra Biblioteket med Bartholins Værk under Armen atter passerede Universitetsgaarden, hvor der netop foretoges Udgravninger til en Tilbygning til Universitetsbiblioteket, blev han standset af Konservator Scheel fra Museet med de Ord: »Her ligger noget, der vist er for Dem; det er paa Latin!« Det drejede sig om nogle Stykker af en Stentavle, paa hvilken der læstes Ord og Dele af Ord, løsevne af en Indskrift; men særligt fremtrædende, fordi de var større end de andre og kursiverede, Bogstaverne: . . . *MA BART* . . . og noget af et Aarstal. Det slog straks Magister Winge, at det her maatte dreje sig om en Mindetavle med Thomas Bartholins Navn paa. Senere fandt Konservator Scheel endnu nogle faa Brudstykker, og alle Stykkerne opbevaredes derefter paa Universitetets zoologiske Museum.

Da man ved Universitetet i Foraaret begyndte at tænke paa at fejre 300-Aarsdagen for Thomas Bartholins Fødsel, mindedes man de for 11 Aar siden fundne Stenstykker med Resterne af hans Navn. De blev taget frem og lagt ved Siden af hverandre, hvorved der fremkom følgende Tekst, ovenfor og paa Siderne af hvilken der dog var flere Rester af Bogstaver der udelades her (se iøvrigt Fig.):
 MUNERA CON . . . . RTIM ECCLESIA . . . . UM NATURÆ
 PE . . . . ACADEM. ESSET . . . . ICO BONO EXTR . . . . OR
 NATUM . . . . PRÆSIDE MUS . . . . MA BART . . . . JIOCI . . . .
 Det var nu let at finde, af hvilken Mindesten man her havde en Del for sig, idet den omtales af Thomas Bartholin selv i hans lille Bog om *Domus Anatomica* fra 1662¹⁾. »Ovenover det anatomiske Teater er det i Aaret 1657 med stor Pragt opførte Stokværk, som er bekostet dels af de Kirker, over hvilke Universitetet har Patronatsret, især af Grevinge²⁾ Kirke (*Medicus secundus'* Kirke), dels af salig Thomas Finkes³⁾, min Morfaders, Arvinger, han som hensov forgangne Aar i en høj Alder. De har givet 1000 Rigsdaler til denne Bygning for det almene Vels Skyld, og derfor er Eftertiden dem stor Tak skyldig. Dette Stokværk er bestemt til at opbevare de sjældne naturhistoriske Genstande, som min højtelskede Fætter Hr. Henrik Fuiren⁴⁾, den berømte Læge i København, har testamenteret til Universitetet.«

Selve Inskriptionen paa Mindestenen findes imidlertid ikke i Bartholins Bog. Den er derimod givet i Erik Pontoppidans *Marmora*

¹⁾ *Th. Bartholini Domus Anatomica Hafniensis brevissime descripta* . . . Hafniæ . . . CIOIOLXII. 8°. p. 40.

²⁾ Grevinge, i Odsherred, N. for Lammefjorden, c. 80 km. fra København.

³⁾ Thomas Finke (1561—1656), Læge og Matematiker, Professor ved Universitetet fra 1591 til sin Død. Hans Datter Anna, f. 1594, blev 1612 gift med Caspar Bartholin d. Æ., Thomas Bartholins Fader.

⁴⁾ Henrik Fuiren (1614—1659), Dr. med. i Basel 1645, prakt. Læge i København. Han var Søn af Jørgen Fuiren og Margrete Finke, en Søster til Thomas Bartholins Moder.

*Danica*¹⁾ fra 1739, hvor den dog er meget ukorrekt, hvad vel hænger sammen med, at *Domus Anatomica* var brændt 11 Aar, førend Pontoppidans Bog udkom. Alligevel har man ved at sammenholde Teksterne i Bartholins og Pontoppidans Bøger været i Stand til at rekonstruere den oprindelige Indskrift. Universitetet har derfor ladet Stenen restaurere og indfatte i en oval Ramme af Tufsten, nederst i hvilken Ramme en mindre Sten er indfattet, der giver Meddelelse om Fundet af og Restaureringen af den store Sten. I Løbet af Oktober er det alt .bleven indmuret i Østvæggen af den vestlige af Universitetets to Porte ud mod Frue Plads (den gamle Frue Kirkegaard), idet denne Port eller rettere Bygningen over den og paa dens vestre Side ligger paa *Domus Anatomicas* Plads, iøvrigt ret langt fra det Sted, hvor Brudstykkerne blev fundne i Jorden. Stenens Højde og Bredder er, maalt indenfor Rammen, 120 og 97 cm. Den fuldstændige Inskription lyder²⁾:

Musæum Naturæ
Liberali Sumtu
Partim Divini Senis
D. Thomæ Finckii
Professoris Per Annos LXVI
Optime Meriti
In Qvem Natura Omnia Sua
Munera Contulit
Partim Ecclesiarum Academ.
Ut Cum Naturæ Perennitate
Fama Academ. Esset Superstes
Publico Bono Extractum Et
Ornatum
Præsidi Musæi
D. Thoma Bartholino
A. C. CIOICLVII

Inskriptionen paa den lille Sten lyder:

Fra Det Gamle
Domus Anatomica
Fundet 1905 I Den Østre
Universitetsgaard
Restaureret 1916

¹⁾ *Marmora Danica . . . colligente adornante Erico Pontoppidano. Tomus I. Hafniæ MDCCXXXIX. p. 124.*

²⁾ Muligvis burde sidste Ord i 9de Linje ikke være *Academ.*, men *Sædland.* (sm. *Alberti Thura . . . Idea Historiæ Litterariæ Danorum . . . Hamburgi . . . MDCCXXXIII 8°. p. 106: sumtibus Ecclesiarum Sædlandiæ*).

En særdeles nøjagtig Beretning om, under hvilke Omstændigheder den Bartholinske Sten er fundet, er med den største Elskværdighed stillet til min Disposition af Viceinspektor, *mag. sc.* Winge. Jeg beder herved *Mag. Winge* modtage min hjærteligste Tak.

Et Trøstebrev fra Thomas Bartholin.

Ved Axel Garboe.

Thomas Bartholin har ikke offentliggjort ret meget paa Dansk; han brugte i Reglen Latinen, saaledes som Tidens Skik var for studerede Personer. Blandt de faa danske Smaaskrifter fra *Thomas Bartholin* er et »Trøste Breff / Til Sin Hierte kiere og høvedbedrøfuede Syster Anna Catharina Müllers S. D. Caspari Bartholini Efterleverske. Kiøbenhafn. 1673. 8°.¹⁾ Heri forekommer bl, a. nogle medicinske Betragtninger, der bidrager til at anskueliggøre det Standpunkt en Læge og Professor ved Københavns Universitet i det 17. Aarhundrede indtog.

Thomas Bartholin søger at dæmpe Sorgen hos sin nylig afdøde Broders Enke («Syster» kalder han hende) dels ved at fremføre Kristendommens Trøst, dels ved at minde hende om, at hun skader sit Helbred ved at hengive sig for voldsomt i Sorgen: »Thi²⁾ Bedrøfvelse forarsager Siugdøm / som indgroer udi Legemet / forstopper Milten / saa at Blodet / som af Milten faar en stor Deel af sin Renselse / forderfvis / Kroppen suæckis og udsootit / Benene fortørres / Ja kand forarsage Døden hos dennem som icke hafver en sterk Complexion / som voris *Galenus* vidner / og mange Exempler det udviser . . .«

»Øynene som skulde tiene sit Legeme og sine Venners Glæde / fordunckles aff megen Graad / saa at aff de deylige Solens Lignelser / bliver Nattens Formørkelse. Hiernen udi Hofvedet forhitzes / ligesom smeltes / og udøser aff Øynene de mange salte Taare / som ellers behøfvedes til Legemens Brug. Voris *Hippokrates*, *Medicorum* Olde-Fader / holder det for got sommetider at græde: Thi det renser Hofvedet og Siugdømmen endis der ved / sommetiid naar Øynene ere alt for tørre / raader *Medici* af mand kommer Graad aff stæd ved *Medicamenter*, at vædske Øynene; Mens formegen Graad forderfver baade Øynene og Hofvedet . . .

Blandt andet af disse Grunde mener *Thomas Bartholin*, bør hun holde Maade med Sorgen, thi »vi³⁾ Christne som vide at vort Liif staar udi GUDS Mact og hand kand tage det igien naar det saa

¹⁾ Thomas Bartholins Broder, *Caspar Bartholin* til Kornerup, var død 2. November 1670.

²⁾ Side 19 ff.

³⁾ Side 23.

behager hannem / icke vi self / ere skyldige at skaane vort usle Legeme midt udi den allerstørste Sorrhig / og lade see større Standhaftighed at lide Sorrhig med Taalmodighed / end enten at forøge Sorgen med Kleinmodighed / eller at bryde af udi Utaalmodighed / og korte sine Leffnets Dage . . .«

— Dernæst fremfører *Thomas Bartholin*, foruden en Del moraliserende Betragtninger af gamle og nyere Forfattere, noget om den Afdødes sidste Sygdom og Død, som »hastelig¹⁾ anden Dagen effter at den Piinactige Siugdum haffde angrebet hannem / offverfaldt den Salige Mand / medens vi om en god Forandring vare forvisset«.

Den Afdøde havde i nogle Aar »været²⁾ plaget med *Affectionibus Hypochondriacis*, hvoraff Hofvet-Pjne / Suimelse / og Hoste forarsagedis aff de Skørbugs Dynster som opstigede *ex Hypochondriis* til Hofvedet og Brystet. Om endskiøndt Tjd effter anden ere bleffne forordnede tienlige *Medicamenter*, hvoraff den Salige Mand siuntis at hafve faaet Lindring i Hofvedet med Suimelser / og i Brystet for Hosten; saa har det dog ickun været en Stillstand / ingen sicker Fred / Siugdommen har ligget paa luur i Kroppen / og passet paa sin *Tempo*; Aff den samme Skørbugs Materie er bleffen staaendis en stor Rest udi *Mesenterio*, *Pancreate*, og forstoppet Milt; og der hand nyligen var forreyst ud paa Landet / siunes aff den Bevægelse / at den Materie haffver ladet sig bevæge og yppe udi Indvoldene / enten med Vind / som opblæser Tarmene / eller med en skarp og hitzig *Qualitet*, som *vellicerer* og piiner Tarmenes Hinde / eller den *flexum nervorum* som findis *in Mesenterio*, og der ofver forarsaget den gruelige Pine i Livvet / huoraff først forsuaeket hans Kræffter / at Døden kunde desto snarere faa bugt med hannem / siden forflyttet den Materie til Hiernen / saa uformodelig Sandtz / Maal og Mæle blefve hannem fratagne og / inden vi det kunde forekomme / Livvet ved en sød og sacte Død. GUD veed med huad Omhyggelighed jeg stræbede i den hastig Skynding at lindre Pjnen / aabne de forstoppede Veye / og borttage den Materie som voldte hannem indvortis den Skade . . .

»Mens³⁾ Siugdommen var sterckere end voris Mact / og den vi icke kunde uddrive / den uddreff hasteligen den Edele Siæl aff sin Huussværelse . . .«

»Det var⁴⁾ at beklage for os, / at den Skørbugs *Materia*, som pinede den Salige Mands Indvolde / tog sin Vey enten *per Nervos Mesenterii*, eller *per Vasa Sangvineae* op til Hofvedet / den beste og fornemste Deel aff Legomet / og der fordret den hastige Død / dog uden nogen *Convulsion*, mens ved en stille Død. GUD gifve det haffde vendt sin *Curs* fra det Erlige Hofvet / fra det oprictige Hierte / til hans yder-

1) Side 31.

2) Side 33.

3) Side 36.

4) Side 37.

ste Negle-Rødder. Thi det gaar icke vel til udi Regieringen / naar det skidne besmitter det reene / naar Undersaatterne sætter sig op imod deris Hofvet og Ofvermand«

Saaledes søger *Thomas Bartholin* at forklare sin Broders Sygdom og Død for en, der ikke var Læge. Lægekunst og Lægevidenskab har forandret sig meget siden den Tid, da *Bartholin* sad paa Hagestedgaard, den 1. Maj Anno 1673, og skrev Trøstebrevet til den sørgende Enke. Men vil man anlægge det rette Synspunkt for Betragtningen af dette Billede fra en fjern Tid, kan man huske paa *Bartholin's* egne Ord i Brevet¹⁾: »Vi ere jo intet andet end Naturens Tienere / gjører saa viit vi formaar / intet imod Naturen / og naar vi effter den udi saa lang Tidi aff de beste *Medicis* forsøgte *Methodo* eller Rette-Snor / staar Siugdommen imod det beste vi kand og forstaar / og kunde dog intet udrette / da faar vi bucke for den som sterckere er / kysse Haanden / og lade GUD og Naturen deris Villie . . .«

Thomas Bartholin's Maade at optræde paa og visse Sider af hans Karakter, er (hans betydelige Livsgerning ufortalt) bleven kritiseret og tildels ret strængt bedømt af hans Historikere, og vel med Rette. Dette skal dog ikke nærmere udvikles her. Men jeg vil ved denne Lejlighed kun fremdrage et og andet af, hvad *Thomas Bartholin* havde at sige til Trøst til en sørgende Enke. Enhver kan saa prøve paa at føje de nye Træk, der muligvis ses heri, til det Billede af *Thomas Bartholin*, som han har dannet sig.

Som den belæste Mand, *Thomas Bartholin* var, fremfører han for Enken adskillige Trøstcord af de gamle hedenske Filosoffers Skrifter. Men navnlig kommer han ofte, og med stor Inderlighed, tilbage til *Kristendommens Trøst*. »Jeg²⁾ understaar mig . . . icke at trøste Eder udi denne fællitz og i Verden gemeene Sorrig. Jeg gjør saa viit en troe Ven og Broder kand gjøre. Min *Profession* er at læge Legomet / icke Siælen / icke Sindet / at trøste saa viit min Konst sig kand strecke. Den beste Trøst skal komme fra HERREN / og fra Eder selff. Med GUD gaar I sicker / og Aaget falder icke tungt / som bær is med GVds Hielp / med JESU Størcke: den Trøstermand fører et Guds sørgende Barn altid med sig . . .«

Og længere fremmie³⁾ lader *Thomas Bartholin* trykke et Digt, hvori han bl. a. atter erkender Menneskers Afmagt, men saa ogsaa viser Enken derhen, hvor hun kan finde Styrke fra Gud:

»I all vor Graad oc Sorrig
Kand intet hielpe vist /
Uden vor faste Borrig
Vor Frelser JESUS Christ«.

¹⁾ Side 38.

²⁾ Side 44.

³⁾ Side 63.

Dette kunde suppleres med andet af lignende Art, som han nedskrev paa Hagedstedgaard den 1. Maj 1673 og selv har gjort til Offentlighedens Eje ved at lade det trykke; men jeg vil lade det bero ved disse spredte Notitser, som 300 Aars Dagen har bragt frem af Glemselen fra et af *Thomas Bartholin's* faa og lidet kendte danske Smaaskrifter. Det kunde ellers være fristende nok at dvæle lidt længere derved.

Thomas Bartholin og Hagedstedgaard.

Af Axel Garboe.

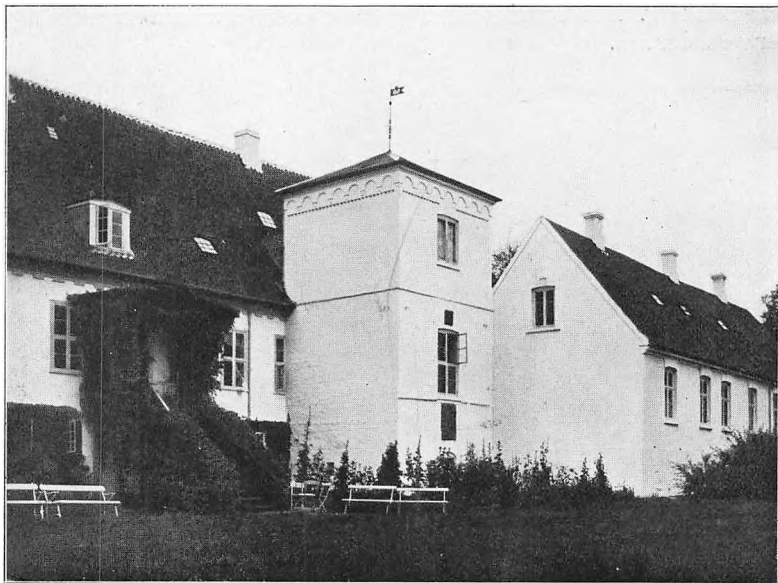

Fig. 1. Hagedstedgaard, set fra Haven. I Taarnmuren (over Vinduet) sidder Stenen med *Bartholin's* Indskrift. (Fotogr. 1916.)

Fig. 2. Sten med Indskrift fra Hagedstedgaards Taarn. (Fotogr. 1916.)

Fig. 3. En Fløj af Hagedstedgaard, set fra Gaardspladsen. Er efter Traditionen ikke forandret siden Opførelsen efter Branden. (Fotogr. 1916.)

Som Tekst til ovenstaaende Billeder fra *Thomas Bartholin's* Gaard ved Holbæk, Hagedstedgaard, der nu ikke længer er i Slægtens Eje, kan henvises til Artiklen »Thomas Bartholin og Hagedstedgaard«, som Ugeskrift for Læger indeholdt i Foraaret (Nr. 24). Til den nævnte Afhandling bør føjes et Par Berigtigelser.

Hagedstedgaard brændte 17. Maj 1670, gammel Stil, Sml. *Christian Bruun: Johan Rode* Kbhvn. 1893. Side 69 efter *Willum Worms* Ligtale over *Bartholin*. Mindstenens Indskrift paa Hagedstedgaard lyder ikke som angivet hos *Trap*, hvilket et Blik paa hosføjede Figur vil vise.

De adelige Bartholin'er.

Af fhv. Arkivar Thiset.

To Medlemmer af den engang saa berømmelige Slægt *Bartholin* ere blevne optagne i den danske Adelsstand, begge dog først efter deres Død. Ved Patent af 1. Maj 1674 blev *Caspar Bartholin* til Kornerupgaard, Søn af Professor ved Københavns Universitet *Caspar Berthelsen Bartholin* og *Anna Thomasdatter Finke* og født 19. Juli 1618, adlet for sin under Københavns Belejring af de Svenske beviste Tjeneste. Han havde nemlig udmærket sig som Fører for et af ham paa hans egen Bekostning hvervet Kompagni. Ved Patentet blev der tillagt ham, der alt fire Aar før, 2. November 1670, var afgaaet ved Døden, Navnet *von Bartlin* og følgende Vaaben: Et af Guld og Rødt firdelt Skjold, i hvis 1. og 4. Felt ses en sort rødbevæbnet Ørn, i 2. og 3. Felt tolv sexoddede hvide Stjerner i tre Rader, omfattede af en liggende hvid Maane. Paa Hjelmen de samme tolv hvide Stjerner omfattede af en liggende Guld! Maane mellem to af Sort og Guld delte Vesselhorn.

Da denne adelige Linie uddøde paa Mandslinien 1730 med den adlede *Caspar von Bartlins* Søn, Major *Casper von Bartlin* til Bøstrupgaard (i Sjælland), blev Børnene af hans Broder, den, som det i Adelspatentet hedder, bekendte lærde og vidt berømte Læge *Thomas Bartholin*, født 20. Oct. 1616 † 4. Dec. 1680, »hvis Familie næsten udi to hundrede Aar har været anset her udi Landet«, ved Patent af 6. April 1731 optagne i adelig Stand med et noget afvigende Vaaben, nemlig: et tværdelt Skjold af Sølv og Blaåt, i øverste Felt en sort rødbevæbnet Ørn, i nederste Felt tolv sexoddede Guld Stjerner i fire Rader omfattede af en liggende Guld-Maane; paa den kronede Hjelm de tolv Stjerner og Maane som i Skjoldet imellem et af Sølv og Sort og et af Blaåt og Guld delt Vesselhorn.

Thomas Bartholin's Efterslægt lever den Dag i Dag. Hans Søn, som vel nærmest er den, som erhvervede Adelsbrevet, var *Casper Bartholin*, f. 10. Sept. 1655 † 11. Juni 1738, Konferensraad, Deputeret for Finanserne og Generalprokurør. Han havde alt 11. Okt. 1729 erholdt Dannebrogordenen¹⁾, en for en Uadelig, hvad han jo dengang endnu var, uhørt Udmærkelse. Hans Broder var Etatsraad, Landsdommer og Professor *Christopher Bartholin* til Kaas i Jylland, født 1. Dec. 1657 † 14. April 1714, hvis Søn Konferensraad, Højesteretsassessor og Justitiarius i Højesteret *Casper Christoffer Bartholin* til Kaas, f. 11. Nov. 1700 † 26. Jan. 1765, ægtede *Elisa-*

¹⁾ Svarende til det nuværende Storkors af Dannebrog.

beth Hedevig Eichel, f. 1729 † 24. April 1755, hvis Farfader, Etatsraad *Just Valentin Eichel* oprettede Stamhuset Aastrup (i Sjælland) til Bedste for nævnte sin Sønnedatter og hendes Afkom. Hendes Søn Etatsraad, Højesteretsassessor *Johan Eichel Bartholin*, f. 12. Nov. 1748 † 29. Maj 1799, arvede ogsaa Stamhuset; men dennes Søn *Johan Eichel Bartholin*, f. 14. Sept. 1780 † 11. Juli 1819, erholdt 1803 Bevilling til at substituere det 700 Tønder Hartkorn store Stamhus med en Fideikommiskapital paa 90,000 Rdl., der »til evig Tid« skulde forblive indestaaende i Hovedgaarden Aastrup, hvorhos der istedetfor den hver af Besidderens Søkende ved

Stamhusbrevet tillagte Hjælp af 400 Rdl. aarlig, tillagdes dem hver et Beløb af 300 Rdl. aarlig, dog ikke over 5 Portioner, altsaa 1500 Rdl. til Deling. Evigheden for Fideikommissets Forbliven i Aastrup Hovedgaard udløb

dog alt 11. Juni 1811, idet Fideikommisset ifølge Bevilling af 2. April s. A. blev overført til Besidderens egne Ejendomme. Aastrup var alt solgt 1805. Ifølge Forordning af 5. Jan. 1813 blev Kapitalen nedskreven til 31,500 Rdl., der ved Besidderens Død 1819 arvedes af hans Søn *Johan Eichel Bartholin*, f. 16. Maj 1801 † ugift 1826. Næste Besidder var dennes Broder *Caspar Georg Bartholin Eichel*, f. 8. Juli 1813 † 24. April 1902, hvis Søn *Johan Caspar Bartholin Eichel*, f. 16. Maj 1848 † 2 Juni 1907, efterfulgte ham i Besiddelsen og var Fader til den nuværende Fideicommissbesidder *Johan Caspar Thomas Bartholin Eichel*, f. 15. Nov. 1892.

I Statshaandbogen opføres nu Fideikommisset med en Kapital stor 64,500 Kr.

Yngre Linier af denne adelige Slægt ere bosatte i København, i Chili og i Chicago.

Kun ganske enkelte andre danske Lægeslægter have opnaaet dansk Adel, nemlig de med *Bartholin*'erne besvogrede Slægter *Finke*, adlet 1674, uddød 1705, og *Fuiren*, dansk Friherre 1677, uddød 1700. Den lærde Slægt *Worm* mente sig at være af geldersk Adel, men fik aldrig Adelsanerkendelse i Danmark.

Bartholinerslægten.

Af K. Carøe.

Talen lød fra Worm og Bartholiner,
Tankefast

Rømers Aand udmaalte Lysets Hast.

J. L. Heiberg.

Da den 95aarige *Thomas Finke* døde 1656 efter i næsten 65 Aar at have været Professor og deraf 53 Aar i det medicinske Fakultet, havde han overlevet tre Svigersønner, *Caspar Bartholin*, *Ole Worm* og *Jorgen Fiuren*, der alle havde skabt sig et Navn som fremragende Læger og Videnskabsmænd, og var blevet Stamfader til en Række Slægter, der helt ind i det 18de Aarhundrede beherskede Universitetet.

Det blev dog navnlig *Caspar Bartholin's* Efterkommere, der ved deres Dygtighed, deres Talrigbed og ikke mindst ved deres Lyst og Evne til at herske i lange Tider blev de ledende ved Universitetet, ikke altid til Gavn for dette; og det synes ikke alene at have været Mændene i Slægten, der var de myndige; allerede den første af Kvinderne, *Caspar Bartholin's* Søster *Dorthe* (1590—1637), der var gift med *Tyge Brahe's* dygtige Lærling, Astronomen *Christen Longomontanus* (1564—1647), forstod at herske over sin langt ældre Mand, der paa sit brede vestjydske Maal, som han aldrig aflagde, ved hendes Død sagde: »Nu vil a raade, *Dorthe* raadte før«.

Fra jysk Bondeslægt i Bigum i Viborg Stift stammede *Bertel Jespersen*, der var Præst i den gamle danske By Malmø og døde 1613, samme Aar som Sønnen, der tidligt havde latiniseret sit Navn *Jesper Bertelsen* til *Caspar Bartholin* (1585—1629), blev Professor i Medicin. Under den lange Udenlandsrejse, som han foretog 1603—1611, skaffede han sig allerede et anset Navn ved en Række Haandbøger i saavel Filosofi som Naturvidenskaber, ikke originale, men prægede af hans Fremstillingsevne og stilistiske Dygtighed, men navnlig dog ved den 1611 udgivne berømte Haandbog: »*Anatomicæ Institutiones Corporis humani utriusque sexus*«, der ingenlunde var noget selvstændigt Arbejde, men ved sin klare Fremstilling og kritiske Behandling af Stoffet opnaaede Verdensry og længe blev benyttet i stadigt ny Udgaver, de sidste udgivne og omarbejdede af Sønnen *Thomas Bartholin*.

Caspar Bartholin var i det hele mere Studerekamrets end Anatomikamrets Mand, hvortil ogsaa hans skrøbelige Helbred bidrog;

og grebet som han tillige var af dyb Religiositet, forlod han efter en svær Sygdom helt Medicinen og gik 1624 over i det teologiske Fakultet, hvor hans Virksomhed dog kun blev kort, idet han døde 1629.

I sit Ægteskab med *Thomas Finke's* ældste Datter *Anne* (1594—1677) havde *Caspar Bartholin* 7 Børn, af hvilke de to, *Thomas* (1616—1680) og *Rasmus* (1625—1695), var de betydeligste, og begge fortsatte Faderens Gerning som medicinske Professorer. Af de andre Sønner blev den ældste, *Bertel* (1614—1690) Prof. eloquentiæ, svarende nu til Prof. philologiæ; *Caspar* (1618—1670) blev Dr. juris utriusqve, men mest bekendt ved sin tapre Deltagelse i Københavns Forsvar 1658, hvilket senere skaffede hans Efterkommere Adelskab; *Albert* (1620—1663) blev Prof. designatus, senere Rektor ved Frederiksborg Skole og var Fader til *Søster Bartholin* (1659—1717), der blev gift med Historikeren, Professor, senere Biskop *Jens Bircherod* (1658—1708); *Jakob* (1623—1653) naaede ogsaa at blive Prof. designatus, inden han i ung Alder døde paa sin Udenlandsrejse; den eneste Datter *Anne* (1615—1682) blev gift med Biskop *Jakob Mathiesen* (1602—1660), Søn af Livmedikus *Mads Jacobsen* (1569—1636), og Moder til de tre medicinske Professorer *Mathias Jacobæus* (1637—1688), *Jens Jacobæus* (1646—1698) og *Holger Jacobæus* (1650—1701) samt Bedstemoder til *Jacob Scavenius* (1669—1689), der kun 19 Aar gammel blev Prof. med. designatus, men tre Uger senere omkom ved Teaterbranden paa Amalienborg.

Af de to Sønner, som fortsatte Faderens medicinske Virksomhed, var *Thomas* den betydeligste, men skal her ikke nærmere omtales; den yngste af Sønnenne, *Rasmus Bartholin*, var Prof. medicinæ i næsten 40 Aar; det er dog ikke som saadan, at han har skaffet sig et Navn, men paa Naturvidenskabens og Astronomiens Omraade; særlig blev han bekendt ved Opdagelsen af Dobbeltbrydningen i islandsk Kalkspat og af den store Komet i 1664; Udgivelsen af Tyge Brahes Observationer blev da ogsaa overdraget ham, uden at det dog lykkedes ham at faa Værket fulden og udgivet. Ved Slægtskabsbaand knyttedes han ogsaa til Astronomien, idet hans Datter *Anne Marie* (1663—1694) blev *Ole Rømers* (1644—1710) første Hustru, og hans Søn *Johan Frederik Bartholin* (1663—1708) blev Prof. matheseos et astronomiæ.

I tredje Led, det sidste, i hvilket Slægten endnu yder noget fremragende for Videnskaben, er det *Thomas Bartholin's* Efterkommere, der overskygger de andre. Af hans 5 Sønner blev 4 Professorer, men kun to af dem, *Caspar* og *Thomas*, har efterladt et Navn.

Caspar Bartholin den yngre (1655—1738) fortsatte med Dygtighed Faderens Gerning som anatomisk Professor uden dog nogen sinde at indtræde i det medicinske Fakultet, holdende sig til det mere indbringende Dekanat i det filosofiske Fakultet. Følgende i sin store Lærer *Niels Steensen's* Fodspor beskæftigede han sig særligt med Kirtlernes Anatomi og Fysiologi, og hans Navn er

da ogsaa bevaret i Glandulæ Bartholini og Ductus Bartholinianus; men det gik ham som Farbroderen *Rasmus* og Svingersønnen *Ole Römer* (hvis anden Hustru var *Caspar Bartholin's* Datter *Else Magdalene*); han blev draget over i Administrationen, hvor hans store Evner og vindende Personlighed hurtigt førte ham højt op ad Embedsstigen og læssede paa hans Skuldre en fast utrolig Mængde af vigtige Hverv, der skaffede ham den for en borgerlig enestaaende Udmærkelse at blive hvid Ridder (Storkors) og faa Aar efter at blive adlet.

Langt større Betydning for dansk Videnskab, men virkende mere i det stille, fik Broderen *Thomas Bartholin den yngre* (1659—1690), der kun 18 Aar gammel blev Prof. *politices et historiae patriæ*, og senere *Antiquarius regius*; som saadan fik han i sin korte Levetid udrettet et forbavsende stort Arbejde og navnlig samlet og bevaret en Mængde gamle Kildeskrifter til Danmarks og Norges Historie, som uden hans energiske Samlerflid ellers sikkert vilde være gaaede til Grunde.

Af *Thomas Bartholin's* andre Sønner blev *Christopher* (1657—1714) Prof. *matheseos*, men gik hurtigt over i juridisk Virksomhed som Landsdommer i Jylland; *Albert* (1658—1708) blev Borgmester i København, og *Hans* (1665—1739) Prof. *theologiæ*. Af Døtrene blev den ældste, *Anne Margrethe* (1668—1698), gift med Fætteren Prof. med. *Holger Jacobæus*, der efter hendes Død ægtede hendes Broders, Antikvar *Thomas Bartholin's* Enke *Anne Tistorph* (1663—1744); de to andre Døtre blev gifte, *Margrethe* (1652—1711) med Amtmand *Christian Müller* (1638—1720), *Else Cathrine* (1662—1721) med den fra »Jammersmindet« kendte Slotspræst, *Johan Adolph Bornemann* (1643—1698), som først havde været trolovet med *Ole Worm's* Datter *Magdalene*, der døde før Brylluppet.

Med dette Slægtens tredje Led er dens Storhed forbi; i det fjerde Led er der kun to, som naar frem til høje Stillinger uden i øvrigt at have efterladt noget betydeligt Navn.

Den ene var Antikvar *Thomas Bartholin's* Søn *Thomas* (1690—1737), der efter Faderens tidlige Død blev opdraget af Farbroderen *Caspar Bartholin d. y.*; 25 Aar gammel blev han Prof. *philosophiæ*, men følgende Plejefaderens Eksempel gik han snart over i Administrationen og endte som Justitiarius i Højesteret; han var gift med Kusinen og Plejesøsteren *Else Magdalene Bartholin* (1680—1763), Enke efter *Ole Römer*, paa mødrene Side ogsaa af Lægeslægt, idet hendes Moder, *Anne Fabricius* (1643—1713), var Datter af Livmedikus *Jakob Fabricius* (1576—1652).

Den anden var *Caspar Bartholin's* Søn *Caspar* (1700—1765), der uden at søge Universitetsvejen straks gik den civile Embedsvej og ligesom Fætteren endte som Justitiarius i Højesteret; han var gift med *Else Worm* (1703—1740), Datter af Biskop *Christen Worm*, vistnok det eneste Tilfælde, hvor de to ellers saa nærstaaende Slægter bandtes yderligere sammen ved Ægteskab.

I de følgende Slægtled, helt op imod vor Tid, findes endnu Navnet

knyttet til forskellige mindre betydelige Embedsstillinger, men efterhaanden glidende helt over i Ubemærkethed.

Da *Caspar Bartholin* 1624 forlod det medicinske Fakultet, blev Svogeren, den jyske Borgmestersøn *Ole Worm* (1588—1654), gift med *Thomas Finke's* Datter *Dorthe* (1596—1629), hans Efterfølger og virkede som saadan i 30 Aar som en dygtig Lærer, der med Iver stræbte at højne den medicinske Undervisning; som Anatom er hans Navn bevaret i Ossa Wormiana, som *Thomas Bartholin*, ikke helt med Rette, opkaldte efter Onklen. Det er dog ikke som Mediciner, at han skabte sig sit store Ry; det skyldtes hans over hele Europa berømte Musæum og for Danmarks Vedkommende navnlig hans banebrydende Virken som Oldgranser, særligt som Runolog; i et stort Værk i 6 Bind, *Monumenta Danica*, samlede han alt, hvad der paa hans Tid kendtes af disse Danmarks ældste Sprogmindesmærker, hvorved mange Indskrifter, der i Tidens Løb er forsvundne paa Stedet, er blevne bevarede.

Endnu i to Slægtled vedblev Navnet at være knyttet til Lægevidenskabens; *Ole Worm's* Søn af andet Ægteskab, *Villum Worm* (1633—1704), blev Prof. medicinæ efter Faderen; men det gik ham som saa mange fra Enevældens første Tid, at hans gode Evner og alsidige Dygtighed blev taget i Brug ogsaa til andre Hverv som Bibliotekar, Justitiarius i Højesteret, Antiquarius regius og kgl. Historiograf foruden adskillige mindre Hverv, og for Lægevidenskabens kom han derfor ikke til at udrette noget af Betydning. Endnu mindre lykkedes det for hans Søn, *Ole Worm den yngre* (1667—1708), der blev hans Efterfølger, men med sit skrøbelige Helbred kun fik fire Aar at virke i. Hermed ophørte Slægtens medicinske Virken, men en anden af *Villum Worm's* Sønner, *Christen Worm* (1672—1737), har som Prof. theologiæ og Sjællands Biskop efterladt sig et kendt Navn; hans Udnævnelse til Biskop skaffede ham til skarp Modstander Prof. theol. *Hans Bartholin*, der som det teologiske Fakultets Senior mente sig selvskreven til denne Stilling, vistnok det eneste Tilfælde, hvor de to Slægter, der ellers altid støttede hinanden, ikke mindst i Bestræbelserne for at holde andre ude, kom i Strid.

Ligesom i den talrige Bartholinerslægt er i den forholdsvis faatallige Worm'ske Slægt dens Betydning for dansk Aandsliv forbi med tredje Led; der er nok enkelte saavel i dette som i de næste Led, der gjorde sig bekendte som Embedsmænd og Digtere, men uden at hæve sig til nogen større Betydning.

En mærkelig Modsætning til disse to udadtil saa virksomme og saa fremtrædende Slægter danner den tredje fra *Thomas Finke's*

Datter *Margrethe* (1595—1665) og Dr. med. *Jørgen Fuiren* (1581—1628) stammende Slægt; i europæisk Videnskab spiller den ingen Rolle, men for dansk Naturvidenskab har den haft stor Betydning. Det var stille, indadvendte, svagelige Videnskabsmænd, som uafhængige ved arvet Rigdom ikke stræbte efter at indtage Stillingen ved Universitetet eller paa anden Maade gøre sig gældende.

Jørgen Fuiren, Søn af en københavnsk Handelsmand, studerede paa sin 12aarige Udenlandsrejse særligt Botanik, men ogsaa Medicin; blev 1606 Dr. med. i Basel og levede senere som ansat Læge i København, men mest beskæftiget med botaniske Undersøgelser; hans Navn er da ogsaa bevaret i Planteslægten *Fuirena*.

Begge hans Sønner, *Henrik Fuiren* (1614—1659) og *Thomas Fuiren* (1616—1673), var ligesom Faderen ivrigt interesserede Naturvidenskabsmænd; Henrik studerede længe i Padua, hvor han i flere Aar indtog en fremtrædende Stilling som Consiliarius i den germanske Nation, men blev ligesom Faderen Dr. med. i Basel 1645, medens den yngre Thomas beskedent afslog den ham samtidigt tilbudte Doktorgrad. Efter deres Hjemkomst levede de begge et stille Studieliv, hvortil ogsaa den Brystsyge, der tidligt udviklede sig hos dem, bidrog; begge gik de op i en stærkt interesseret Samlervirksomhed paa Naturvidenskabens Omraade, ved hvilken de ikke alene hjalp Onklen *Ole Worm* med Bidrag til hans store Musæum, men selv erhvervede Samlinger, der da var enestaaende i Norden. De døde begge ugifte og testamenterede ikke alene deres Samlinger, ogsaa af Bøger, til Universitetet, men tillige rige Midler til disses Vedligeholdelse og til Hjælp for Studerende, følgende derved Moderens og Morfaderens Eksempel. Disse Samlinger forøgedes senere betydeligt, idet Brodersønnen *Didrik Fuiren* (1656—1686), den rige, senere adlede, i ung Alder døde Godsejer, der var opdraget i *Thomas Fuiren's* Hus, ogsaa testamenterede baade sine store Samlinger og et Legat til Universitetet.

Større Modsætning end mellem de to Brødrer og deres Svogers Liv kan næppe tænkes; Søsteren *Marie Fuiren* (1622—1694) var nemlig gift med *Hans Svane* (1606—1668), den ligesaa ærgerrige som myndige og ret hensynsløse Politiker og Ærkebiskop.

Foruden de tre Døtre, der blev Lægehustruer, havde *Thomas Finke* en Datter *Drude* (1598—1671), der blev gift med Prof. theol. *Hans Brochmand* (1594—1638), en Broder til den mere bekendte Biskop *Jesper Brochmand*, samt en Søn *Jakob Finke* (1592—1663), der blev Prof. matheseos, og ved Faderens Død allerede havde været ansat saa længe, at han da var den ældste Professor, saa at Fader og Søn fra 1591 til 1663 var Seniorer ved Universitetet. Hans Datter *Søster Finke* (1635—?) blev gift med den ansatte Prof. med. *Christen Ostenfeld* (1619—1671), der saaledes kom til at fortsætte Slægtens medicinske Traditioner; en anden Datter

Margrethe (1633—1650) var gift med den fra »Danske Lov« kendte Prof. *Rasmus Vinding* (1615—1684), der senere ægtede *Ingeborg Jacobæa* (1635—1702), Søster til de tre medicinske Professorer *Jacobæus*.

Ligesom Bartholinerne og Fuirenerne blev ogsaa i tredje Led Finkerne adlede; det var *Jakob Finke's* to Sønner, af hvilke Amtmand *Thomas Finke* (1632—1677) nu kun mindes som *Griffenfeld's* Ungdomsven og Dommer.

Det Tidsafsnit, i hvilket Bartholiner-slægtens Virksomhed falder, er præget af ivrigt Arbejde paa at tilvejebringe store, saavel private som offentlige Samlinger, ikke som tidligere alene af Bøger, men tillige af Kunst og Naturalier, hvilket førte til Oprettelsen af de saakaldte Kunstkamre, der omfattede de mest forskellige Ting, fra den højeste Kunst til de særeste Snurrepiberier.

Allerede *Thomas Finke* havde erhvervet sig store Samlinger, der dog gik til Grunde ved en Ildebrand, da han allerede var Olding. Af Svigersønnerne var det navnlig *Ole Worm*, der var den store Samler, over hvis verdenskendte Musæum der allerede 1641, 1645 og 1653 udkom trykte Fortegnelser, medens det af ham selv forfattede store beskrivende Pragtværk, »Musæum Wormianum«, først udkom efter hans Død, udgivet 1655 af Sønnen *Villum Worm*. Selve Musæet skænkedes af Arvingerne til *Frederik III* og kom derved til at udgøre en meget væsentlig Del af det c. 1650 oprettede kongelige Kunstkammer, Musæum regium. Hvad Slægten *Fuiren* havde samlet og skænket til Universitetet er tidligere omtalt; efter Broderens Død udgav *Thomas Fiuren* Fortegnelser saavel over hans store Bogsamling (1660) som over hans naturvidenskabelige Samlinger (1663).

Paa dette Omraade synes Bartholinerne, der var mere litterært anlagte, ikke at have haft saa udprægede Interesser; men *Thomas Bartholin* havde dog tidligt samlet sig et kostbart Bibliotek, der med alle hans Manuskripter gik til Grunde ved Hagedstaards Brand; inden sin Død havde han atter samlet sig et righoldigt Bibliotek og en stor Møntsamling, og over de naturvidenskabelige Samlinger, som han og *Henrik Fuiren* havde skænket Anatomikamret, ialt c. 400 Numre, har han i »*Domus anatomica*« meddelt Fortegnelser. Tidligere er allerede omtalt *Thomas Bartholin den yngre's* store Fortjenester af at have indsamlet nordiske historiske Kildeskrifter. Som ordnende og katalogiserende kom Bartholinerne litterære Interesse for Musæum regium frem derved, at *Caspar Bartholin den ældre's* ældste Søn, den lidet betydelige filologiske Prof. *Bertel Bartholin*, blev den første Styre af det kgl. Kunstkammer under Navn af Antiquarius regius, en Stilling, som senere baade *Thomas Bartholin den yngre* og *Villum Worm* kom til at beklæde; og det blev *Caspar Bartholin's* Datter-

søn, den velbegavede og livligt interesserede, men ikke meget energiske *Holger Jacobæus*, der paa dette Omraade kom til at yde det mest fortjenstfulde Arbejde, det 1696 udgivne Pragtværk »Musæum Regium«, en rigt udstyret Fortegnelse over Kunstkamrets Skatte. Dette Hverv var iøvrigt allerede 1668 blevet overdraget *Villum Worm*, hvis Faders store Samlinger jo dannede et væsentligt Grundlag for det, men skønt han senere blev Antiquarius regius, lykkedes det ham dog ikke at udføre Arbejdet, optaget som han var af mange andre Hverv.

Alle disse tre fra *Thomas Finke* stammende Slægter har saaledes som Samlere og Katalogforfattere haft deres store Betydning for endnu bestaaende Samlinger og Biblioteker, for hvilke deres Samlinger har dannet et væsentligt Grundlag. Og ved Legater, der stadig kommer Universitetet og Studerende til Gode, har desuden i lange Tider været og vil vedblive at være Navnene *Finke*, *Bartholin* og *Fuiren* bevarede i kommende Tider.

Bartholinerne som Adelsmænd og Jordegodsbesiddere.

Af C. T. Bartholin.

I det Tidsrum, der i Danmarks Literærhistorie gaar under Navnet det lærde Tidsrum (1560—1710), og den derefter nærmest følgende Tid spiller Slægten *Bartholin* en fremtrædende Rolle, idet den her optræder med mindst 10 Universitetsprofessorer og adskillige Doktorer i forskellige Videnskaber. Kun et Mindretal har tilhørt Officersstanden, og 8 Medlemmer af Slægten har ved Siden af deres forskellige Embedsstillinger været Ejere af danske Herregaarde og interesseret sig mere eller mindre for Landbrug.

Medens Videnskabsdyrkerne indenfor Familien med størst Held har dyrket Lægekunsten, træffer vi dog ogsaa imellem dem enkelte Teologer, Filologer, Filosofer, Matematikere, Fysikere og Astronomer.

Naar nogle af Slægtens Medlemmer af nyere Forfattere er bleven beskyldt for Utroskab mod Lægevidenskaben, bør man dog vist betænke, at Datidens Videnskabsdyrkere ikke var Specialister i moderne Forstand, men at det dengang endnu var muligt at være Polyhistor og at begynde sin Universitetskarriere f. Eks. som Prof. Mathem. for senere at blive Prof. Eloqvent., Prof. Medic. eller Prof. Theol. eller muligvis gennemgaa andre Stadier paa sin Vej som Universitetslærer; men hermed fulgte saa vistnok som noget ret naturligt, at Pligtfølelsen overfor de enkelte Videnskaber blev noget svagere, end man efter Nutidsanskuelser synes at maatte kræve.

Den 6. April 1731 udstedtes der dansk Adelsbrev for Familien *Bartholin*, hvis mest fremragende Medlem paa dette Tidspunkt var *Caspar Bartholin*, *Thomas Bartholins* Søn, Professor Medic. og senere Generalprokurør og Konferentsraad. Adelsbrevet fik dog tilbagevirkende Kraft, saaledes at det kom til at gælde for den i 1680 afdøde *Thomas Bartholin* og tillige for alle hans Efterkommere.

I *Joachim Wielandts* »Nye Tidender om lærde Sager« berettes, at allerede den bekendte Læge, Anatom og senere Theolog *Caspar Bartholin* den Ældre, *Thomas Bartholins* Fader, mod Slutningen af sin mangeaarige Udenlandsrejse under et Ophold i Wien i Aaret 1609 var bleven optaget i den østerrigske Adel, og naar vi i *Thomas*

Bartholin's »Carmina varii argumenti« Hafniæ, 1699 træffer som Titelvignet en Ørn (holdende en Laurbærkrans, der omgiver *Th. Bartholins* Navn) samt tolv Stjerner og en Halvmaane¹⁾: de samme Skjoldemærker, som senere træffes i Familiens danske Vaaben-

skjold, synes dette at bekræfte den omtalte Beretning.

I Aaret 1674 var ogsaa Kancelliraad Dr. juris *Caspar Bartholin*, en yngre Broder af *Thomas Bartholin*, Ejer af Hovedgaarden Kornerupgaard (ca. 11 km Vest for Roskilde), bleven adlet under Navn af *v. Bartlin* 4 Aar efter sin Død paa Grund af hans udmærkede Deltagelse i Krigen mod Sverige med en af ham paa egen Bekostning hvervet Eskadron Dragoner. Ogsaa denne Gren af Slægten, som uddøde med ovennævntes Søn, Major *Caspar von Bartlin*, Ejer af Hovedgaarden Bøstrup (c. 9 km nordvest for Slagelse) førte Ørnen, Halvmaanen og de 12 Stjerner som Skjoldemærke. I det

af *Christian VI* for *Thomas Bartholin* og hans Slægt bestemte Vaaben er Skjoldets øverste Halvdel hvid og indeslutter en sort Ørn med udbredte Vinger, medens den nederste Halvdel er blaa, og heri findes 12 gyldne Stjerner i 3 lodrette Rækker og derunder en liggende gylden Halvmaane. Ovenpaa Vaabenskjoldet findes en kronet Hjelm, hvorfra hæver sig to Elefantsnabler, der omslutter en Ørn, 12 Stjerner og en Halvmaane ganske som de i Skjoldet anbragte.

Den 20. Oktober 1916 er det 300 Aar, siden den berømte Anatom, kgl. Livmedicus, Prof. Med., Dr. *Thomas Bartholin*, *Caspar Bartholin* den Ældres Søn, blev født i København. I henved 20 Aar levede han paa Herregaarden Hagedstegaard, som han havde er-

¹⁾ Se ovenstaaende Vignet.

hvervet ved Køb. Den er smukt beliggende (c. 11 km Vest for Holbæk) paa den inderste Del af Halvøen Tudsens midt imellem Holbæk Fjord og den dengang endnu vandrige Lammefjord. Omegnen, der mod Nord flankeres af høje Bakkedrag, er frugtbar med frodige, af bugtede Aaløb furede Engstrækninger, hvor mange Viber om Foraaret har Tilhold, og hvor Kvæget i Sommertiden altid finder et dækket Bord. I strænge Vintre gæster Flokke af Graagæs og Sangsvaner Fjordens Kyster og mere eller mindre isklædte Vande. Paa Hagededgaard døde *Thomas Bartholin* den 4. December 1680. Af hans Brødre levede endnu paa dette Tidspunkt den yngste og mest bekendte, Fysikeren og Astronomen Etatsraad, Professor, Dr. med. *Rasmus Bartholin*, Ejer af Hovedgaarden Lindholm (8 km Vest for Roskilde). *Thomas Bartholin* havde 9 Børn, af hvilke den ældste Søn, Prof., Dr. med., senere Konferentsraad og Generalprokurør *Caspar Bartholin* (den yngre) arvede Hagededgaard, som han senere solgte. I 1720 overtog han og hans Broder, Professor Theol. Primar. *Hans Bartholin*, efter den tidligere Ejer, Professor *Joh. Frider. Bartholin*, *Rasmus Bartholins* Søn, Etatsraad, Professor, Politimester *Ole Rømers* Svoger, en mindre Landejendom i Vridsløsemagle (c. 15 km Vest for København), kaldet Pilenborg, som de udvidede ved Køb og forsynede med en ny Hovedbygning. I dette Tusculum havde Brødrene i nogle Aar deres Sommerbolig, og *Ole Rømer*, der ogsaa i sit andet Ægteskab var knyttet til Familien *Bartholin*, som *Caspar Bartholins* Svigersøn, var til Tider ogsaa en jævnlig Gæst paa Pilenborg, i hvis Nærhed der paa en Bakke var opført et astronomisk Observatorium til hans Brug. I 1738 aftraadte *Hans Bartholin* sin Part i Pilenborg til *Caspar Bartholins* Enke; han havde da opgivet sit Professorat og bosat sig paa Hovedgaarden Kongsdal (c. 15 km sydvest for Holbæk). Om han her, hvor han tilbragte de sidste 8 Aar af sit Liv, har været Ejer eller kun Gæst er ikke let at afgøre. De Forfattere, der omtaler hans sidste Levetid, er uenige derom.

Endnu skal nævnes en tredje af *Thomas Bartholins* Sønner, Etatsraad, Professor, Landsdommer *Christopher Bartholin*, fra hvem Slægtens nulevende Medlemmer nedstammer. Ved Køb kom han i Besiddelse af Hovedgaarden Kaas i Salling i Jylland, som gik i Arv til hans Søn, Kaptajn *Thomas Bartholin*, og senere til dennes Broder, Justitiarius i Højesteret, Konferentsraad *Caspar Christopher Bartholin*, der ved Giftermaal med Etatsraad Just *Valentin Eichel's* Datter kom i Besiddelse af Hovedgaarden Aastrup (15 km Vest for Roskilde). Han solgte da Kaas og fik Aastrup gjort til et Stamhus, hvis Besidder skulde bære Navnet *Bartholin Eichel*. Hans Søn, Etatsraad *Johan Bartholin-Eichel* fik dog ved kgl. Resolution Tilladelse til at sælge Aastrup mod, at det *Bartholin-Eichel'ske* Stamhus omdannedes til et Pengefideikommis¹⁾. Han købte der-

¹⁾ Til Erindring om Stavnsbaandets Løsning paa Aastrup Gods blev i 1794 oprejst en Mindestøtte ved Landevejen mellem Roskilde og Holbæk.

efter Hovedgaarden Svanholm i Horns Herred (c. 14 km fra Roskilde i nordvestlig Retning), som i omtrent i 10 Aar var i Slægtens Eje, men under de efter Statsbankerotten opstaaede vanskelige Pengeforhold maatte sælges.

De nulevende Medlemmer af Slægten *Bartholin* er her i Danmark kun faa i Tallet, medens en til Chile i Sydamerika udvandret Gren af den er ret talrig.

Thomas Bartholin som Digter.

Af O. Andrup.

At en saa fremstaaende Lærd fra Polyhistorernes Tidsalder, som *Thomas Bartholin*, var inde i den latinske Prosodi, vil ikke kunde undre nogen. Talrige Monumenter fra Tiden er ogsaa smykkede med hans »elegante« latinske Distika; specielt overfor Kongehuset forsømte han ingensinde at lægge sin Dygtighed i den latinske Digtning for Dagen. Naar *Haelwegh* saaledes udsendte de monumentale Stik af Kongen og Dronningen, blev det *Bartholin*, som skrev de berømmende Vers derunder. Da *Frederik III* lod sig lave det bekendte Skelet af Elfenben, sørgede *Bartholin* for, at Skabet, som gemte det, smykkedes med en Række af hans Vers i Elfenbensindlægning. Hans overdrevne Smigreri overfor Kongehuset kunde endog give sig saadanne Udslag, som i Verset til det nye Bibliothek:

Aurea librorum titulis hic pulpita splendunt,
sed magis hoc Domino Bibliotheca nitet.

Eller hvad skal man mene om følgende karakteristiske Overskrift til et Distikon fra 1661:

De lacteis thoracis imperante Friderico III in homine inventis.

Som den Verdensmand, *Bartholin* var, brugte han ogsaa sin Pen til at vinde sig Venner blandt Tidens Stormænd. Allerede under Opholdet i Padua stemte han sin Lyre for at prise hin *Grimaldi*, der ægtede en Gonzaga. Her i Landet spredtes talrige Vers rundt med Hyldest til de *Braher* og *Rosenkrantz*, *Thotter* og *Reedtz*, specielt opvartede han stadig de danske Diplomater med Ærevers. Enkelte Gange kan han da have en morsom Idé, som naar han besynger de danske ædle Fugle: *Cort Adeler*, *Offe Skade*, *Otte Krag* o. s. v. At *Peder Schumacher* allerede tidligt har været Genstand for hans Opmærksomhed, er en Selvfølge.

En tredie Gruppe Digte er viet hans mange Slægtninge af det *Fincke-Bartholin-Worm*'ske Hus, Hyldestdigte og Gratulationsvers, Trøstebreve og videnskabelige Komplimenter. Vennen *Ole Worm*

fejredes naturligvis særligt. Under *Haelwegh's* Stik af ham skrev *Bartholin* et rosende Vers og til det store Familiebillede, som nu findes i Nationalmuseet, digtede han følgende Distikon, som endnu er paamalet Maleriet [gengivet Danske malede Portræter, IX, 256, dog med fejlagtig læst Inskription]:

Fæcundos Wormii thalamos hac cerne tabella
ingenii sobolem, si cupis, orbis habet. 1649.

Ogsaa de andre Mænd af Kredsen fejredes ved passende Lejligheder; ja han forfattede endog adskillige Gravskrifter over sig selv; desværre blev de ødelagte ved Frue Kirkes Brand 1728.

Sit Ry som duelig latinsk Digter vilde *Bartholin* nu underbygge, idet han 1669 udgav sine samlede Digte, betegnende nok er det til Kongen, at *Bartholin* »subjectissime carminum libros et omnia sua consecrat«.

Eftertiden har ikke kunnet indrømme ham det Digterry, Samtiden skænkede ham. I en fast utrolig Grad er Versene blottede for enhver naturlig og poetisk Tanke; alt gaar ud paa at finde en elegant Pointe, desværre minder denne dog som Regel mest om en daarlig Brander. Man vil faa Indtrykket deraf gennem de 5—6 danske Digte som findes i denne Samling.

Da *Ole Worm* døde, forfattede *Bartholin* et med Runer skrevet Sørgedigt over ham; det lyder saalunde:

Andre Orme terer Steen,
Denne Worm holt Runa reen.
Den os haffver giffvet Liif
Ligger udi Jorden stiiif.
Med ham gik vor Klarhed bort,
Runa sørger og er sort. — (Hafn. 1655).

For at faa Ordspillet Worm—Orm tager *Bartholin* ikke i Betragtning at lade »Orme tære Steen«.

Et andet Eksempel paa hans udspekulerede »Aandrigheder« er følgende Vers til Edda-Udgiveren *Resen*, hvor Pointen bygges paa, at Bogstaverne i *Resen's* Navn kan omsættes til Sener.

Edda søgte Hielp hos Venner
Styrcke for den svage Krop.
Hafd' ey Resen tilsat Sener
aldrig hafd' hun reist sig op.

Selv i Trøstedigte ofrer han til Tidens kunstlede Smag. Biskop *Hans Svane's* Enke faar saaledes et Digt, der begynder med følgende Vers:

»Maria slipper ud
den beste Fugl aff Haand« (○: Svane).

Eller man tage Begravelsesdigtet over de to lærde Damer *Lisbeth* og *Birgitte Thott*, som stadig havde staaet paa en fortrolig Fod med *Bartholin*:

Her ligger Totter ædelfuld /
 som Dyden at erlange /
 foracted baade Sølf oc Guld
 Forstand i Sindet fange.
 De ginge ey paa Verdens Fod /
 Lod sig med Visssdom nøye
 Høy Byrd oc Adels gammel Blod
 Hos Dyden vilde føye
 — — — — —
 Nu tænckte Clotho med sin Tot /
 for dem U-ræ at spinde /
 De gaar dog fast / Døden for Spot /
 oc deris Øndsk vel finde. — (Hafniæ. 1664).

Kun én Gang spores der lidt af det føyte Sving over *Bartholin's* knudrede danske Strofer, og det er i Hyldingsverset til Biskop *E. Pontoppidan*, da han udgav den første danske Gramatik; men netop dette Digt viser tydeligt, hvor langt *Bartholin* egentlig var fra at være det, Nutiden forstaaer ved Benævnelsen Digter.

Verset lyder:

At tale ræt med Danskens Mund /
 med Danskens Pen at skriffve /
 os alle nu med visse Grund
 den lærde Mand vil giffve.
 Det gamle Maal omskiffte vi
 oc bruge Noder mange /
 Vor Tunge fløjer langt fra By /
 vil fremmed Affver fange.
 Mand lidet acter Danske Sprog /
 Paa Moden man nu taler.
 Med Spise / Tunge / Klæder og
 Enhver for andre praler.
 Sterck-Oddr er med Døden hen
 Forglemt / oc træt at schielde /
 men kommer hand til Liffv' igien
 ded gamle Maal vill gielde.
 Tack haffve da dend Danne-Mand /
 Som os vort Sprog vil lære /
 saa lenge Beltthen øser Vand
 De Danske hannem ære. — (Hafn. 1668).